

EVROPSKA
KOMISIJA

Brisel, 16.10.2013.
SWD(2013)416 final

RADNI DOKUMENT KOMISIJE

**DOKUMENT ZA KOSOVO*
IZVEŠTAJ O NAPRETKU 2013**

Prateći dokument

SAOPŠTENJE KOMISIJE EVROPSKOM PARLAMENTU I SAVETU

Strategija Proširenja i Glavni Izazovi 2013-2014

{COM(2013) 700 final}

* Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu, i u skladu je sa Rezolucijom 1244 i Mišljenjem Međunarodnog Suda Pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

SADRŽAJ

1.	Uvod.....	3
1.1.	Predgovor	3
1.2.	Kontekst	3
1.3.	Odnosi između EU i Kosova	4
1.4.	Normalizacija odnosa između Kosova i Srbije	5
2.	POLITIČKI KRITERIJUMI	6
2.1.	Demokratija i vladavina zakona	6
2.2.	Ljudska prava i zaštita manjina	14
2.3.	Regionalna pitanja i međunarodne obaveze	19
3.	EKONOMSKI KRITERIJUMI	21
3.1.	Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije	21
3.2.	Sposobnost za suočavanje sa pritiskom konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije	24
4.	EVROPSKI STANDARDI	25
4.1.1.	Unutrašnje tržište	25
4.1.2.	<i>Kretanje osoba, usluga i pravo na osnivanje</i>	27
4.1.3.	<i>Sloboda kretanja kapitala</i>	28
4.1.4.	<i>Carine i oporezivanje</i>	28
4.1.5.	<i>Konkurencija</i>	29
4.1.6.	<i>Javna nabavka</i>	30
4.1.7.	<i>Zakon o intelektualnoj svojini</i>	31
4.1.8.	<i>Zapošljavanje i socijalne politike, javno zdravlje</i>	32
4.1.9.	<i>Obrazovanje i istraživanje</i>	33
4.1.10.	<i>Pitanja STO</i>	34
4.2.	SEKTORSKE POLITIKE	34
4.2.1.	<i>Industrija i MSP</i>	35
4.2.2.	<i>Poljoprivreda i ribarstvo</i>	35
4.2.3.	<i>Životna sredina i klimatske promene</i>	37
4.2.4.	<i>Politika transporta</i>	38
4.2.5.	<i>Energija</i>	39
4.2.6.	<i>Informaciono društvo i mediji</i>	41
4.2.7.	<i>Finansijska kontrola</i>	42
4.2.8.	<i>Statistika</i>	43
4.3.	PRAVDA, SLOBODA I BEZBEDNOST	43

<i>Vize, upravljanje granicom, azil i migracije</i>	43
4.3.2. <i>Pranje novca</i>	47
4.3.3. <i>Droga</i>	48
4.3.4. <i>Policija</i>	49
4.3.5. <i>Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma</i>	50
4.3.6. <i>Zaštita ličnih podataka</i>	51

1. Uvod

1.1. Predgovor

Komisija redovno izveštava Savetu i Parlamentu o napretku koji države Zapadnog Balkana čine ka evropskim integracijama, procenjujući njihove napore za usklađivanje sa kriterijumima iz Kopenhagena i uslovljenošću koja proističe iz Procesu o Stabilizaciji i Pridruživanju.

Ovaj izveštaj o napretku, koji uglavnom sledi istu strukturu kao i prethodnih godina:

- Ukratko opisuje odnose između Kosova* i Evropske Unije;
- Analizira situaciju na Kosovu u pogledu političkih kriterijuma;
- Analizira situaciju na Kosovu na osnovu ekonomskih kriterijuma;
- Pregledava kapacitete Kosova za sprovođenje evropskih standarda, tj. za postepeno približavanje svog zakonodavstva i politika sa *pravnim tekovinama*, u skladu sa Procesom Stabilizacije i Pridruživanja i prioritetima postavljenim u Studiji Izvodljivosti za Sporazum o Stabilizaciji i Pridruživanju između Evropske Unije i Kosova.¹

Ovaj izveštaj obuhvata period od oktobra 2012. do septembra 2013.² Napredak se meri na osnovu donetih odluka, usvojenog zakonodavstva i sprovedenih mera. Kao pravilo, zakonodavstvo ili mere koje su u procesu pripremanja ili čekanja odobrenja skupštine nisu uzeti u obzir. Ovaj pristup obezbeđuje podjednak tretman u svim izveštajima i obezbeđuje objektivnu procenu.

Ovaj izveštaj je zasnovan na prikupljenim i analiziranim informacijama od strane Komisije. Mnogo izvora je korišćeno, uključujući doprinose kosovskih vlasti, država članica Evropske Unije, misije EU za vladavinu zakona (EULEX), izveštaje Evropskog Parlamenta i informacije od različitih međunarodnih i nevladinih organizacija.

Komisija donosi detaljne zaključke u vezi Kosova u svom odvojenom saopštenju o proširenju,⁴ zasnovanom na tehničkoj analizi sadržanoj u ovom izveštaju.

1.2. Kontekst

Do danas, Kosovo je priznalo 104 države članice UN, uključujući 23 države članice EU.

Tokom perioda izveštavanja, Generalni Sekretar UN je izdao četiri izveštaja za Kosovo. U svojim izveštajima, izrazio je zahvalnost za ključnu ulogu Evropske Unije i Visoke Predstavnice Unije za Spoljne Poslove i Bezbednosnu Politiku u olakšavanju pregovora koji su rezultirali 'Prvim sporazumom principa koji regulišu normalizaciju odnosa' potpisanog 19. aprila. Pohvalio je rukovodstvo u Prištini i Beogradu za demonstriranje ozbiljne i postojeće posvećenosti ovom dijalogu.

Snage na Kosovu predvođene NATO-om (KFOR) su nastavile da pomažu obezbeđivanje bezbednosti na Kosovu. Tokom perioda izveštavanja, njegovo prisustvo je brojalo oko 5 000 zaposlenih. Kosovska policija postepeno preuzima odgovornosti od strane KFOR-a za zaštitu nekoliko kulturnih i verskih lokaliteta

* Ova oznaka je ne dovodi u pitanje mišljenja o statusu, i u skladu je sa Rezolucijom 1244 i sa mišljenjem Međunarodnog Suda Pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

¹ COM(2012) 602 završni.

² Aprila 2013., Komisija i Visoka Predstavica Unije za Spoljašnje Poslove i Bezbednosnu Politiku su izdali zajednički ad hoc izveštaj o odrađenim pitanjima za koje je Savet, decembra 2012., zahtevao dodatne informacije, JOIN(2013) 8 završni od 22.04.2013.

³ Izvestilac za Kosovo je g. Ulrike Lunacek.

Juna, Savet je dozvolio otpočinjanje pregovora za **Sporazum o Stabilizaciji i Pridruživanju** između EU i Kosova. Pregovori će zvanično biti otvoreni ovog meseca. Pre ove odluke, Kosovo je trebalo da reši niz prioriteta postavljenih u studiji izvodljivosti (oktobar 2012.). Bilo je potrebno da se nastavi u dobroj veri sa sprovođenjem svih sporazumi postignutih između Beograda i Prištine i da se konstruktivno angažuje na čitavom nizu pitanja, posredstvom EU. Bilo je potrebno da se preduzmu koraci za nekoliko kratkoročnih prioriteta u oblasti vladavine zakona, javne uprave, zaštite manjina i trgovine.

Aprila, Komisija i Visoka Predstavica su izdali zajednički izveštaj o napretku Kosova. Izveštaj uključuje da je Kosovo ostvarilo sve kratkoročne prioritete navedene u studiji. Na osnovu toga, Komisija je predala predlog za odluku Saveta kojom se dozvoljava otvaranje pregovora za Sporazum o Stabilizaciji i Pridruživanju između Evropske Unije i Kosova.

Kosovo sada treba da se skoncentriše na pravljenje napretka u narednim oblastima identifikovanim od strane studije izvodljivosti za ispunjavanje svojih obaveza u okviru Sporazuma o Stabilizaciji i Pridruživanju: vladavina zakona, pravosuđe, javna uprava, reforma izbornog sistema i Skupštine, ljudska i osnovna prava, zaštita manjina, pitanja trgovine i unutrašnjeg tržišta, i fitosanitarna i veterinarska pitanja.

Kosovo učestvuje u **Procesu Stabilizacije i Pridruživanja** i konstruktivno se uključilo u Dijalog o Procesu Stabilizacije i Pridruživanja (DPSP). Ciklus sastanaka DPSP-a u 2013. je završen plenarnim sastankom u julu. Juna, Kosovo se uključilo u dijalog sa EU o reformama javne uprave kroz specijalnu grupu za reformu javne uprave. Strukturalni Dijalog o Vladavini Zakona je pokrenut 2011. da olakša i nadgleda napredak u vladavini zakona. Do danas, održana su dva sastanka, u maju 2012. i februaru 2013.

Dijalog o **liberalizaciji viza** je nastavljen tokom perioda izveštavanja. Februara, Komisija je izdala prvi izveštaj o naporima Kosova ka liberalizaciji viza i tri sastanka viših službenika su održana.

Decembra, Kosovo je postalo član Svetske Banke za Obnovu i Razvoj (EBOR) i Države Operacija EBOR. Maja, Kosovo je organizovalo donatorsku konferenciju o održivoj energiji. Juna se Razvojna Banka Saveta Evrope (CEB) složila da se Kosovo pridruži. 7. juna, Evropska Investiciona Banka (EIB) je potpisala Okvirni Sporazum sa Kosovom. Sporazum obezbeđuje da banka nastavi sa finansiranjem projekata na Kosovu i da obezbedi tehničku pomoć. Učešće EIB-a će takođe olakšati sufinansiranje projekata sa drugim donatorima i podržati sprovođenje različitih instrumenata, kao što je Investicioni Okvir Zapadnog Balkana.

Kosovo dobija **finansijsku pomoć** u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA), Instrumenta za Stabilitet (IS) i od drugih izvora finansiranja. Kosovo učestvuje na IPA višekorisničkim programima. U 2013., ukupno €71.4 miliona je bilo raspoređeno za Kosovo u okviru IPA godišnjeg programa. EU pretpristupna pomoć se fokusira na podršku za vladavinu prava, ekonomiju i industriju, i reformu javne administracije. IPA pomoć se sprovodi od strane Komisije i Kancelarije EU. Vlada Kosova i Komisija trenutno spremaju sveobuhvatni Državni Strateški Dokument za period 2014-2020., koji će obezbediti koherentan i strateški dokument za finansijsku pomoć u okviru novog Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA II).

Kao nastavak Saopštenja Komisije 'Kosovo — U Ispunjavanju Svoje Evropske Perspektive',⁵ Savet je ovlastio Komisiju da pregovara o okvirnom sporazumu sa Kosovom da mi mu obezbedilo da učestvuje u **programima EU**. Aprila, sledeći kosovsko prihvatanje teksta za okvirni sporazum, Komisija je usvojila predlog da potpiše i zaključi ovaj sporazum. Ovaj predlog, Savet trenutno razmatra.

U 2012., misija EU za vladavinu zakona, EULEX, je ponovo konfigurisana. Mandat EULEX-a je proširen do juna 2014. Misija je smanjena za oko 25% i trenutno rade dve sekcije: Izvršna Divizija, koja radi na izvršnom mandatu misije; i Divizija za Jačanje, koja je fokusirana na nadgledanje, podučavanje i savetovanje vlasti Kosova. Uopšte, tokom perioda izveštavanja, Kosovo je održalo dobru saradnju sa EULEX-om. Takođe, nastavilo je da u potpunosti podržava istrage Specijalne Istražne Radne Grupe, u skladu sa njihovim prethodnim prosvেćenostima u ovom pogledu. Stoga je ispunilo važne kratkoročne prioritete određene u studiji izvodljivosti. Kosovo treba da nastavi da aktivnim podržavanjem sprovođenja mandata misije, uključujući i mandat Specijalne Istražne Radne Grupe.

1.4. Normalizacija odnosa između Kosova i Srbije

Kosovo i Srbija su aktivno i konstruktivno učestvovali na dijalogu koga je olakšavala EU, koji je nadgrađen političkim procesom na visokom nivou uz posredovanje Visoke Predstavnice nakon izbora 2012. u Srbiji. Sedamnaest sastanaka visokog nivoa su održana uz prisustvo oba premijera od oktobra 2012. Sastanak se održao između Predsednika Nikolića i Predsednice Jahjage u februaru, a na stancima je nastavljeno u kontekstu različitih inicijativa u junu i julu. Od januara 2013. Sastanci dvojice premijera su fokusirani na sever Kosova i stvaranje struktura koje ispunjavaju potrebe bezbednosti i pravde lokalnog stanovništva na način koji obezbeđuje funkcionalnost jedinstvene institucionalne i administrativne postavke na Kosovu, u skladu sa Zaključcima Saveta iz decembra 2012.

Ovi razgovori su rezultirali *'Prvim sporazumom koji reguliše normalizaciju odnosa'*, potpisanim 19. aprila, a koji je dopunjen u maju sveobuhvatnim planom sprovođenja. Ovo izuzetno postignuće predstavlja fundamentalnu promenu u odnosima između dve strane. *'Prvi Sporazum'* uključuje sledeće ključne elemente: osnivanje Udruženja/Zajednice srpskih opština na Kosovu; princip jedinstvene političke snage na Kosovu i integraciju sve policije na severu Kosova u kosovske političke službe; princip integracije i funkcionisanje svih pravosudnih vlasti u okviru kosovskog zakonskog okvira; i opštinske izbore koje je potrebno održati u opštinama na severu u 2013. uz posredovanje OSCE-a – opštinski izbori su kasnije i sazvani za 3. novembar 2013. i održaće se širom Kosova. Dve strane su se složile da nijedna strana neće blokirati ili ohrabrivati druge da blokiraju napredak na njihovim putevima ka EU.

Strane su takođe i postigle sporazum o energiji i telekomunikacijama u septembru. Sprovođenje ovih postignutih sporazuma u dijalogu je do danas nastavljeno. Sporazum o predstavljanju Kosova je široko primenjivan. Kosovo je postalo član Regionalnog Saveta za Saradnju (RSS) u februaru. Potpuna primena principa isključive regionalne saradnje ostaje da se obezbedi; problemi kao oni na koje se naišlo na samitu Procesu Saradnje u jugoistočnoj Evropi (PSuJIE) treba da budu izbegnuti. Što se tiče IUG-a, zajednički privremeni prelazi su otvoreni na još šest mesta, koji su postavljeni i rade. Sporazum iz decembra o zaštiti verskog i kulturnog nasleđa se primenjuje, ali regrutovanje kosovskih Srba treba da se poveća. Sprovođenje sporazuma o aranžmanima za vezu je počelo juna. Dve strane su se takođe dogovorile da započnu prikupljanje carinskih dažbina i da se osnuje fond za razvoj severa Kosova. U pogledu slobodnog kretanja, operativan je režim putovanja sa ličnom kartom. Sporazum o carinskom pečatu nastavljaju da sprovode obe strane. Postoji dobar napredak o civilnom registru; sprovođenje treba da se završi do marta 2014. U pogledu katastra, dok je sprovođenje počelo da se sprovodi sa srpske strane, zakonodavstvo neophodno za sprovođenje sporazuma o katastru treba tek da bude usvojeno sa kosovske strane. Sprovođenje sporazuma o prihvatanju univerzitetskih diploma se odvija glatko.

Uopšteno, Kosovo je preduzelo značajne korake ka vidljivom i održivom poboljšanju odnosa sa Srbijom, koji su već doveli do niza trajnih promena na terenu.

Tokom perioda izveštavanja, niz bezbednosnih incidenata se desio na severu, 19. septembra,

kada je jedan član EULEX-a ubijen u napadu na konvoj EULEX-a na severu Kosova. Rukovodstvo i Kosova i Srbije je najoštrije osudilo napad. 8. marta, EULEX je pokrenuo zajedničku operaciju sa kosovskom policijom i KFOR-om za sprečavanje serije napada ručnim bombama u Severnoj Mitrovicë/Mitrovici. Sledeći nemir je prijavljene nakon parafiranja sporazuma 19. aprila. Neka vođe na severu Kosova su pozvale na referendum o sporazumu i pretile bojkotom njegovog sprovođenja. Uzdržanost Prištine i inkluzivan pristup, uz pozitivnu ulogu Beograda, sprečeni su eskalaciju.

Stanice srpske policije na severu Kosova su postepeno zatvorene između 14. juna i 5. jula bez znakova operativne aktivnosti od tada. Srpske vlasti su takođe prekinule plaćanje policijskih službenika sa severa Kosova koji su već bili zaposleni u kosovskoj policiji na severu. Od 15. jula, paralelni srpski sudovi i kancelarije tužilaca su prekinule gonjenje i presuđivanje kriminalnih slučajeva na Kosovu. Integracija kosovskih Srba policijskih službenika, sudija i tužioca, koji su prethodno bili zaposleni od strane srpskih vlasti, je nastavljena. Skupštine opština u četiri opštine na severu su raspuštene.

2. POLITIČKI KRITERIJUMI

Ovaj odeljak ispituje napredak Kosova ka ispunjavanju političkih kriterijuma iz Kopenhagena, koji zahteva stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu zakona, ljudska prava i poštovanje i zaštitu manjina. Takođe, nadgleda regionalnu saradnju, dobrosusedske odnose sa državama u procesu integracija u EU i državama članica i usklađivanje sa međunarodnim obavezama, kao što je saradnja sa Međunarodnim Krivičnim Tribunalom za bivšu Jugoslaviju.

2.1. Demokratija i vladavina zakona

Skupština

Koraci su preduzeti za poboljšanje nadzora vlade od strane Skupštine, usklađivanje zakonodavnih planova između Skupštine i vlade, i otvaranje Skupštine civilnom društvu. Skupština preduzima aktivnosti da kontroliše rad vlade, naročito u pogledu rezultata dijaloga između Beograda i Prištine. Skupština je takođe u stanju da demonstrira političko i institucionalno jedinstvo o pitanjima od ključne važnosti.

Oktobra 2012., Skupština je usvojila rezoluciju o dijalogu za normalizaciju odnosa sa Srbijom. 22. aprila, usvojila je rezoluciju o 'Prvom sporazumu principa koji regulišu normalizaciju odnosa'. Skupština je ratifikovala ovaj sporazum u junu, i usvojila zakon o amnestiji jula. Skupština je povećala broj tematskih parlamentarnih debata i interpelacije ministara. Tokom perioda izveštavanja, odbori su preduzeli dalje aktivnosti za nadgledanje primene zakona i proizvele su izveštaje, neke od njih na osnovu terenskih poseta članova Skupštine.

Javne konsultacije i razmatranje sa civilnim društvom i nezavisnim stručnjacima za pripremanje novog zakonodavstva postaju česta pojava. Skupština je otvorila mesto za službenika za odnose sa civilnim društvom i koordinaciju donatora. Aprila, Skupština je usvojila svoj programa rada. Ovaj program kombinuje vladinu zakonodavnu agendu iz 2013., godišnje planove rada za skupštinske odbore i akcioni plan za pregovaranje o Sporazumu o Stabilizaciji i Pridruživanju.

Odluka Skupštine da raspravlja o takozvanom slučaju Kiqina (u kojem su bivši članovi Oslobođilačke Vojske Kosova proglašeni krivim za ubistvo) i pokušaj da usvoji odluku mešajući se u pravosudni proces je bio udarac kosovskim naporima da izgradi jake i nezavisne institucije demokratske vladavine. Ovo je pitanje ozbiljne zabrinutosti.

Kosovo treba da privede kraju reforme izbornog procesa koji je pokrenut 2011. Treba da

obezbedi da pravni okvir za izbore bolje održava najbolje prakse u EU i da je sprovođenje u skladu sa međunarodnim standardima. Nadzor vlade treba da bude poboljšán, uključujući i nastavak preporuka odbora ministarstvima. Skupština takođe treba da poboljša razumevanje svoje uloge u nadgledanju nezavisnih institucija i regulatornih organa. U tom pogledu, adekvatni mehanizmi treba da budu postavljeni. Nejasna pravna osnova za izveštavanje, slaba koordinacija sa vladom u izboru članova odbora i neuspeh za određivanje mehanizama za držanje članova odbora treba da budu rešeni. Ovo će pomoći da se obezbedi blagovremeno imenovanje nezavisnih i profesionalnih menadžera i članova odbora tih institucija.

Dalji napori od strane Skupštine i njenih odbora su neophodni za obezbeđivanje kontrole budžeta, naročito u oblastima kao što je zdravstvo, poljoprivreda, socijalna pomoć, kultura i obrazovanje. Više pažnje treba da se posveti izveštajima Kancelarije Generalnog Revizora. Odbor za nadzor javnih finansija takođe treba da razvije mehanizme za nastavak preporuka koje daje budžetskim organizacijama.

Broj zaposlenih koji podržavaju rad odbora je povećán. Kapacitet odbora za kontrolisanje nacrta zakona ostaje ograničen. Skupštinski sekretarijat treba da obezbedi bolje koordiniran input svojih različitih odeljenja odborima. Nacrtima zakona, kao i izmenama zakonodavstava treba bolji analitički pregled za usklađivanje sa pravnim tekovinama. Skupština treba da poboljša postojeći poslovnik o radu, naročito da pojasni zakonski uticaj i značenje različitih odluka sačinjenih na plenarnim sednicama. Razdvajanje glasanja o izmenama i konačno glasanje zakona na plenarnim sednicama treba da se razmotri. Tokom većanja Skupštine i odbora, neki nedostaci i kršenja poslovnika o radu su primećeni (na primer, nedovoljno vremena između iznošenja na raspravu predloga i njegovog razmatranja na odboru i plenarnoj sednici).

Finansijska nezavisnost Skupštine je poboljšana. Odbor Skupštine za Budžet je povećao svoje učešće na vladinim konsultacijama o nacrtu budžeta Skupštine. Dalji koraci treba da poboljšaju finansijsku i administrativnu nezavisnost Skupštine, posebno ka poboljšanju poslovnika o radu Skupštine, zakonodavstva o Skupštini, uključujući zakon, i odvajanje njene IT infrastrukture od vlade.

Uopšteno, Skupština nastavlja da postepeno gradi svoje kapacitete i da poboljšava svoju ulogu u demokratskoj vladavini. Debata o slučaju Kiqina je bila korak unazad u ovom pogledu. Skupština i njene institucije treba da se fokusiraju na prioritete koji su identifikovani u studiji izvodljivosti, posebno na izbornu reformu, nadzor i kontrolne funkcije, i finansijsku i administrativnu nezavisnost Skupštine.

Vlada

Vlada Kosova je povećala svoje kapacitete za rešavanje procesa Evropskih integracija. Nastavak na kratkoročne prioritete studije izvodljivosti jasno pokazuje ovo, kao što pokazuje i pripremanje za pregovaranje o Sporazumu o Stabilizaciji i Pridruživanju. Nacionalni Savet za Evropske Integracije u okviru Kancelarije Predsednice je nastavio da ispunjava i teži ka cilju građenja konsenzusa o Evropskim Integracijama.

Vlada je usvojila ambicioznu strategiju zakonodavstva, a zatim i godišnji plan rada. Zakonodavna agenda ostaje podložna čestim promenama. Jasna institucionalan postavka i razgraničenje nadležnosti je doprinelo boljoj koordinaciji agende EU i njenih prioriteta u okviru vlade. Ministarstva su takođe započela da prate nove zahteve za međuministarske konsultacije. Ovo je dobra osnova za upravljanje postepenog povećanja broja predmeta u procesu Evropskih Integracija. Vlada je poboljšala usklađivanje sa poslovníkom o radu. Uvođenje tabele usaglašenosti sa pravnim tekovinama je korak napred i treba da se koristi sistematično. Sistem dokumenata koncepta koji prethode nacrtu zakona i političkim odlukama je postavljen; niz dokumenata je pripremljen.

Vlada, u tesnoj saradnji sa Skupštinom, još uvek treba da poboljša svoje kapacitete za proveravanje i potvrđivanje usklađivanja *pravnih tekovina* zakonodavstva. Planiranje unapred i analiza troškova sprovođenja ostaju izazov. Strategije treba da budu bolje koordinirane da bi izbegle preklapanje i protivrečnosti. Sprovođenje politika i zakonodavstva koja uključuju nekoliko ministarstva treba da budu poboljšana. Kapacitet za upravljanje agendom EU integracija je nejednako proširena širom vlade, naročito u pogledu kvaliteta ljudskih izvora.

Činjenica da članovi vlade još uvek ne uspevaju da prisustvuju sednicama u vezi pitanja i relevantnim sastancima parlamentarnih odbora nastavlja da bude pitanje za brigu. Ovo sprečava Skupštinu da sprovodi svoje nadzorne funkcije. Ministarstva takođe treba da poboljšaju svoj nastavak na zahteve sa parlamentarnih odbora.

Lokalna vlada je takođe poboljšala svoj kapacitet. Ovo uključuje primere rešavanja povratka i reintegracije, transparentnosti informacija za upravljanje i budžet, za izveštavanje o opštinskom donošenju odluka. Postoje primeri poboljšanja u organizaciji opštinske uprave. Oktobra 2012., Administrativna Kancelarija Severne Mitrovice koja je postavljena od strane kosovskih vlasti je počela sa radom. Kancelarija ima 54 zaposlena, od kojih su oko 70% Srbi, a neki od njih su se suočili sa sporadičnim pretnjama i napadima na svoju imovinu tokom perioda izveštavanja.

Opštine će imati koristi od jasnije smernice sa centralnog nivoa i integrisanog planiranja (prioriteti politike zajedno sa budžetom). Rad i odluke opštine treba da budu transparentne. Malim i seoskim opštinama osnovanim u 2009 – 2010. su potrebna alternativna rešenja, tako bi pružale jednaki pristup uslugama za svoje birače. Upravljanje zemljištem treba da se reši ne bi li se obezbedio njihov ekonomski razvoj.

Opštinski izbori, u novembru, će se održati u okviru trenutnog zakonskog okvira u odsustvu napretka u vezi izbornih reformi. Na osnovu sporazuma od 19. aprila, Udruženje/Zajednica opština sa većinskim srpskim stanovništvom na Kosovu je predviđeno da bude osnovano nakon opštinskih izbora. Ovo će zahtevati stalne napore svih zainteresovanih.

Uopšteno, fundamentalne strukture za vladavinu i na centralnom i lokalnom nivou su postavljene. Kapaciteti variraju širom različitih ministarstava. Opštinski nivo je još uvek loš. Prikupljanje podataka, procena finansijskog uticaja, ciljevi politika i međuministarska saradnja treba da imaju veću ulogu u zakonodavnom procesu. Dalji napori su potrebni da bi se poboljšalo sprovođenje zakonodavstva, odgovornosti i transparentnosti vlade, uključujući i opštinski nivo. Lokalnim vlastima je potrebna podrška da nastave sa procesom decentralizacije.

Javna uprava

Kosovo je ispunilo kratkoročne prioritete studije izvodljivosti u oblasti javne uprave. Usvojilo je sekundarno zakonodavstvo zakona o civilnim uslugama i platama za civilne službenike. Kosovo je započelo sprovođenje strategije i akcionog plana javne uprave. Juna, preko specijalne grupe za javnu upravu, Kosovo je započelo dijalog sa EU o ovim pitanjima. Decembra, Skupština je usvojila privremenu skalu plate za odabrane nezavisne nadzorne institucije kao što je Ombudsman, Nezavisni Odbor za Nadzor Civilne Službe i Nezavisnu Komisiju za Medije.

Kancelarija Generalnog Revizora je nastavila da se usredsređuje na promovisanje ispravnog finansijskog upravljanja u javnoj upravi i odgovornosti čitave vlade. Ovo uključuje građenje održivih funkcija za reviziju učinka. Regionalna i međunarodna saradnja kancelarija je povećana. Kosovski Institut za Javnu Upravu je nastavio da obezbeđuje obuku za civilne službenike.

Sprovođenje strategije i akcionog plana za reformu javne uprave nastavlja da bude glavni

izazov za Kosovo. Zahteva dalje ljudske i budžetske resurse. Planiranje aktivnosti treba da bude prilagođeno da odrazi dostupne izvore. Sprovođenje zakona o platama civilnih službenika je stavljeno na čekanje dok se ne završi sa klasifikacijom radnih mesta. Procena učinka civilnih službenika treba da počne. Novo zakonodavstvo treba da reguliše plate viših službenika i da reformiše sistem plata u važnim sektorima kao što je obrazovanje i zdravstvo.

Vlasti Kosova treba da obezbede odgovarajući nastavak preporuka Nezavisnog Odbora za Nadzor za Civilnu Službu. Trenutno, ovo nije slučaj za značajan broj preporuka. Udeo i distribucija civilnih službenika koji dolaze iz manjinskih zajednica širom ministarstava treba da bude u skladu sa zakonodavstvom. Kosovo treba takođe da pregleda organizaciju javne uprave na opštinskom nivou, posebno poverene nadležnosti i imenovanje direktora.

Uopšteno, Kosovo je izdalo sekundarno zakonodavstvo o civilnoj službi i o platama civilnih službenika. Reforma javne administracije nastavlja da se generalno karakteriše nedostatkom profesionalizma i motivacije sa strane osoblja. Postoji takođe političko mešanje u civilnu službu. Kosovo treba da se usredsredi na postavljene prioritete u studiji izvodljivosti, posebno na sprovođenje zakona, kao i strategiju i akcioni plan.

Ombudsman

Kosovo je ispunilo kratkoročne prioritete studije izvodljivosti u vezi Ombudsmana. Broj osoblja i budžeta u okviru institucija Ombudsmana je povećan. Vlada je dodelila nove prostorije instituciji. Sada ima potrebne resurse za obavljanje svojih dužnosti. Vlada je poštovala nezavisnost Ombudsmana tako što nije menjala budžet kancelarije prilikom podnošenja opšteg budžeta skupštini. Budžetska nezavisnost Ombudsmana treba da bude učinjena održivom. Tokom 2012., Ombudsman je primio 20% molbi iz javnosti nego prethodne godine. Kosovske vlasti treba da poboljšaju svoje sprovođenje preporuka Ombudsmana.

Civilni nadzor nad snagama bezbednosti

Skupštinski Odbor za Unutrašnje Poslove, Bezbednost i Nadzor Kosovskih Bezbednosnih Snaga je razmotrio veći broj zakona nego u prethodnom periodu izveštavanja. Nadzor Kosovske Obaveštajne Agencije je takođe poboljšan i nadležni skupštinski odbor se sastajao češće. Jedino članovi skupštine sa dozvolom izdatom od strane službenika u okviru direktne odgovornosti obaveštajne agencije mogu da imaju efikasnu ulogu u odboru. Dalji naporu su potrebni da bi se obezbedio adekvatan civilni nadzor bezbednosnih snaga. Skupština treba da poboljša profesionalizam i stručnost u vezi pitanja kontrole. Jula, Severno Atlantski Savet je proglasio da su Kosovske Bezbednosne Snage dostigle potpuni operativni kapacitet.

Civilno društvo

Radna grupa za Evropske Integracije i Nacionalni Savet za Evropske Integracije su nastavili sa uključuju predstavnike lokalnog civilnog društva. Vladina strategija i akcioni plan za saradnju sa civilnim društvom za 2013-2017. je pripremljen uz učešće predstavnika civilnog društva. Usvojen je u julu. Saradnja između organizacija civilnog društva i institucija Kosova nastavlja da postoji na ad hoc osnovi. Čak i kada se održavaju javne konsultacije za nacrt zakonodavstva, nastavak je obično nezadovoljavajući. Postoje ograničena javna finansiranja za npr. socijalne usluge koje se pružaju od strane civilnog društva u ime vlasti. Centralne i lokalne vlasti treba da poboljšaju saradnju sa civilnim društvom, posebno u pogledu definisanja i izvršavanja javnih politika.

Pravosudni Sistem

Januara, novi sistem sudstva je uveden i novi krivični zakonik i zakonik o krivičnom postupku je stupio na snagu. Vrhovni Sud je izdao zvanično mišljenje da otkloni nejasnoće u vezi retroaktivne

prijave privremenih odredbi u vezi prihvatanja prekrivičnih dokaza u slučajevima koji su započeli pre no što je novi zakon o krivičnom postupku stupio na snagu. Fokus sada treba da se usmeri na sprovođenje zakonodavstva. Sprovođenje zakonodavstva o sistemu sertifikacije za prevodioce i tumače treba da se usvoji. Uopšteno, pregled novih sistema sudova i tužilaštava treba da proceni napredak.

Zakon o državnoj kancelariji za zastupanje je usvojen. Kosovski Institut za Pravosuđe nastavlja da obezbeđuje pravnu obuku koja je usmerena na građenje kapaciteta. Jula, prijemni ispit za sudije i tužioce je bio uspešno organizovan. Kosovo je zaključilo bilateralne sporazume o zajedničkoj pravnoj pomoći sa Albanijom i Italijom. Ministarstvo Pravde dela za zahteve za uzajamnu pravnu pomoć primljenu od država koje nisu priznale Kosovo, bilo direktno ili preko EULEX-a. Misija Privremene Uprave Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) ostaje zvanične tačka za kontakt sa Interpolom. Kosovo treba da obezbedi svoje kapacitete i iskustva kako bi bilo efikasan partner u kontekstu zajedničke pravne pomoći.

Što se tiče *nezavisnosti i nepristrasnosti*, slučajevi političkog mešanja u pravosuđe su bili prijavljeni. Ovo uključuje slučajeve koji su napravljeni od strane vlade i Skupštine o odlukama u vizi ratnih zločina (Grupa Klečka i Drenica). Ovo je takođe prijavljeno Vrhovnom i Ustavnom Sudu. Takođe, postojao je pokušaj Skupštine sa istraži slučaj koji je prošao kroz sve korake sudskog postupka (Slučaj Kiqina). U razmatranju krivičnih postupaka, (uključujući i predsednika opštine) januara, Ustavni Sud je preuzimanjem slučaja i prenošenjem nazad Vrhovnom Sudu za razmatranje, pogrešno sugerisao da bi mogao da preuzme na sebe da deluje kao jedan (dodatni) sud u poslednjoj instanci.

2012., 0.47% BDP-a je potrošeno za budžet za pravosuđe. I Sudski i Tužilaški Savet su usvojili etičke kodekse. Sudski i Tužilaški Saveti su ojačali neophodne procedure i potpisali memorandume o razumevanju sa policijom za obezbeđivanje odgovarajućih mera bezbednosti i zaštitu za sudije, tužioce i drugo sudsko osoblje. Kosovo još uvek treba da uradi mnogo da bi ublažilo rizike indirektnih oblika i uticaja na osoblje u pravosuđu i na svedoke.

Dva člana Pravosudnog Saveta još uvek treba da budu imenovana. Da bi se garantovala nezavisnost pravosuđa, značajna većina članova Pravosudnog Saveta treba da bude izabrana od strane svojih kolega. Kosovo treba da napravi promene za bi ovo omogućilo. Ustavni Sud čini devet sudija uključujući i međunarodne sudije. Nisu sve pozicije u Ustavnom Sudu još uvek popunjene, što može da predstavlja izazov za formiranje kvoruma od sedam sudija. Sudski Savet je popunio 334 od 404 pozicije i 125 od 146 pozicija tužioca su popunjene. I Sudski i Tužilački Savet nastavlja da se suočava sa izazovima u popunjavanju slobodnih radnih mesta koja su rezervisana za osobe koje pripadaju manjinama. Sudski i Tužilački Saveti treba da obezbede da osobe imenovane za pozicije sudija ili tužioca treba da imaju neophodno profesionalno iskustvo i da ispunjavaju postavljene kriterijume. Donošenje Početnog Programa Pravnog Obrazovanja treba da ostane deo kriterijuma podobnosti za kandidate da bi se kvalifikovali za sudije ili tužioce.

Što se tiče *odgovornosti*, Sudski Savet je usvojio sprovođenje zakonodavstva o organizaciji i aktivnostima Saveta, i za imenovanje i procenu sudija. Panel za evaluaciju učinka sudija je sproveo prve evaluacije u pogledu potvrđivanja početnih mandata sudija. Disciplinske sankcije su nametnute u 14 slučajeva od strane Sudskog Saveta (u 2013.) i u 11. slučajeva od strane Tužilačkog Saveta (2012. i 2013.). Nijedna od njih nije rezultirala odbijanjem. Kodeks ponašanja za sudije treba da bude ojačan. Disciplinske uredbe u oba Saveta treba da budu prilagođene da bi obezbedile da su disciplinske procedure i politike o borbi protiv korupcije u pravosuđu dovele do konkretnih rezultata.

U pogledu *efikasnosti*, Sudski Savet je uspostavio novu strukturu suda. Brzo su imenovani predsednici Apelacionog Suda i osnovnih sudova. Sudski i Tužilački Saveti su usvojili uredbe o unutrašnjoj organizaciji i radu sudova i kancelarija tužilaca, samim tim, završavajući okvir za sprovođenje reformi sudova. Odlaganja u prebacivanju slučajeva su zadržana na

minimum. Opterećenje sudova je u razmatranju. Uprava sudova, kao i raspored slučajeva u tužilaštvima i sudovima treba da budu poboljšani. Trenutni nedostatak dostupnih sudnica se očekuje da se poboljša u budućnosti, kao rezultat tekućeg renoviranja.

Novi tužilački sistem zahteva osnivanje novog Apelacionog Tužilaštva i prebacivanje na sistem od sedam osnovnih tužilačkih kancelarija, pored specijalnog tužilaštva. Sudski i Tužilački Saveti uglavnom prebacuju slučajeve u razumnom roku. Međutim, neki slučajevi, uključujući slučajeve izborne krađe, nisu prebačeni do marta. Postoji samo ograničeni napredak u pogledu slučajeva koji uključuju krađu tokom opštih izbora 2010. Sve 232 optužbe su podignute, ali od septembra 2013., značajan broj treba da se presuđuje.

Sprovođenje dvogodišnje strategije za smanjivanje nagomilanih nerešenih slučajeva do decembra 2008., rezultiralo je smanjenjem slučajeva za oko 65%, ostavljajući oko 63 500 nerešenih slučajeva. Pored toga, Kosovo treba da reši zaostale predmete koji su nastali tokom nekoliko zadnjih godina. Na kraju 2012., ukupan broj nerešenih slučajeva pred osnovnim sudovima na Kosovu je bio preko 218 740. Ovo se povećalo na preko 235 000 slučajeva u 2013., uglavnom zbog reforme sudova, što je dovelo do uključivanja prekršajnih predmeta u statistiku. U trenutnom sistemu registracije predmeta, moguće je da je isti predmet brojan više puta. Raspoređivanje slučajeva i sistem upravljanja uvek treba da budu u potpunosti primenjivani. Postoji veliki broj (preko 100 000) odluka koje tek treba da budu izvršene. Deo strategije za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, novi zakon o izvršnom postupku je uveo sistem privatnog sudskog izvršitelja za ciljem smanjenja zaostalih predmeta. Kosovo treba da obezbedi odgovarajući nadzor ovih privatnih aktera.

U osnovnom sudu Mitrovici, samo krivična suđenja su održana od strane EULEX-a tokom perioda izveštavanja.

Rad specijalnog tužilaštva je usporen; ograničen broj lokalnih tužioca nije u stanju da preduzme nove slučajeve, zbog postojećih zaostalih predmeta. Sedam od petnaest pozicija za lokalne tužioce treba da budu popunjene. Kosovo treba da poveća napore da ih regrutuje, pošto su njihov rad i nadležnosti od vitalnog značaja za upravljanje važnim, osetljivim i slučajevima na visokom nivou. Trenutno, postoji nedostatak kapaciteta i obaveza za istraživanje krivičnih dela koji spadaju u nadležnost Specijalnog Tužilaštva.

Da bi se obezbedio bolji *pristup pravosuđu*, kancelarije za pružanje pravne pomoći su osnovane u 11 opština. Kosovo takođe ima pokretnu kliniku za pružanje pravne pomoći. Vlasti Kosova treba da obrate posebnu pažnju na pristup pravosuđu za žrtve trgovine ljudima, ženama i deci. Ukupno 99 posrednika je dobilo licence i šest centara za posredovanje posluju širom Kosova. Tokom 2012. i 2013., više od 300 slučajeva je iz centara za posredovanje. Skoro polovina slučajeva je uspešno završena tokom procesa posredovanja.

Uopšteno, Kosovo treba da reši prioritete iz studije izvodljivosti. Političko mešanje u rad pravosuđa ostaje ozbiljna briga. Sudski i Tužilački Saveti treba da odlučno odgovore na napade protiv pojedinaca i pravosudnih institucija. Druge grane vlade treba urade isto. Potrebe za bezbednost osoblja pravosuđa, svedoka i tužilaca treba da budu rešene. Kosovo treba da obezbedi efikasno sprovođenje zakonodavstva. Treba da obrati posebnu pažnju na usklađivanje i sprovođenog primarnog zakonodavstva. Nadležnost specijalnog tužilaštva treba da se održi i lokalni kapaciteti da se ojačaju. Zaostali slučajevi zahtevaju neprekidne napore. Poboljšana obrada podataka i upravljanje predmetima će pomoći u ovom pogledu.

Borba protiv korupcije

Okvir zakonodavstva je uveliko na snazi. Izmene zakona o finansiranju političkih partija su usvojene da bi rešile ranije nedostatke (npr. regulisanje donacija iz pravnih lica koja obezbeđuju robu i usluge vladinim organima). Revidirani Krivični Zakonik je uveo krivična dela za sukob interesa, i za lažno prijavljivanje imovine javnih službenika, i njihovo

neprijavljivanje imovine. Februara, Skupština je usvojila novu strategiju o antikorupciji i akcioni plan (2013-2017), kratkoročni prioritet studije izvodljivosti za 2012. Po prvi put, procena rizika od korupcije koja pokriva prioritetne sektore je pridružena ovoj strategiji.

Tokom perioda izveštavanja, specijalno odeljenje za antikorupciju Kosovske Policije je pokrenulo šest istraga u saradnji sa EULEX-om. Pokrili su krivična dela kao što je zloupotreba službenog položaja, primanje i davanje mita, i prevara. Agencija za Antikorupciju je nastavila da koordiniše sprovođenje strategije, zakona o prijavljivanju imovine javnih službenika i za sprečavanje sukoba interesa. Agencija ima nedovoljno kapaciteta za obavljanje trenutnih zadataka. Saradnja između Agencije i tužilaštva je poboljšana. Tužilaštvo sada obezbeđuje sistematske povratne informacije Agenciji za nastavak predmeta. Tužilački Savet je takođe osnovao mrežu tužilaštva koji koordiniraju korupciju u šest osnovnih šest osnovnih kancelarija tužilaštva i u kancelariji u Prištini. Postoji povećanje krivičnih predmeta protiv osoba na visokim pozicijama i na opštinskom i centralnom nivou. Nastavljeni napori su neophodni za obezbeđivanje odgovornosti visoko rangiranih službenika i političara.

2012., manje od 1% javnih službenika nije uspelo da prijavi imovinu. Važni predmeti su poslani tužilaštvu. Kada je u pitanju verifikacija, agencija obavlja preliminarno sistematsko istraživanje za informacije koje nedostaju ili greške. Shodno tome, približno za 20% podnesaka, suštinske kontrole su preduzete, sa fokusom na one kategorije službenika sa visokim stepenom odgovornosti ili one koji su izloženi osetljivim pozicijama (kao što je javna nabavka), ili na slučajeve koji se prikazuju kao sumnjivi. Prvi koraci su preduzeti za poboljšanje izveštavanja za borbu protiv korupcije. U novembru, Tužilački Savet je usvojio strategiju za međuinstitucionalnu saradnju u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije.

Glavni razlog za brigu ostaje sprovođenje zakonskog i političkog okvira. Saradnja između uključenih agencija ostaje da bude slaba. Lažna prijavljivanja i sukobi interesa se i dalje tretiraju kao administrativni prekršaji, dok Krivični Zakonik propisuje krivično delo. Ovo neslaganje treba da se reši kao pitanje od prioriteta. Jedan broj predmeta praćen od strane tužilaštva ostaje ispod 10%. Samo vrlo mali broj slučajeva rezultira podnesenim optužnicama. Za poboljšanje sprovođenja, drugi organi (poreska uprava, jedinica za finansijska istraživanja i tužilaštvo) treba da obezbede neophodne informacije Agenciji za Antikorupciju.

Nova strategija za antikorupciju nije podržana budžetom ili procenom neophodnih sredstava. Nedostaju obavezujući mehanizmi za institucije za usklađivanje sa njihovim odgovornostima. Sprovođenje strategije i akcionog plana zahteva više vlasništva od strane svih uključenih aktera, neprekidnu podršku najvišeg političkog nivoa i posvećenost svih uključenih. Procena rizika osetljivih oblasti treba da bude revidirana redovno.

Za sprečavanje sukoba interesa, agencija je primetila da više od 800 javnih službenika ima više od dva posla (neki i pet). Agencija je preporučila da službenicima nije dozvoljeno da istovremeno imaju više od jednog posla, uključujući i određeni stepen (finansijske) odgovornosti. Ne postoji nastavak na ovu aktivnost. Štaviše, postoje slučajevi kada osobe ne prestaju sa svojim aktivnim učešćem u privatnim poslovima, ili ne dostave Agenciji potrebnu deklaraciju u tom smislu kada preuzimaju javnu funkciju.

Institucionalna organizacija za bavljenje korupcijom ostaje složena. Ovaj sistem je podeljen, sa nejasnim ulogama i odgovornostima. Ne postoji zajednički sistem statistike. Nacionalni Savet za Antikorupciju je postavljen sa ciljem osiguravanja dužnosti i odgovornosti u borbi protiv korupcije uključenih institucija u borbi protiv korupcije. Međutim, savet se ne sastaje redovno. Dodatno, njegovi sastanci su javni i broj učesnika je uvećan. Ovo podiže zabrinutost u pogledu njegove efikasnosti i autoriteta.

Radna grupa za borbu protiv antikorupcije u okviru specijalnog tužilaštva, sačinjena od lokalnih i međunarodnih tužilaca, istražitelja iz Kosovske policije i stručnjaka za antikorupciju, ima nedostatak od dva do pet lokalnih tužioca. Ovo u mnogome usporava istrage, iako su dva tužioca raspoređena u radnu grupu na privremenoj osnovi. Štaviše, članovima radne grupe iz policije nedostaje prostora i neophodne opreme. Forenzička finansijska stručnost rukovodstva nedostaje. Pored toga, lokalne kancelarije tužilaštva su takođe odgovorne za borbu protiv korupcije. Njihovi rezultati su ograničeni.

Uopšteno, Kosovo je ispunilo kratkoročne prioritete studije izvodljivosti. Usvojilo je novu strategiju za antikorupcijsku i Kosovo je održalo posvećenost u borbi protiv antikorupcije. Da bi ispunilo svoje obaveze u okviru Sporazuma o Stabilizaciji i Pridruživanju, Kosovo treba da sprovede zakonodavni i politički okvir, i da obezbedi konkretne dokaze rezultata u borbi protiv korupcije. Efikasnom sprečavanju korupcije na svim nivoima društva treba da bude dat visok prioritet.

Borba protiv organizovanog kriminala

Tokom perioda izveštavanja, Kosovo je ispunilo kratkoročne prioritete studije izvodljivosti. Njegove političke vođe i sprovođenje zakona i pravosudni organi su održali svoju posvećenost da dostave rezultate u borbi protiv organizovanog kriminala. Oni su nastavili sa radom u partnerstvu sa EULEX-om o praktičnim operativnim pitanjima na dnevnoj osnovi. Kosovo je usvojilo nove strategije i akcione planove u borbi protiv organizovanog kriminala, narkotika i terorizma. Takođe, postoji strategija i akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima. Skupština je takođe odobrila zakon o konfiskovanju imovine i revidirala zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma. Sporazum o zajedničkim ciljevima vladavine zakona je potpisan u novembru od strane Kosova, SPEU-a i EULEX-a.

Kao što je i predstavljeno u studiji izvodljivosti, da bi se ispunile obaveze u okviru Sporazuma o Stabilizaciji i Pridruživanju, Kosovo treba da se usredsredi na sprovođenje političkog i zakonodavnog okvira. Treba da obezbedi konkretne dokaze rezultata u borbi protiv organizovanog kriminala, naročito za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima, drogom (i njihovih preteča), i trgovine oružjem. Pouzdanost statistike treba da se poboljša.

Za detaljniju analizu razvoja u borbi protiv organizovanog kriminala, videti 4.3 — *Pravda, Sloboda i Bezbednost*.

2.2. Ljudska prava i zaštita manjina

Ustav Kosova navodi **međunarodne instrumente za zaštitu ljudskih prava** koji su naporedno primenjivani na Kosovo i čine sastavni deo pravnog okvira Kosova. Pošto Kosovo nije ni deo bilo kog međunarodnog instrumenta za zaštitu ljudskih prava, a ni član Saveta Evrope, ovaj izveštaj ostaje na ad hoc osnovi.

U pogledu **promovisanja i sprovođenja ljudskih prava**, nadležni savet Skupštine sve više čini vladu odgovornom. Ovo se posebno odnosi na nezadovoljavajuće sprovođenje preporuka izdatih od strane Ombudsmana. Ključni izazov je poboljšanje sprovođenja postojećeg zakonodavnog okvira i sprovođenje odluka za otklanjanje povreda ljudskih prava. Kompleksna i postavka koja se preklapa za izveštavanje o ovim pravima, kao i njihovo promovisanje i zaštita, treba da budu pojednostavljeni i pokrenuti i na centralnom i lokalnom nivou.

Kosovo je nastavilo da se bavi **sprečavanjem mučenja i zlostavljanja** u zatvorima, uključujući i borbu protiv nakažljivosti. Popravne službe su primile dve primedbe mučenja i zlostavljanja u 2012. Nakon istrage, ova slučaja su odbačena. U 2013., nijedna

žalba nije primljena. Upravni Odbor sačinjen od Ombudsmana, Kosovskog Centra za Rehabilitaciju Žrtava Torture i Saveta za Odbranu Ljudskih Prava je nadgledao situaciju u ovom pogledu u pritvornim centrima. Članovi upravnog odbora treba da poboljšaju svoje iskustvo i da sprovedu uravnoteženu i preciznu istragu.

Zatvorski sistem, naročito Popravni Centar Dubrava, nastavlja da se suočava sa izazovima. Medicinsko lečenje nije dovoljno. Važni problemi se odnose na korupciju, nepotizam, krijumčarenje i diskriminaciju u zatvorskom sistemu. Neki zatvorenici uživaju ‘dodatne privilegije’ i zloupotrebljavaju sistem. Ovo povećava rizik da mogu biti u stanju da nastave sa kriminalnim aktivnostima iz zatvora, uključujući zastrašivanja zatvorenika. Kosovo takođe treba da razvije adekvatnu kategorizaciju zatvorenika. Unutrašnji mehanizam žalbe treba da bude napravljen efikasnijim i efektivnijim.

Za **slobodu izražavanja**, Skupština je modifikovala dva člana Krivičnog Zakonika o krivičnoj odgovornosti medija i zaštititi novinarskih izvora, kao što je utvrđeno u studiji izvodljivosti. Vlasti Kosova (Predsednik, Premijer i Ministar za Evropske Poslove) brzo su osudili i zahtevali istrage na napade na kancelarije časopisa Kosovo 2.0 koji je objavio posebna pitanja fokusirajući se na teme vezane za seks, uključujući pitanja seksualnog opredeljenja i rodnog identiteta. Tužilac EULEX-a i tužilac iz prištinskog osnovnog tužilaštva podigli su optužnicu protiv tri građana Kosova zbog učešća u napad na Kosovo 2.0.

Zakonodavstvo koje pokriva slobodu izražavanja je podeljeno (ukupno 14 zakona) i neefikasno. Zakoni uspostavljaju ukupno deset institucija koje su odgovorne za ovu oblast. Sprovođenje zakona je neophodno za definisanje tačnog obima i aktivnosti ovih institucija. Trenutno, postoji preklapanje. Kosovo nema sveobuhvatan zakon o medijima, ostavljajući ključne oblasti u pogledu funkcionisanja medija neregulisanim. Ovo uključuje pitanja kao što je nezavisnost novinara i urednika, zaštita profesionalnih standarda u novinarstvu, pravo na savesni prigovor za novinare i pravo na odgovor i ispravku za građane.

Pretnje prema novinarima i urednicima se i dalje prijavljuju i novinari nastavljaju na se suočavaju sa političkim pritiskom i zastrašivanjem. Udruženje Profesionalnih Novinara Kosova je bilo aktivno u osuđivanju napada na medije i novinare tokom 2012. Međutim, nakon imenovanja novog odbora u aprilu, nekoliko članova odbora je otišlo, navodeći bliske veze između predsedavajuće i predstavnika biznisa i političkih predstavnika. Profesionalni standardi i u elektronskom i štampanom novinarstvu treba da bude poboljšani, sa posebnim fokusom na onlajn medije.

Nezavisnost Nezavisne Komisije za Medije je bilo otežano nedostatkom resursa, i političkim mešanjem u imenovanja komisije i njeni odbor za žalbe. Jedan član komisije još uvek treba da bude imenovan. Veći deo rada komisije je bio paralizovan nezakonskim odlukama saveta da razreši GD. Ova odluka je poništena od strane suda.

Dugoročna finansijska održivost javnog emitera na Kosovu (RTK) je još uvek neizvesna. Trenutni model finansiranja je zasnovan isključivo na državnom budžetu, koji podriva uređivačku nezavisnost RTK-a. Odbor RTK-a treba da ima jedanaest članova – javne ličnosti koji su pokazale političku nepristrasnost. Tri člana treba još uvek da budu imenovana od strane Skupštine. (*Videti 4.2.6 — Informaciono Društvo i Mediji*)

Sloboda okupljanja i udruživanja nastavlja da se primenjuje na Kosovu. Tokom perioda izveštavanja, bilo je nekoliko javnih protesta i okupljanja protiv vladinih i skupštinskih odluka. Javni i opozicioni pokreti su slobodni da izvršavaju svoje nezadovoljstvo vladinim politikama.

Sloboda misli, savesti i veroispovesti nastavlja da se sprovodi na Kosovu. Pravoslavna Bogoslovija funkcioniše dobro u svojim istorijskim prostorijama u Prizrenu. Kosovo je spremno da pomogne rekonstrukciju mesta Srpske Pravoslavne Crkve. Kontakti između religijskih vođa Katoličke Crkve kosovskih Albanaca, Islamskih vođa i vođa Srpske

Pravoslavne Crkve su više no redovni i odnosi su se poboljšali. Katolička katedrala je izgrađena u centru Prištine. Kosovska policija je preduzela odgovornosti za zaštitu istorijskih i verskih objekata od KFOR-a. Do danas, jedino Manastir Visoki Dečani ostaje pod zaštitom KFOR-a. Zaštita Pečke Patrijaršije je prebačena od KFOR-a na Kosovsku policiju u avgustu.

Jedan broj verskih nalazišta je bio predmet krađa i vandalizma, uključujući i srpske Pravoslavne crkve i pravoslavna i muslimanska groblja. Februara, rasprostranjeno sknavljenje srpskih pravoslavnih groblja otkrilo je ranjivost mesta od vrednosti za srpsku zajednicu na Kosovu tokom perioda političke zategnutosti. Mehanizmi izveštavanja i aktivnosti koje slede nakon tih aktivnosti treba da budu poboljšane.

Što se tiče **prava žena i rodne ravnopravnosti**, Vlada je usvojila propise za sprovođenje Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Pravosudni Institut je obezbedio obuku za sudije, tužioce, advokate žrtava i socijalne radnike o ovim pitanjima. Agencija za Ravnopravnost Polova je pripremila akcioni plan za sprovođenje relevantne rezolucije UN-a. Cilj je da se ojača položaj žena u procesima odlučivanja i u bezbednosnim strukturama, i da se obezbedi obeštećenje žrtvama seksualnog nasilja putem poboljšanog pristupa pravdi, rehabilitaciji i integraciji. Prepoznavanje zakonom preživelih od seksualnog nasilja kao civilne žrtve rata, još uvek nije usvojen od strane Skupštine. Vladino finansiranje prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici i trgovine ljudima nije održivo. Zakon o ravnopravnosti polova treba da se menja. Zastupljenost žena kako u javnom tako i u privatnom sektoru je i dalje mala, posebno na rukovodećim pozicijama. Uvođenje plaćenog porodiljskog odsustva do devet meseci, imalo je negativan uticaj na zapošljavanje žena u nekim slučajevima, naročito u privatnom sektoru. *(Vidi 4.1.8 - Zapošljavanje i socijalna politika, politika javnog zdravlja)*

Što se tiče **prava dece**, vlada je odobrila novu kosovsku strategiju za mlade i akcioni plan 2013-2017. Ministarstvo Kulture, Omladine i Sporta je formiralo 34 lokalna omladinska akciona saveta uključujući i neke u opštinama formiranim tokom 2009-2010. Izveštavanje o sprovođenju strategije i akcionog plana o pravima deteta 2009-2013 je poboljšano. Osnivane su službe za maloletnike u svim sudovima i tužilaštvima. Ministarstvo Pravde je takođe obučilo 15 posrednika za posredovanje između dece prestupnika i žrtve. Da bi se identifikovali nedostaci, treba da se vrši pregled zakonodavstva o zaštiti dece. Što se tiče zaštite dece, sistem ostaje izdelfjen, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou. Fokus treba da bude usmeren na poboljšanje primene zakona i na smanjenje zavisnosti od međunarodne donatorske podrške.

Što se tiče **socijalno ugroženih i osoba sa ograničenim sposobnostima**, Kosovo je popravilo svoj zakonodavni okvir. U avgustu, vlada je usvojila strategiju za prava osoba sa ograničenim sposobnostima (2013-2023) i akcioni plan (2013-2015). Ministarstvo za Obrazovanje, Nauku i Tehnologiju je usvojilo nekoliko administrativnih uputstava za poboljšanje pristupa obrazovanju za osobe sa ograničenim sposobnostima. Novi usvojeni zakon za slepe osobe stupio na snagu u januaru mesecu. Od februara, Skupština je svoje sednice prenosila na televiziji sa tumačem znakovnog jezika za gluve. Javne zgrade na Kosovu i dalje su u velikoj meri nepristupačne osobama sa ograničenim sposobnostima. Pristup javnim prostorima za osobe sa ograničenim sposobnostima je neadekvatan. Nacionalni Savet za Osobe sa Invaliditetom Kosova mora da poboljša svoje funkcionisanje uz podršku Kancelarije za Dobru Vladavinu. Kosovske vlasti takođe treba da poboljšaju svoje angažovanje sa organizacijama koje se bave ograničenim sposobnostima prilikom pripreme strateških dokumenata i zakona. Oni takođe treba da poboljšaju sprovođenje obaveza preuzetih što se tiče nediskriminacije i učešća osoba sa ograničenim sposobnostima.

Zakon o **zabrani diskriminacije** se još u razmatranju, zajedno sa ukupnom institucionalnom strukturom. Sprovođenje antidiskriminacionih politika je slabo.

U maju, Kancelarija za Dobru Vladavinu je održala okrugli sto o pitanjima **zajednice lezbejki, gejeva, biseksualaca, transrodnih i interseksulanih osoba (LGBTI)**. Ova zajednica se suočava sa velikim izazovima na Kosovu. Ona se i dalje suočava sa

diskriminacijom, pretnjama i nasiljem. Verski pokret, koji izražava mržnju prema LGBTI zajednici kroz konvencionalne i socijalne medije, je registrovan kao politička stranka.

U oblasti **rada i prava sindikata**, izmenjeni zakon o štrajku je stupio na snagu. Društveni - Ekonomski Savet i radne grupe Ministarstva Trgovine i Industrije su razgovarali o uslovima zapošljavanja. Inspekcija rada je obavila preko 7.000 inspekcija u javnom i privatnom sektoru. Izdato je više od 1.800 pisanih opomena i preko 150 kaznenih mera. Sindikati nemaju kapacitet da efikasno učestvuju u donošenju odluka, izradi zakona i političkog dijaloga sa vladom. (*Vidi 4.1.8 - Zapošljavanje i socijalna politika, politika javnog zdravlja*)

Što se tiče **svojinskih prava**, Skupština je usvojila zakon o davanju na korišćenje i razmenu nepokretne imovine opštine i zakona o tretiranju objekata bez dozvole i o prostornom planiranju. Od ukupno preko 42.500 evidentiranih zahteva od strane Kosovske Agencije za Imovinu, preko 39.000 je bilo razmatrano od Kosovske Komisije za Zahteve na Imovinu. Visoki Komesarijat za Izbeglice Ujedinjenih Nacija kancelarije u Srbiji, funkcioniše kao kancelarija za vezu za Kosovsku Agenciju za Imovinu. Broj odluka i odbijenih predmeta Kosovske Komisije za Zahteve na Imovinu od strane Izvršnog Sekretarijata je oko 38. 480 od kojih je oko 35. 500 bilo u korist podnosioca zahteva i oko 2.000 za tuženike. Broj odluka Komisije sprovedenih tokom perioda izveštavanja iznosi skoro 20.400.

Ozbiljni nedostaci ostaju u obaveštavanju raseljenih lica u vezi eksproprijacije njihove nekretnine. Ostaje izazov sprovođenje naloga za prinudno iseljavanje i uprave za imovinu, širom Kosova. Značajan je broj izbacivanja i iznosi oko 820 od kojih je oko 350 na severu Kosova. Finansiranje Agencije za Imovinu je i dalje neizvesno i neodrživo. Mnogi nerešeni imovinski zahtevi za naknadu štete su još pred sudovima. Drugostepeni sudovi često šalju imovinske predmete nazad u prvostepene sudove na ponovno suđenje. Međuetnički imovinski sporovi se neopravdano produžavaju. Ne postoji šema nadoknade za stanove u društvenom vlasništvu. Nedostatak strategije za regulisanje neformalnih naselja i dalje izaziva zabrinutost. Kancelarija Koordinatora za Imovinsko Pravo u Kabinetu Premijera nema ni kadrove a ni finansijska sredstva.

Uopšteno, Kosovsko zakonodavstvo je uglavnom u skladu sa međunarodnim standardima, iako neki važni zakoni zahtevaju poboljšanje. Kosovo treba da se fokusira na primenu. Strukture koje se bave zaštitom, unapređenjem, sprovođenjem i izveštavanjem o pravima treba da budu unapređene, i na centralnom i na lokalnom nivou. Političko i ekonomsko mešanje u medije, pretnje novinarima i dugoročna održivost finansiranja javnog programa ostaju problemi koje treba hitno rešavati. Mehanizmi i celokupna svesnost i spremnost za rešavanje antidiskriminacionih pitanja mora da budu i dalje ojačani. Nasilni incidenti protiv LGBTI zajednice treba da budu istraženi i krivično gonjeni. Takođe, treba se više fokusirati na istragu krivičnih dela protiv verskih lokaliteta. Primena i zaštita imovinskih prava je ključni izazov i jedan od prioriteta studije izvodljivosti. Naročito, kosovsko pravosuđe mora da unapredi svoje napore za brzo rešavanje predmeta. Kosovske vlasti treba da učine više da dolaze do raseljenih lica što se tiče eksproprijacije njihovih nekretnina.

Poštovanje i zaštita manjina, kulturna prava

Nakon okončanja nadgledane nezavisnosti u septembru 2012. godine, kosovski pravni okvir i dalje garantuje zastupljenost **manjina**. On podržava prava pripadnika manjina, i štiti vitalne interese i kulturna prava, uključujući i one od Srpske Pravoslavne Crkve. Opštine na jugu Kosova sa većinskim srpskim stanovništvom su postepeno ojačale svoje kapacitete. Oni takođe učestvuju u organima kao što je Udruženje Kosovskih Opština. Kancelarija za Pitanja Zajednica povećala je svoju pomoć socijalno ugroženim porodicama i infrastrukturnim projektima.

Novi Komesar za Jezike je imenovan u decembru. Kancelarija regrutuju nove kadrove, pokrenula je internet stranicu, razvila onlajn formular za žalbe i izvodila aktivnosti na terenu. Političke mere za jezike na predlog Komesara Kabinetu Premijera tek treba da se usvoje. Spor

odgovor organa za primenu zakona, posebno u pravosuđu, na slučajeve vezane za pripadnike manjina povećava nepoverenje nasuprot kosovskih institucija. Kosovo mora da poveća proporcionalnu zastupljenost manjina u policiji i pravosuđu.

Nakon usvajanja zakona o javnom programu, licenciran je TV kanal na srpskom jeziku (RTK2). Počelo je ograničeno emitovanje u junu, a od avgusta je u potpunosti funkcionalan. U ovom trenutku, kanal je dostupan samo putem kablovskih operatera. Pristup obrazovanju za manjinske zajednice je i dalje ograničen. Jezičke barijere i nedostatak relevantnih školskih materijala su glavne prepreke za integraciju povratnika i ponovo primljene dece u obrazovni sistem. Nije postignut nikakav napredak za nastavu na srpskom jeziku u okviru kosovskog nastavnog plana i programa. Srpski jezik još uvek nije dostupan kao drugi službeni jezik van područja gde pretežno žive Srbi. Studenti iz srpske zajednice i većina studenata Roma i Goranaca su upisani u škole pod upravom Srbije.

Srednjoročni pregled akcionog plana strategije za integraciju **Roma, Aškalija i Egipćana** (2009-2015) je završen u julu. Tri akcije su identifikovane kao unapređenje: pravilna raspodela budžeta, bolja saradnja između centralnih i opštinskih vlasti i bolja saradnja između vlade i organizacija civilnog društva. Ministarka za Evropske Integracije zvanično je preuzela dužnost predsedavajućeg među-ministarskog upravnog odbora. Kancelarija za Dobru Vladavinu i dalje je odgovorna za ova pitanja na operativnom nivou. Kamp Osterode je zvanično zatvoren u decembru.

Sprovođenje strategije i akcionog plana je i dalje slabo i nedosledano. Manjinske zajednice i dalje se suočavaju sa velikim izazovima. Deca koja pate od kontaminacije olovom zahtevaju dalju negu. Zatvaranje kampa u Leposaviću još treba da se završi. Obrazovanje, socijalna služba i civilna registracija Roma, Aškalija i Egipćana treba da se dodatno poboljša. Opštine su se obavezale da finansiraju šest predškolskih centara za učenje za decu iz ovih zajednica. Ostale obaveze za unapređenje obrazovanja (npr. posrednici za podršku pomažu ovoj deci da se integrišu u školski život), tek treba da se realizuju. Romski jezik se nudi u nekim pilot odeljenjima u Prizrenu. Međutim, dotični nastavnik radi dobrovoljno i nema udžbenika izdatih od vlade.

Što se tiče **izbeglica i raseljenih lica**, većina opštinskih odbora za bezbednost zajednica i lokalni javni saveti za bezbednost su formirani u interesu bezbednosti svih zajednica. Funkcionisanja saveta treba da se poboljša.

Broj dobrovoljnih povratka je smanjen sa od preko 1.140 u 2011. godini, na 970 u 2012. godini. U 2012. godini, ukupno 220 porodica je dobilo stambenu pomoć od Ministarstva za Zajednice i Povratak i od strane međunarodne donatorske zajednice. Ministarstvo je osnovalo radnu grupu za izradu nove strategije za Zajednice i Povratak, jer sadašnja strategija ističe u 2013. godini.

Održivost procesa povratka i dalje se narušava od objektivnih i subjektivnih bezbednosnih pretnji (kod obe zajednice, albanske i srpske, tamo gde su većina). I dalje je pogoršano tekućim incidentima koji utiču na povratnike i njihovu imovinu, kao i na lokacije od verskog i kulturnog nasleđa. Ograničen pristup imovini, blokiran ili odložen postupak restitucije, ograničen pristup javnim službama, kao i nedostatak ekonomskih prilika, takođe nastavljaju da budu velike prepreke održivom povratku i reintegraciji. Prepreke za povratak i integraciju Roma, Aškalija i Egipćana su od posebnog značaja.

Što se tiče **kulturnih prava**, Odbor za Sprovođenje i Nadgledanje, koji je osnovan u februaru, nastavlja da olakšava saradnju između kosovskih vlasti i Srpske Pravoslavne Crkve. Savet se sastaje jednom mesečno i oslovljava probleme Crkve. Glavni izazov za Odbor je osiguravanje da svoje odluke izraze u konkretne rezultate na terenu. Na inicijativu Kabineta Premijera, Kosovska Policija je osnovala posebnu jedinicu za zaštitu srpskog verskog i kulturnog nasleđa na Kosovu. Ono obuhvata četiri regiona i zapošljava 203 kosovska policajca. Učešće srpskih kosovskih policajaca u specijalnoj jedinici treba da se poveća.

Primena zakona o istorijskom centru Prizrena je napredovala. Nasuprot tome, nije bilo

napretka u primeni zakona o Velikoj Hoći. Potreban je nastavak smernica sa centralnog nivoa da bi se osiguralo da se zakoni primenjuju u potpunosti. Saradnja između relevantnih ministarstava i između centralnog i lokalnog nivoa se polako popravlja. Mora da se intenzivira i upravlja na strukturiran način da bi se obezbedio održiv napredak. Uopšteno, primena zakonskog okvira u oblasti zaštite kulturnog nasleđa i dalje je slaba. Kosovske vlasti treba da oslovljavaju česte povrede propisa koji negativno utiču na lokacije. Oni takođe moraju da pokažu veću spremnost za prostorno planiranje kulturnog nasleđa. Poslovni interesi često preovlađuju nad interesima kulturnog nasleđa.

Uopšteno, Kosovo treba da se fokusira na sprovođenje prioriteta iz studije izvodljivosti. Sprovođenje zakonodavstva o zaštiti prava manjina i kulturnih prava ostaje važan izazov. Inter-institucionalna koordinacija, uključujući i koordinaciju između centralnih i lokalnih institucija samouprave, treba da se poboljša. Bezbednosni incidenti i zločini koji ciljaju na pripadnike manjina i njihove imovine treba da budu istraženi i krivično gonjeni temeljno i brzo. Prostorno planiranje treba da uzme u obzir zahteve istorijskog i kulturnog nasleđa. Treba preduzeti snažne akcije da se zaustavi divlja gradnja i da se ispravi nelegalna gradnja koja se već odvija.

Resursi i naponi moraju da budu više fokusirani da se ostvari napredak u sprovođenju strategije i akcionog plana za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Kosovo treba da zatvori kamp u Leposaviću. Fokus treba da bude na obrazovanju, socijalnoj službi i civilnoj registraciji ovih zajednica. Kosovo se, u ovom trenutku u velikoj meri, oslanja na podršku međunarodne zajednice u ovoj oblasti.

2.3. Regionalna pitanja i međunarodne obaveze

Što se tiče odnosa sa Srbijom, *vidi sekciju 1.4. - Normalizacija odnosa između Kosova i Srbije.*

Kosovo je nastavilo da saraduje sa međunarodnom zajednicom, uključujući i **Međunarodni Krivični Sud za Bivšu Jugoslaviju (ICTY)**, u istraživanju i krivičnom gonjenju **ratnih zločinaca**. Bivši premijer Ramush Haradinaj je oslobođen od strane Tribunala u novembru.

Jedinica policije EULEX-a za istraživanje ratnih zločina i jedinica Kosovske Policije za istraživanje ratnih zločina izvele su zajedničku istragu u selu Babin Most i Vučitrnu. Istraga je rezultirala hapšenjem dvojice osumnjičenih za slučaj u Babinom Mostu i pretresom njihovih kuća. Specijalne jedinice Kosovske policije i forenzička jedinica kosovske policije su podržali operaciju. Kosovo se dalje suočava sa izazovima tokom istraživanje ratnih zločina sa svojim organima za pravosuđe i za sprovođenje zakona. EULEX, uključujući i Specijalnu istražnu radnu grupu, je nastavio vršenje svojeg ekskluzivnog izvršnog mandata u ovoj oblasti.

Među-ministarska radna grupa koja se bavi prošlošću i pomirenjem osnovana je u martu. Postoji da rešava kršenje ljudskih prava tokom prošlosti i kršenja međunarodnog humanitarnog prava na Kosovu. Formiranje radne grupe je pozitivan korak, ali njegov praktičan uticaj tek treba da se ostvari.

Nerešena sudbina **nestalih lica** iz sukoba 1990-ih godina je i dalje pitanje humanitarne brige na Zapadnom Balkanu. Do jula 2013., ukupno 11.859 lica se još uvek vodi kao nestalo kao rezultat sukoba u regionu, prema podacima Međunarodnog Komiteta Crvenog Krsta (MKCK). Od toga, 7.886 slučajeva se odnose na sukob u Bosni i Hercegovini, 2.246 od sukoba u Hrvatskoj i 1.727 od sukoba na Kosovu. Nedostatak informacija o novim grobnicama, zbog nedostatka političke volje, i teškoća tokom identifikovanja posmrtnih ostataka, koji su već ekshumirani, nastavljaju da budu glavne prepreke u rešavanju preostalih slučajeva nestalih lica.

Radna grupa za nestala lica kojom predsedava MKCK je ostala okvir unutar kojeg kosovske vlasti nastavljaju svoju posvećenost. Vladina komisija za nestala lica je preuzela svoje odgovornosti tokom olakšavanja procene i ekshumacije mogućih novih grobnica i za koordinaciju aktivnosti drugih aktera. Međutim, nema podršku visokog političkog nivoa. To

treba da bude proaktivno i ojača kapacitete za usmeravanje i ubrzavanje potrage za novim informacijama o sudbini i mestima nestalih lica. Tempo rešavanja slučajeva nestalih lica je spor, sa samo 44 rešena slučaja u periodu od dvanaest meseci.

Pregled stručnjaka EULEX-a/ Odeljenja Sudske Medicine za neidentifikovane posmrtno ostatke koji se nalaze u mrtvačnici u Prištini je završen. Rezultati su objavljeni u izveštaju za 2012. godinu. 45 osoba je identifikovano. U izveštaju je takođe zaključeno da nisu svi ostaci rezultat sukoba. Kreatori politike treba da odluče o daljim koracima. Odeljenje za Sudsku Medicinu nema kapacitete da ispuní neophodne standarde za održiv i adekvatan oporavak, analizu i identifikaciju posmrtnih ostataka. Ministarstvo Pravde i Kabinet Premijera treba više da učine i da investiraju u zapošljavanje i razvoj potrebnih stručnjaka za održivu forenzičku praksu. Poseban napor je potreban da se poveća poverenje iz redova nealbanskih zajednica u radu odeljenja.

Primena zakona o nestalim licima (usvojen 2011.) se mora ubrzati. Resursi potrebni za uspostavljanje centralnog registra još uvek nisu raspodeljeni. Usvajanje zakonodavstva o centralnom registru je još u toku. Potrebna je povećana i poboljšana koordinacija i saradnja između vladinih komisija i Odeljenja za Sudsku Medicinu.

Nedostatak formalnog sporazuma između Kosova i Bivše jugoslovenske Republike Makedonije i dalje je prepreka za razjašnjenje tvrdnje u vezi neidentifikovanim posmrtnim ostacima u Bivšoj jugoslovenskoj Republici Makedoniji.

Uopšteno, pregled neidentifikovanih posmrtnih ostataka koji su uskladišteni u mrtvačnici u Prištini je završen. Ne postoji politička volja, znanje i resursi za rešavanje pitanja nestalih lica. Kosovo je u ranoj fazi istraživanja ratnih zločina bez međunarodne podrške.

Regionalna saradnja i dobrosusedski odnosi su suštinski element u procesu evropskih integracija Kosova. Dana 28. februara 2013. godine, Savet za Regionalnu Saradnju (SRS) je odlučio da izmeni svoj statut da bi dozvolio Kosovu da postane učesnik samo po sebi. Formula za učešće Kosova u SRS je dobra osnova za Kosovo da poveća i proširi svoje učešće u drugim regionalnim forumima.

Kosovo učestvuje na forumu Transportne Opservatorije jugoistočne Evrope (SEETO), Sporazuma o Energetskoj Zajednici, Centra za Preduzetničko Učenje Jugoistočne Evrope, Stalne radne grupe za regionalni razvoj u zemljama jugoistočne Evrope, Regionalne Mreža za Pristupanje u oblasti zaštite životne sredine, i Mreže Asocijacija Lokalnih Vlasti Jugoistočne Evrope.

Što se tiče **bilateralnih odnosa sa drugim zemljama u procesu proširenja**, Kosovo je nastavilo da ima veoma dobre odnose sa Albanijom sa kojom je potpisalo sporazume o razmeni i zaštiti tajnih podataka, o pravnoj pomoći u krivičnim slučajevima, o izručenju, o prebacivanju osuđenih lica, a o saradnji u borbi protiv opozivanja i utaje poreza.

Bosna i Hercegovina nije priznala Kosovo. Vize za kratak boravak za građane Kosova se izdaju samo po pozivu stranih diplomatskih misija i međunarodnih organizacija akreditovanih u Bosni i Hercegovini, ili iz humanitarnih razloga.

Široki ugovorni okvir za saradnju sa Bivšom jugoslovenskom Republikom Makedonijom i dalje se razvija potpisivanjem sporazuma o uzajamnom priznavanju penzija, o unapređenju i intenziviranju kulturne saradnje, i otvaranju novog graničnog prelaza. Zajedničke nadzorne patrola duž granice treba da se suoče sa izazovom izazvanog tokom ilegalnog prometa roba i ilegalne migracije. Trgovinski spor se dogodio u septembru 2013. Način na koji je situacija na granici eskalirala tokom nekoliko dana, pre nego što bi se rešila bilateralno, van procedura CEFTA sporazuma, je razlog za zabrinutost.

Što se tiče *Crne Gore*, u toku su pregovori za zaključivanje sporazuma o izručenju, o međusobnom izvršavanju sudskih odluka u krivičnim pitanjima, i pravnoj pomoći u krivičnim pitanjima. Zajednička komisija za demarkaciju granice počela je sa radom.

Kosovo je održalo veoma dobre odnose sa Turskom, sa kojom su završeni pregovori o

sporazumu o slobodnoj trgovini.

Uopšteno, postignuti sporazumi u kontekstu dijaloga između Beograda i Prištine su pojačali regionalnu saradnju. Demarkacija granice sa Crnom Gorom tek treba da se završi.

3. EKONOMSKI KRITERIJUMI

Tokom ispitivanja ekonomskih dešavanja na Kosovu, pristup Komisije se vodio zaključcima Evropskog Saveta u Kopenhagen, juna 1993. godine, u kojem je navedeno da članstvo u Uniji zahteva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije, kao i sposobnost da se nose sa konkurentskim pritiskom i tržišnom snagom unutar Unije.

3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Osnove ekonomske politike

Kosovo je dalje razvija svoje odnose sa međunarodnim finansijskim institucijama. Nastavilo je da uspešno sprovodi 20-to mesečni Stend-Baj Dogovor od 105 miliona evra, ugovoren sa Međunarodnim Monetarnim Fondom (MMF) u aprilu 2012. godine. U decembru 2012., Kosovo je postalo član Evropske Banke za Obnovu i Razvoj. U junu 2013. godine, Kosovo je potpisalo Okvirni Sporazum sa Evropskom Investicionom Bankom (EIB), šta omogućava EIB da finansira projekte na Kosovu. Fiskalni Nadzorni Mehanizam sa Evropskom Komisijom je nastavio sa sastancima održanim dva puta godišnje. Kosovo je takođe pokrenulo pripreme za Ekonomski i fiskalni program, što je standardna procedura ekonomskog nadzora za potencijalne kandidate. Početkom maja, Vlada Kosova je usvojila svoj srednjoročni okvir potrošnje, koji pokriva period 2014-2016. *Uopšteno*, odlučnost za praćenjem tržišne orijentisane ekonomske politike je održana i ubrzane su reforme u određenim oblastima.

Makro-ekonomska stabilnost

Kosovska ekonomija je bila manje zaštićena od negativnih efekata ekonomske krize u Evropi nego u poslednjih nekoliko godina, sa znacima ekonomskog usporavanja. Opšta ekonomska situacija i dalje je izazov sa veoma visokom stopom nezaposlenosti. Rast BDP-a se smanjio sa 4,4% u 2011. godinu na 2,5% u 2012. godinu, a verovatno je ostao na nižem nivou i u prvoj polovini 2013. godini. Mudrija fiskalna politika i ubrzano usporavanje rasta kredita su zakočili domaću potražnju, potiskujući pogotovo investicionu delatnost. Novčane pošiljke od imigranata, glavni pokretač privatne potrošnje, počele su svoj oporavak tek u drugoj polovini 2012. Slabi ekonomski izgledi kod zemalja sa značajnim brojem imigranata sa Kosova povećava neizvesnost. Ekonomska statistika, posebno nacionalni računi, i dalje su veoma slabi, što otežava sveobuhvatnu procenu ekonomske situacije. BDP po glavi stanovnika je dostigao 2.721 evra u 2012., što je jednako 11% od proseka EU - 27, skoro nepromenjen u svom nivou u 2011. godinu. *Uopšteno*, rast kosovske ekonomije je oslabio i ostaje krhki i dalje.

U 2012. godini, deficit tekućeg računa (uključujući zvanične transfere) smanjen je na 7,7% BDP-a, na odnosu na 13,8 % BDP-a u 2011. godini. Više tekućih transfera i niži uvoz robe i usluga su pomogli smanjenju spoljne neravnoteže. S druge strane, učinak izvoza robe je pao (za 1,0 % BDP-a), pošto su inostrana potražnja i cene metala i metalnih proizvoda, kao glavni izvoz Kosova, opali. Shodno tome, trgovinska neravnoteža je ostala značajna, uz deficit od 35,1% BDP-a, odražava nedovoljno razvijenu i usku osnovu domaće proizvodnje.

Suficit na kapitalnom i finansijskom računu (ne računajući promene u rezervnom kapitalu) iznosio je 13,2% BDP-a u 2012. godini. Neto direktne strane investicije je palo na najniži nivo od 2005. godine, čak na 4,3 % BDP-a. Struktura investicija je ostala približno na istom nivou, sa oko pola svih dolazećih stranih direktnih investicija (SDI) koje ide sektorima nekretnina i građevinarstva, 12 % u pružanje finansijskih usluga, a samo 13 % se usmerava na proizvodnju. Deficit u portfolio investicija povećan je za 3,8% BDP-a, ali jak priliv drugih investicija, uglavnom u valutama i depozitima, je pojačao rezerve, koje su porasle za 5,4% BDP-a. Neto greške i propusti i dalje su veoma visoki (4,8% BDP-a), blizu njihovih nivoa

prethodnih godina. *Uopšteno*, inostrani disbalansi su opali, iako su i dalje veoma visoki, naročito u robnoj trgovini. Neto priliv od stranih direktnih investicija znatno je pao i nastavlja se usmeravati uglavnom u ne-trgovinske sektore.

Nezaposlenost je veoma visoka i iznosi 35,1%, prema Anketi o Radnoj Snazi (januara do juna 2012), koja, zbog metodoloških promena, ne može da se poredi sa prethodnim godinama. Podaci o nezaposlenosti su digitalizovani i lansirani početkom 2012. godine. Zvanični broj ljudi registrovanih kao nezaposleni je smanjen za oko 22%. Međutim, brzo opadanje uglavnom odražava promene u sistemu registracije, a ne i poboljšanje u situacije na tržištu rada. Najviše nezaposlenih su nekvalifikovani radnici (60%), a broj nezaposlenih sa visokom stručnom spremom je stalno povećavan. Struktura tržišta rada ukazuje na neusklađenost između potrebnih veština na tržištu rada i onih koje pruža obrazovni sistem. Formalna zaposlenost u privatnom sektoru je neznatno porasla prema podacima o broju radnika koji doprinose Kosovskom Penzijskom i Štednom Fondu. Statistički podaci na raspolaganju ne daju pravu sliku o tržištu rada, posebno o značajnom neformalnom zapošljavanju. *Uopšteno*, informacije o tržištu rada su retke i neujednačene. Nezaposlenost je i dalje veoma visoka, sa značajnim strukturnim slabostima i razlikama u sposobnostima na tržištu rada. Oglašava se malo radnih mesta, posebno za mlade radnike.

Prosečna godišnja stopa inflacije bila 2,5 % u 2012. godini. Nakon povišenja za nekoliko meseci u drugoj polovini 2012. godine, inflacija iz godine u godinu je pala na 1,2% u avgustu 2013. godine. Ova umerenost je uglavnom bila zbog osnovnog efekta i niže cene hrane i energije. Energetska roba je imala deflacijski uticaj po prvi put u poslednje tri godine. Inflacija usluga je značajno pala. Bazna inflacija (izuzev hrane i energije) je stabilna, blizu 1%, koja gravitira oko svog dugoročnog proseka. *Uopšteno*, inflacija je opala i nastavila da raste uglavnom zbog cene hrane i energije.

Kosovo koristi evro kao svoju zvaničnu valutu. Shodno tome, Centralna Banka Kosova (CBK) ima samo ograničene političke instrumente. Rast novčane mase je opao značajno i iznosi 4,6 % u odnosu na isti prošlogodišnji period do kraja jula 2013., u poređenju sa 9% pre godinu dana. Međutim, monetizacija ekonomije, merena odnosom prosečne novčane mase i BDP-a, porasla je sa 40,7% u 2011. na 43% u 2012. godini. Okvir za pružanje hitne likvidnosti je postao funkcionalan i vlasti su finansirale poseban rezervni fond sa 46 miliona evra. *Uopšteno*, monetarni okvir je nastavio da funkcioniše relativno dobro.

Budžetski deficit 2012. godine je bio blizu ciljanog sa 2,6% BDP-a. Ukupan prihod porastao za samo 1,8 %, a smanjen na 26,9 % BDP-a od 27,3% u 2011. godini. Pošto se ekonomska delatnost smanjila, granični porezi i neporeskih prihodi nisu dali očekivane rezultate, uštede potrošene na robu i usluge na centralnom nivou i kapitalni troškove van rashoda za autoput su nadoknađeni nižim prihodima, kako na centralnom tako i na opštinskom nivou. Ipak, ukupni rashodi su rasli 5,3% godišnje, ili 0,7 procentnih poena, na 29,6% BDP-a. Tekući rashodi su dostigli 18,1% BDP-a, u odnosu na 17,4% u 2011. godini, zbog rasta u svim glavnim kategorijama. Kapitalni rashodi i neto pozajmice neznatno su smanjene za 0,2 procentna poena, na 11,2 % BDP-a i više od 40% njih je potrošeno za jedan projekat, tj. autoput ka Albaniji. Vladini depoziti dostupni u centralnoj banci su porasli sa 160 miliona evra (3,4 % BDP-a) u 2011. godini na 216 miliona evra (4,4 % BDP) na kraju 2012. godine. U 2012. godini, vlasti su počele sa izdavanjem domaćih trezorskih zapisa sa 3-6 meseci dospeća, dok je u aprilu 2013., produženo na godinu dana dospeća. Podržani od viška likvidnosti banaka i striktnog izvršenje budžeta, prinosi su u stalnom padu i kružili oko 0,5 % i 1,5% za račune od 3 meseca, odnosno 6 meseci, u trećem kvartalu 2013. godine. Ukupan javni dug je povećan do 156 miliona evra, ali je ostao na niskom nivou od 8,3% BDP-a do kraja 2012. godine, od čega je blizu jedne petine domaći dug. Transparentnost budžeta je poboljšana i Ministarstvo Finansija je počelo da objavljuje kvartalne informacije o nivou i strukturi državnog duga na svojoj internet stranici.

U decembru 2012. godine, Skupština je usvojila budžet za 2013. godinu, predviđajući 181 miliona evra (3,5% BDP-a) kao konsolidovani deficit. Budžet sadrži mere fiskalnog

prilagođavanja, uglavnom za podizanje dodatnih neporeskih prihoda od licence za rezerve lignita i prodaje jednog dela telekoma. Da biste se zaštitili od nepredviđenih fiskalnih rizika, budžet takođe sadrži i nepredviđene rezerve od 20 miliona evra kao neraspoređena sredstva potrošnje. Izdvajanje od oko 0,5 % BDP-a je predviđeno za pokretanje još jednog velikog, višegodišnjeg projekta, autoput koji povezuje Prištinu sa Skopljem. Izvršenje budžeta za 2013. godinu je bio na pravom putu do kraja jula. Konsolidovani deficit bio je 6,6 miliona evra, što je znatno niže u odnosu na isti period prošle godine. Rast prihoda je pojačan od osnovnih efekata i domaćih poreskih prihoda. Do kraja jula, u odnosu na prethodnu godinu povećanje ukupnih rashoda je bilo 1,3%. Iako je sadašnja potrošnja, subvencije i transferi su se značajno povećali (do 1,6 % BDP-a), smanjena nekapitalna potrošnje za autoput je održala ukupne troškove na skromnom nivou.

U aprilu, izabran je pobednik tendera za privatizaciju 75% državnog telekoma PTK. Međutim, proces privatizacije ima kašnjenja, sa neizvesnim konačnim završetkom. S druge strane, sprema se jedan broj inicijativa sa potencijalnim značajnim efektom na budžetsku održivost u zdravstvu, opštinskim finansijama i beneficije za ratne veterane i političke zatvorenike. U tom smislu, očekuje se da PTK bude ključni dogovor i da donose 277 miliona evra u budžet.

U julu, sa izmenama i dopunama Zakona o upravljanju javnim finansijama i odgovornostima, skupština je uvela jedno pravosnažno fiskalno pravilo koja će se primeniti od 2014. godine. Pravilo predviđa 2% BDP gornje granice na deficit državnog sektora. *Uopšteno*, izvršenje budžeta uglavnom je ostalo na pravom putu, u jednom izazovnom ekonomskom i društvenom okruženju, ali su potrebni dalji napori da se ograniči izlaganje budžeta na nekoliko novih inicijativa potrošnje.

U 2012. godini, rast domaće potražnje je oslabljen, pošto su neki od glavnih faktora koji je ranije podržavao, fiskalna ekspanzija, jak priliv novca iz inostranstva od dijaspore i rast kredita na visokom nivou, ograničeni ili usporeni. U okviru jednog programa podržanog od strane MMF-a, značajni koraci su preduzeti da se obuzda vladina potrošnja i poboljša finansijska stabilnost. Međutim, i dalje postoje značajne domaće i spoljne neravnoteže. Strukturne slabosti i nedostatak veština na tržištu rada i dalje su značajne i postoji mali broj konkursa za zapošljavanje, posebno za mlade radnike, što otežava ionako tešku socijalnu situaciju. *Uopšteno*, Kosovo je uspeo da potpuno održi makro-ekonomsku i fiskalnu stabilnost, i pored vidljivih znakova slabljenja ekonomskog rasta. Fiskalna politika je ostala obazriva i makro-ekonomska politika je poboljšana. Potrebni su dalji značajni napori za poboljšanje strukturalnih osobina privrede.

Uzajamno dejstvo tržišnih snaga

Od 61. državnog preduzeća, 44 su pod upravom opština. Među onima gde se centralno upravlja, šest preduzeća su imala operativni profit u 2012. godini. Ovo obuhvata Kosovsku Energetsku Korporaciju i Poštu i Telekom Kosova (PTK), koji su takođe uplatili 45 miliona evra u budžet u obliku dividende. Nekoliko preduzeća u sektorima prevoza, vode i otpada i dalje trpe gubitke. Oni su i dalje značajan teret za budžet, iako u manjoj meri nego u prethodnim godinama. Privatizacija Kosovske Kompanije za Distribuciju i Snabdevanje Električnom Energijom (KEDS) uspešno je završena kada je turski konzorcijum Limak - Calik preuzeo kompaniju u maju 2013 godine. Privatizacija 75% akcija državnog telekoma PTK, prvobitno je predviđena da se završi jula, ali je odloženo. Kosovska Agencija za Privatizaciju (KAP) je nastavila privatizaciju uglavnom malih preduzeća. Ukupni prihodi od početka procesa privatizacije dostigla je 574.4 miliona evra, sa doprinosima od 16,7 miliona evra u 2012 godini. Ograničen napredak je postignut u likvidaciju preduzeća iz portfelja KAP-a. U 2012. godini, samo dva postupaka likvidacije bili su zatvoreni dok 179 kompanije i dalje su u toku procesa likvidacije. Prihod od prodaje imovine preduzeća u likvidaciji je dostigao 62,7 miliona evra, od čega 11,3 miliona evra je prikupljeno u 2012. godini.

Generalno, privatizacija državnih preduzeća je napredovala, mada neravnomerno, dok je privatizacija i likvidacija preduzeća iz portfelja KAP zaostajao.

Ulazak na tržište i izlaz

Tokom 2012. godine, 2.261 novih preduzeća je registrovano, što je veće za preko 20 % u odnosu na prethodnu godinu. S druge strane, 334 preduzeća su zatvorena, ili 16,7 % više nego u 2011 godini. Preduzeća smatraju da nedostatak pristupa finansijama, isključenje struje, nepravedna konkurencija (među lokalnim preduzećima) i korupcija su glavne prepreke za poslovanje. *Generalno*, slaba administracija, nepouzdanost snabdevanje električnom energijom i nedostatak vladavine prava i dalje sprečavaju razvoj privatnog sektora, iako su neki napreci već učinjeni u pogledu ulaska na tržište.

Pravni sistem

Pravni sistem je nastavio trpeti lošu pristupačnost i efikasnost, kašnjenja i zaostalih nerešenih predmeta. Slaba primena ugovora je ostao jedan od glavnih zabrinutosti kompanija i investitora na Kosovu. To je takođe jedan od faktora koji objašnjava relativno visoke kamatne stope poslovnih banaka u privatnom sektoru. To je doprinelo rasta nekvalitetnih kredita. Ostvaren je izvestan napredak u pogledu infrastrukture prava svojine, iako tačnost podataka se može poboljšati. Dok procedure eksproprijacije se primenjuju na široko zadovoljavajući način i vlasnici su uglavnom nadoknađeni, državni organi ne sprovode odgovarajuće konsultacije i obaveštavanje raseljenih vlasnika. Registrovane transakcije i hipoteke su nastavili da rastu, što ukazuje na veću upotrebu imovine kao garancije i prihvatanja od strane banaka podataka sa katastarske evidencije za kreditne svrhe. U 2012. godini, ukupna vrednost hipoteka je povećano za 49%, dostigavši 1.3 milijardi evra. Neka od zemljišnih knjiga su još u Srbiji. Sporazum o katastarskoj evidenciji je postignut u okviru dijaloga Beograda i Prištine. Odgovarajuće zakonodavstvo treba da bude donesena za sprovođenje sporazuma. *Uopšteno*, došlo je do povećanja korišćenja imovine kao zaloga. Postojeći pravni okvir nije dovoljno razvijen i njegovo primenjivanje je ostala da bude loša. Teške, dugotrajne i skupe primena prava i preovlađujuća korupcija su nastavile da ometaju poslovno okruženje.

Razvoj finansijskog sektora

U 2012., kosovski finansijski sektor se proširio za 8.5% finansijskim sredstvima vrednim 3.8 biliona evra. Bankarski sistem je ostao dominantan i čini 74% svih sredstava finansijskog sektora, zatim slede sredstva penzionih fondova (19.5%). Ukupan broj banki koje posluju na Kosovu dostigao je broj 9, pošto je nova banka ušla na tržište. Broj penzionih fondova (2) i kompanija za osiguranje (13) je ostao nepromenjen.

Koncentracija bankarskog sistema ostaje visoka, sa 70% finansijskih sredstava upravljaju tri najveće banke. Skoro 90% sredstava u sektoru drže banke koje su u stranom vlasništvu. Prihodi u bankarskom sistemu su dostigli 19.2 miliona € u 2012., značajan pad (46.7%) u poređenju sa 2011. Procenat nenaplativih kredita porastao je na 7.6% od ukupnih kredita u junu, u odnosu na 5.8% na kraju 2011. To je posledica pogoršanja kvaliteta kreditiranja u trgovini, tržištu nekretninama i građevinskom sektoru. Uprkos tome, nenaplativi krediti ostaju dovoljno obezbeđeni, a banke i dalje imaju značajan višak likvidnosti.

Više nego strogi regulatorni zahtevi u pogledu kapitala, koji su stupili na snagu u jesen 2012., stavili su pod pritisak pokazatelje ispravnosti banaka. Neke banke su pale ispod regulatornog minimuma od 12% i more de se dokapitalizuju. Međutim, prosečna stopa adekvatnosti kapitala iznosila je 16% krajem jula 2013. Izmene zakona za osiguranje depozita, usvojene u decembru, predviđeno je povećanje praga sa sadašnjih 2000 € na 5000 € do 2018. Kapital za osiguranje depozita je pojačan i rezolucija je usvojena radi povećanja svojih rezervnih

fondova do 8-9% od svih osiguranih depozita za period od 14 godina.

U aprilu 2013, Ustavni sud je doneo presudu koja je proglasila da članovi zakona o bankama, mikrofinansijskim institucijama i nebankarskim finansijskim institucijama nisu u saglasnosti sa Ustavom. Članovi o kojima je reč se odnose na mogućnosti mikrofinansijskih institucija NVO-a postanu akcionarska društva. Sve u svemu, bilo je značajnih koraka u cilju jačanje finansijske stabilnosti i nadzora, mada postoji značajan prostor za dalji napredak. Nenaplativi krediti su porasli, a adekvatnost kapitala banaka i pokazatelja profitabilnosti su se pogoršali, iako je sistem kao celina ostao prilično stabilan.

Kreditna aktivnost je snažno usporena, sa dvocifrenog nivoa rasta na oko 4% do kraja 2012. Međutim, učešće ukupnih kredita i finansijskog lizinga je u BDP-u porastao neznatno na 36.3%. Od početka 2013, komercijalne banke su pružale 87 miliona € za kredite, 4% manje nego u istom periodu prethodne godine. Pad je posebno izražen u novim investicionim kreditima za nefinansijske korporacije, koje imaju pad od 29%, dok su potrošački i hipotekarni krediti snažno povećani, za 45% odnosno 17%.

Istraživanje sprovedeno od strane centralne banke pokazalo je da banke primenjuju strožije kriterijume za kredite, uglavnom radi negativnog opažanja ukupne ekonomske situacije. Krediti za sektor trgovine su nastavili sa dominacijom u kreditnom portfoliju, što čini njegovih 36% do kraja juna 2013. Pozajmljivanje se i dalje finansira iz domaćih izvora; odnos između kredita i depozita je pao na 77.5%, ograničavajući rizike za prelivanje krize putem prekograničnog finansiranja.

U 2012., depoziti su porasli za 8.3%, u iznosu od 23 milijarda evra ili 46.4% BND-a do kraja ove godine. Do kraja jula, osporen je rast u depozitima i ostao je na 4.6%. Već dobra pozicija likvidnosti bankarskog sistema se i dalje poboljšava i komercijalne banke su povećala svoja učešća u centralnoj banci na oko 300 miliona €. Prosečna kamatna stopa između kredita i depozita je neznatno opala, ali je ostala i dalje visoka 9.85% u 2012. Početkom 2013, zabeležen je po prvi put negativan rast prihoda od kamata, dok su rashodi od kamata i provizija nastavili sa rastom, smanjujući profitabilnost banaka. Generalno, depozitna osnovica je nastavila sa rastom po stamenoj stopi, dok je kreditna aktivnost usporena, a uslovi kreditiranja su ostali čvrsti.

3.2. Sposobnost za suočavanje sa pritiskom konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Makroekonomska stabilnost u velikoj meri sačuvana, u pozadini ekonomske rize u Evropi i stalne visoke spoljne i unutrašnje neravnoteže. U teškom okruženju, preduzeti su neki koraci u jačanju okvira finansijskog sistema, unapređivanjem poslovnog okruženja i ograničavanjem budžetskih rashoda. U isto vreme, potrebni su dalji naponi za razvoj konkurentnog privatnog sektora i fiskalne stabilnosti. *Uopšteno*, slaba vladavina prava, velika neformalna ekonomija i nedovoljno razvijeni politički okvir nastavljaju da ugrožavaju ekonomiju.

Ljudski i fizički kapital

Izvestan napredak je ostvaren u sektoru obrazovanja, posebno u pogledu sistema i postupaka za sprovođenje širokog sektorskog pristupa obrazovanju. U skladu sa stručnim, profesionalnim obrazovnim okvirom, otvoreni su novi centri za stručnu obuku, nastavni planovi su razgledani i izrađene su standardizovana uverenja o akreditaciji za nekoliko stručnih zanimanja.

Obrazovanje je i dalje ostalo jedan od najvećih vladinih programa, i čini 4% od BDP-a. Međutim, za njega izdvojena sredstva su i dalje mala. Modernizacija službe javnog zapošljavanja se nastavlja i sistem informacionog upravljanja je operativan, održavajući bazu podataka lica koja traže posao. *Uopšteno*, postignut je neki napredak u obrazovnom sektoru,

Međutim, na njega još uvek utiču nedostatak odgovarajućih objekata, održavanja i obezbeđivanje kvaliteta. Odlikuje se lošim rezultatima koji nedovoljno ispunjavaju zahteve tržišta rada. Značajna ulaganja u humani kapital su neophodna podrška za društveno-ekonomski razvoj Kosova.

Procenjeno je da su opala ukupna ulaganja. Ipak, ona su i dalje na visokom nivou od oko 31% BND-a. Vladina ulaganja (pretežno u putnu infrastrukturu) su neznatno povećana i stoje visoko sa 11% BDP-a, dok se pojavljuje pad privatnih ulaganja. Bilo je angažovanosti u maloj meri u ključnim oblastima kao što su voda i otpadne vode, putne i železničke usluge. Izgradnja auto-puta prema Tirani je nastavljena, i planiran je njen završetak u 2013. Radovi na auto-putu prema Skoplju treba da započnu krajem 2013, sa dodeljenim sredstvima od 28 miliona € (0.5% BDP-a), pod uslovom da prihod od prodaje PTK-a bude na raspolaganju. U oblasti električne infrastruktura, Calik Limak konzorcijum je preuzeo distribuciju i snabdevanje električnom energijom (KEDS) u maju 2013., i dao 300 miliona € za modernizaciju i funkcionisanje električne mreže. Malo je učinjeno za poboljšanje energetske efikasnosti. Oskudno je informisanje o nivou i strukturi privatnih ulaganja. *Generalno*, pored putne infrastrukture, bilo je perifernih poboljšanja fizičkog kapitala. Vladina kapitalna potrošnja su ostala fokusirana na izgradnji autoputa, i na računa ostalih sektorskih potreba.

Sektorska struktura i struktura preduzeća

Kosovskim sektorom preduzeća i dalje dominiraju mala i mikro-preduzeća. Maloprodajna trgovina je i dalje dominantan sektor sa učešćem od 31.3% svih novih preduzeća, što predstavlja mali pad u ukupnom učešću odnosu na protekle godine. Postoji ogroman neformalni sektor koji je podstaknut slabostima u poreskim i politikama rashoda i primeni zakona, uključujući i borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala. To smanjuje poresku osnovicu i efikasnost ekonomske politike. Pristup finansijama i njihova potrošnja ostali su izazov. U 2013., Vlada se pridružila projektu finansiranom sredstvima EU-e koji podržava mikro-preduzeća i MSP-a, koja su orijentisana ka izvozu. Cilj projekta je da unapredi svoju tehnologiju i poveća proizvodne kapacitete. *Uopšteno*, sektor maloprodajne trgovine postaje u neznatnoj meri sve manje dominantniji u ukupnoj strukturi preduzeća, uglavnom zbog rasta novo registrovanih preduzeća u poljoprivredi. Veliki neformalni sektor i dalje predstavlja najveći izazov.

Uticaj države na konkurentnost

Budžetske subvencije i kapitalni transferi za javna preduzeća (JP) su neznatno opali, za oko 1.1% od BDP-a u 2012. Subvencije su bile dodeljene JP-u za energiju, železnice, grejanje, vodu i otpad, i za rudnik Trepča. Vlada je nastavila sa grant šemama koje se sastoje od spojenih isplata za žitarice i stočarstvo i odgovarajućih grantova za mlekarstvo, voćarstvo i povrtarstvo na poljoprivrednim gazdinstvima. U 2013., Vlada je produžila spojene uplate i za druge sektore (na pr. Kukuruz, suncokreta i hortikulture) i produžila je odgovarajuće grantove za šumarstvo, šeme navodnjavanja, aromatično bilje i za podršku manje favorizovanim oblastima. Institucionalni okvir za praćenje i odobravanje ove državne pomoći još nije uspostavljen.

Ekonomska integracija sa EU-om

Otvorenost ekonomije, merena vrednošću izvoza i uvoza roba i usluga u odnosu na BDP-a, ostala je stabilna, oko 71.2%. Učešće i izvozu u države članice EU-e je smanjeno u odnosu na 2011. To čini skoro 39.6 % od ukupnog izvoza roba (43% u 2011). Učešće u izvozu u zemlje, potpisnice Sporazuma o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi (CEFTA) značajno je povećano na približno 37.8% od ukupnog izvoza (26% u 2011), posebno zbog povećanog izvoza u Albaniju i Crnu Goru. Članice EU-e i CEFTA ostaju glavno poreklo kosovskog uvoza, sa učešćem od 39 %, odnosno 34 %. Sa više od jedne trećine investicija, zemlje EU-e ostaju najveći investitori na Kosovu. *Uopšteno*, ekonomska integracija sa EU-om ostaje na značajnom nivou.

4. Evropski standardi

Ovo poglavlje ispituje kapacitete Kosova za postepeno približavanje svog zakonodavstva i politika sa pravnim tekovinama u oblasti unutrašnjeg tržišta, sektorskih politika i pravosuđa, sloboda i sigurnosti, u kontekstu Procesu stabilizacije i pridruživanja. Takođe se analiziraju i administrativni kapaciteti Kosova. U svakom sektoru, ocenjivanje Komisije obuhvata postignuti napredak tokom perioda izveštavanja, i rezimiranje sveukupnog stepena pripreme Kosova.

4.1. Unutrašnje tržište

4.1.1. Sloboda kretanja roba

U februaru je Ministarstvo za industriju i trgovinu usvojilo sveobuhvatnu strategiju o slobodi kretanja roba, koja daje prioritet donošenju propisa u ovoj oblasti. Primena zakona o Stručnom savetu za **standardizaciju** je usvojena. Uspostavljen je sistem baze podataka o standardima.

Memorandum o razumevanju je potpisan sa agencijama za standardizaciju iz Albanije, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije i Turske. U periodu izveštavanja, skoro 1200 evropskih standarda (EN) je usvojeno kao kosovski standardi. Većina ovih standarda, međutim, nije prevedena na službene jezike Kosova.

Što se tiče ocenjivanja usaglašenosti, usvojeno je 14 propisa o tehničkim zahtevima (devet su pokrivene novim pristupnim direktivama, pet u okviru starih pristupnih direktiva) Dva propisa su usvojena o proizvodima koji predstavljaju rizik za potrošače (obaveštavanje i brza razmena informacije). Jedan inspeksijski organ za naftne proizvode (ISO 17020) i 15 laboratorija za testiranja je akreditovano u skladu sa EN/ISO standardima. Dve od laboratorija za testiranje i dva inspeksijska organa su sertifikovani u skladu sa EN/ISO u oblasti tečnih goriva naftnog porekla.

Što se tiče **akreditacije**, primenjeni zakon je usvojen po formi, sadržaju i upotrebi logo akreditiranja. Dve akreditacije su povučene jer organi za akreditaciju nisu bili više u skladu sa zakonodavnim zahtevima. Osoblje u direkciji za akreditaciju je povećano za dvojicu računovođa, na ukupno pet.

Što se odnosi **metrologiju**, usvojeni su zakon o plemenitim metalima i nekoliko administrativnih uputstava, uključujući i ona o taksama agencija, merilima i ostalim zahtevima za merenje. Memorandum o sporazumevanju je potpisan sa Turskom i Albanijom. U decembru, departman zadužen za metrologiju, industrijsku i naučnu metrologiju i metrološki nadzor u okviru Ministarstva industrije i trgovine, preimenovan je u Agenciju. Povećani su i njeni kapaciteti. Popunjena su petnaest od ukupno dvadeset radnih mesta. Kapacitet osoblja da koristi punu naprednu tehničku pomoć je ostao ograničen. Nekoliko laboratorija su osnovane u Prištini i Prizrenu, ali njihove aktivnosti nisu u potpunosti u skladu sa neophodnim standardima kvaliteta.

Što se tiče **nadzora tržišta**, zakon o tržišnom inspektoratu i zakon o opštoj sigurnosti proizvoda su izmenjeni u maju. Departman za nadzor tržišta je bio reorganizovan i transformisan u agenciju. Sporazum o saradnji sa granicama za verifikaciju ne prehrambenih industrijskih proizvoda, i sa Ministarstvom za kulturu, mlade i sport za zaštitu prava na intelektualnu svojinu i suzbijanje piraterije je sklopljen. U vreme perioda izveštavanja, sprovedeno je 1500 inspekcija. Preko 60 slučajeva je predato na sud. Sudovi su doneli šest odluka.

Izmene i dopune zakona o **zaštiti potrošača** su usvojene u novembru. Zakon obuhvata oblasti koje prethodno nisu prethodno tretirane, uključujući etiketiranje, aukcijske prodaje, popuste, pretplate, ugovore vrata do vrata, finansijske usluge (potrošačke kredite, kamatne stope), naloge za dozvoljeno prekoračenje i kreditne kartice, nepravedne uslove potrošačkih ugovora, nepravedna komercijalna iskustva, pogrešna komercijalna iskustva, agresivna komercijalna iskustva, uporedne i obmanjujuće reklame i kupovinu i prodaju putem interneta. Primenjeni zakon o etiketiranju i deklaraciji robe je takođe usvojen.

Departman za zaštitu potrošača u okviru Ministarstva industrije i trgovine je restrukturisan. Postoje tri položaja, od koji jedan treba da se popuni. Dotične uloge departmana za zaštitu potrošača i tržišnog inspektorata su definisane. Obnovljen je savet za zaštitu potrošača. Sastoji se od sedam članova, uključujući Ministarstvo industrije i trgovine, Agencije za hranu i veterinu, predstavnike biznisa, civilno društvo i jednog nezavisnog stručnjaka.

Podneseno je skoro 220 žalbi u izveštajnom periodu. Oko 120 je rešeno. Kancelarija za zaštitu prava potrošača je razvila novu bazu podataka i bolju veb stranicu u cilju poboljšanja komunikacije sa građanima. Sproveden je program za podizanje potrošačke svesti.

Uopšteno, Kosovo je preduzelo korake za bolje usklađivanje sa pravnim tekovinama EU-e, posebno u pogledu zaštite potrošača. Zahtevaju se dalji neophodni naponi u oblasti zakona o sigurnosti proizvoda. Administrativni kapaciteti, profesionalizam i stručnost treba da budu poboljšani u cilju obezbeđivanja boljeg sprovođenja zakona. Ministarstva i različite agencije,

aktivne u ovoj oblasti treba da poboljšaju svoju koordinaciju.

4.1.2. Kretanje osoba, usluga i pravo na osnivanje

O **kretanju osoba**, Kosovo je pregovaralo o bilateralnim dogovorima o socijalnom osiguranju sa Austrijom, Nemačkom i Švajcarskom. Sklopljen je dogovor za period osiguravanja kada je stečeno pravo naknade na penziju sa Bivšom jugoslovenskom Republikom Makedonijom. Zahtevaju se značajni naponi za obezbeđivanje usklađenosti i sprovođenja zakona u ovoj oblasti.

Što se odnosi na **pravo za osnivanje i slobodu za pružanje preko-graničnih usluga**, Parlament je usvojio veliki broj zakona u 2012.: zakon o spoljnoj trgovini (uključujući i trgovinu uslugama), zakon o bezbednosnim merama za uvoz i zakon o zaštiti potrošača (obuhvatajući prodaju proizvoda i provizije od usluga kao i od finansijskih usluga za potrošače).

Ministarstvo industrije i trgovine je uspostavilo bazu podataka za trgovinu uslugama. Usklađenost sa pravnim tekovinama EU-e je u veoma ranoj fazi, postoji nekoliko ograničenja za treće zemlje u pružanju usluga na Kosovu. Kosovo je trenutno u pregovorima za liberalizaciju trgovine i usluga unutar CEFTA sporazuma. Autoritet za kvalifikacije Kosova je odobrio i registrovao šest profesionalnih kvalifikacija u sistemu Kosova, koje su u skladu sa evropskim okvirom kvalifikacija. Autoritet za kvalifikacije je akreditovao dvanaest provajdera za programe profesionalne obuke. Usklađenost sa pravnim tekovinama o **uzajamnom priznavanju profesionalnih kvalifikacija** i programima profesionalne obuke je i dalje ograničena.

Zakon o **poštanskim uslugama** predviđa rezervisano mesto za pismo/paket ispod jednog kilograma. Pokušaji za dalju liberalizaciju tržišta su u toku, ali treba ih pojačati, u cilju obezbeđivanja potpune liberalizacije ovog tržišta. Kosovo takođe preduzima korake za obezbeđivanje konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija. Ukupno 19 novih provajdera telekomunikacionih usluga i jedan operator za poštanske usluge, licenciranih 2012. Što se odnosi na **finansijske usluge**, zakon za osiguranje depozita je izmenjen u decembru. Izmene dozvoljavaju postepeni povećanje obima osiguranih depozita (od tekućih 2000 € do 5000 € u 2018.) uporedo sa očekivanim rastom u fondu za osiguranje depozita. Izmenjeni zakon smanjuje maksimalni rok za otplatu depozitskim osiguranicima sa 60 na 30 dana. Zakon takođe poboljšava razmenu informacija i saradnju između Fonda za osiguranje depozita i centralne banke.

Zakon u vezi sa zahtevima za uvođenje nekih od Bazel II standarda je usvojen. Izmene podrazumevaju propis o upravljanju rizikom likvidnosti, propis o upravljanju operativnim rizikom i propis o adekvatnosti kapitala banaka. Centralna banka treba da završi proveru postojećeg zakonodavstva. Sektor osiguranja je proširen u 2012. Njegov udeo u ukupnom finansijskom sektoru ostaje relativno nizak i iznosi 3.4 % od ukupnih finansijskih sredstava. U isto vreme, osiguravajuće tržište predstavlja 2.7% od BDP-a.

Što se odnosi na hartije od vrednosti, platforma elektronskog trgovanja ustanovljena u centralnoj banci je postala operativna. Vlada je uspešno izdala 3-mesečne, 6-mesečne i 12-mesečne trezorske zapise. Spoljni dug predstavlja 6.5 % od BDP-a. Domaći dug je 1.4% od BDP-a. Sve akcije pozajmljivanja, uključujući spoljna i domaća dugovanja, su bile u skladu sa godišnjom strategijom dugovanja. U toku izveštajnog perioda, koeficijent dugovanja u odnosu na BDP dostigao je 8.4 %.

U **zakonu o preduzećima**, proces registracije biznisa je pojednostavljen. Povučena je propis o obaveznom depozitu minimalnog početnog kapitala za preduzeća sa ograničenom odgovornošću. Početni kapital za akcionarska društva je smanjen na 10 000 €. Taksa za registraciju biznisa je takođe ukinuta. Kosovska agencija za registraciju biznisa obavlja registraciju svih biznisa. Preduzećima u stranom vlasništvu je dozvoljeno da otvaraju i vode biznise pod istim uslovima kao i lokalna preduzeća sve dok su registrovani u agenciji. U naporima za decentralizaciju i olakšavanje uspostavljanja i registracije biznisa, 28 uslužnih centara nude usluge u različitim opštinama.

Generalno, usklađivanje sa evropskim standardima o kretanju osoba, usluga i prava na osnivanje, kao i zakon o preduzećima, je u veoma ranoj fazi. Administrativni kapaciteti i analiza propusta su neophodni, posebno u slobodi kretanja usluga. Usklađivanje i administrativni kapaciteti finansijskih usluga su napredniji.

4.1.3. Sloboda kretanja kapitala

Kretanje kapitala je u velikoj meri liberalizovano na Kosovu. Nove banke u stranom vlasništvu su ušle na bankarsko tržište u novembru 2012. Trenutno, devet stranih banaka kontroliše skoro 90 % kosovskog bankarskog sistema. U 2012., ukupna direktna strana ulaganja su značajno opala (do 41.95%) u poređenju sa 2011., i iznosi 6.6% od BDP-a.

Zakon o **platnom sistemu** je usvojen u aprilu. On ima za cilj uspostavljanje pravne infrastrukture za licenciranje, ovlašćivanje, nadzor i uređivanje platnih institucija, agenata plaćanja, kliringa i poravnanja hartija od vrednosti. U junu, SWIFT je pripisao kod centralnoj banci.

Osnovni pravni okvir je liberalan i jednak (nediskriminirajući) u oblasti **kupovine nekretnina** od strane lica koji nisu državljani Kosova. Administrativne odredbe, u stvari, sprečavaju u ostvarivanju ovog prava lica koja nisu državljani Kosova.

Generalno, sistem za kretanje kapitala je veoma liberalan. Ne postoje ograničenja u pogledu stranog vlasništva ili ulaganja u finansijskom sektoru. Administrativna ograničenja postoje u odnosu na nepokretnu imovinu. Ovo treba da se reši. Kapacitet centralne banke za nadzor sektora je odgovarajući. Veći naglasak treba staviti pristupu zasnovanom na riziku.

4.1.4. Carine i oporezivanje

U odnosu na **carine**, Kosovo je unapredilo svoju infrastrukturu, administrativne kapaciteti međunarodnu saradnju. Automatizovani sistem carinske baze podataka (ASYCUDA) je u potpunosti operativan od jeseni 2012. Početkom 2013., carina je izvršila unutrašnje restrukturiranje, u cilju modernizacije kontrole i povećanju efikasnosti provera. Ovaj proces je takođe nastojao da poboljša saradnju Poreske administracije Kosova i izbegne dvostruke napore kroz zajedničke operacije i kontrole.

Carina Kosova je potpisalo sporazume o saradnji sa Austrijom, Poljskom i Italijom, dostižući ukupan broj od jedanaest sporazuma o uzajamnoj pomoći. Krajem 2012., Sistem elektronske razmene podataka (SEED) je u potpunosti operativan između carine Kosova i carine Albanije, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije i Crne Gore. Kosovo je podstaknuto da potpiše i ratifikuje i Konvenciju o Pan-Evro-Mediterranskim preferencijalnim pravilima o poreklu.

Carinske procedure između Kosova i Srbije su ostvarile dalji napredak otvaranjem zajedničkih privremenih prelaza u decembru 2012. i januaru 2013. na šest lokacija, uključujući i dva granična prelaza na severu Kosova, prema IUG (IBM). Uspostavljanje ovih kolociranih graničnih prelaza omogućava svakodnevnu saradnju obe uprave i redovnu razmenu informacija. Obe strane su sklopile dogovor za obnovu tačaka carinske kontrole i dve granične tačke (izlazi 1 i 31), 17. januara 2013.).

Usvajanje kosovskog zakona o budžetu u julu dozvoljava uspostavljanje fonda za sever, koji će biti finansiran od dažbina prikupljenim na obema graničnim tačkama. U međuvremenu, administrativna granica/pogranična linija između Kosova i Srbije je i dalje podložna nezakonitim aktivnostima.

Kosovska carina je prikupila prihode u vrednosti od približno 844 miliona € u 2012. To je za 2.2% više nego u 2011., ali 32 miliona € manje od planiranih prihoda, delimično zbog smanjenja uvoza. U prvih šest meseci 2013., prikupljen je prihod od 360 miliona €, približno 2% više nego u 2012., ali 7% manje od planiranih. U istom periodu, carine su naplatile kazne u iznosu od oko 261 000 €. To je u znatno manje od preko 886 000 € prikupljenih u istom periodu prethodne godine.

Novi krivični zakonik je uveo neke izmene po pitanju nadležnosti i kvalifikacije krivičnih dela. Od sada se veći broj dela kvalifikuje kao krivična i veća je uloga tužilaštva u fazi istrage. Carina može da rešava manje prekršaje, po svome nahođenju, primenjujući administrativne kazne.

U odnosu na **oporezivanje**, veliki broj zakona je izmenjen u 2012. Ovo uključuje i zakon o poreskoj administraciji i procedurama, porezu na lični dohodak, porezu na dodatnu vrednost, o porezu igara na sreću i porezu na prihode kompanija. Poreska administracija i agencija za registraciju biznisa potpisale su memorandum o razumevanju za lakše registrovanje biznisa. Učinjeni su naponi za povećanje za poštovanje dobrovoljnog oporezivanja. Zahtevi za povraćaj PDV, zadržanog poreza (poreza na izvoru) i penzijskog doprinosa mogu sada biti podneti elektronskim putem.

Prihodi prikupljeni od poreske administracije iznose do 396.9 miliona € u 2012., od 9% povećanje u odnosu na 2011. Ovo je i dalje nedovoljno da bi predstavljalo održiv izvor prihoda. Pored toga, to predstavlja manji procenat od BDP-a nego u 2011. U prvoj polovini 2013., prikupljeni su prihodi do 148.1 milion €. PDV predstavlja najveći procenat u prikupljanju poreza sa oko 47%, sa porezom na prihod korporacija sa nešto više od 22%, zatim slede porez na izvoru i porez na pojedinačne biznise.

U odnosu na **administrativne i operativne kapacitete**, onlajn sistem se sve više koristi od strane poreskih obveznika. Poreska administracija je povezana sa informativnim sistemima vladinih institucija kao što su carina, centralna banka i neka ministarstva. Istražna jedinica poreske administracije ima četrnaest službenika, posle prelaska jednog dela osoblja na druge dužnosti u februaru. Postignuti su ograničeni rezultati u vreme izveštajnog perioda. Izdato je sedamnaest kazni, ukupne vrednosti 6 800 €. Poreska obaveštajna jedinica ima dva člana osoblja. Poreskoj administraciji je neophodna modernizacija IT platforme i procedura za poboljšanje njene efikasnosti.

Nezavisni odbor za razmatranje žalbi poreskih obveznika i biznisa protiv poreske administracije je preduzeo korake u rešavanju zaostalih predmeta. Njegova efikasnost je poboljšana od početka 2013. Odbor je rešio 690 slučajeva za šest meseci. Međutim, malo je verovatno da će se zaostali slučajevi rešiti do kraja godine. U julu je još uvek bilo skoro 1 200 nerešenih slučajeva. Vlada treba i dalje da produži mandat odbora.

Uopšteno, zakon o carini na Kosovu je u velikoj meri u skladu sa carinskim zakonikom EU-e. Učinjeni su veliki naponi za naplatu carinskih obaveza i na međunarodnoj saradnji. Prikupljanje podataka, istrage i upravljanje rizikom se poboljšavaju, dok osoblje stiče iskustvo. Carina i poreska administracija treba da nastave dalje sa izgradnjom svojih administrativnih kapaciteta. Primena zakona o porezu ostaje glavni izazov. Povećana je

neposredna naplata poreza, ali je i dalje ispod održivog nivoa. Poreskoj administraciji je potrebna nova IT platforma za poboljšanje svog učinka. Borba protiv sive ekonomije i utaje poreza treba da je prioritet radi njene povećane efikasnosti.

4.1.5. Konkurencija

U vezi sa **borbom protiv monopola i spajanja** doneti su neki zakoni. Autoritet Kosova za konkurenciju je doneo nekoliko odluka. Ovo uključuje odluke o zabranjenim dogovorima o cenama međugradskog saobraćaja, na utvrđivanju i podizanju cena hleba i brašna, odluke u vezi sumnje o zloupotrebi dominantne pozicije na tržištu cementa, i dve odluke o spajanju u sektorima mlekarstva i distribucije električne energije.

Autoritet je izdao i neobavezujuće mišljenje i preporuke vladi o konkretnim nacrtima zakona i odluka. Ovo uključuje i zakone o duvanu i javnom prevozu, i odluke o zaštiti proizvodnje cementa na Kosovu. Autoritet je takođe pratio bankarski i osiguravajući sektor zbog mogućeg tajnog dogovaranja. Nije pronađeno nijedno, ali je izdato upozorenje osiguravajućim kompanijama da izbegavaju takva iskustva.

Autoritet treba da nastavi sa povećavanjem svoji kapaciteta, posebno u pogledu stručnosti i iskustva zaposlenih. Autoritet je još uvek smešten u zgradi Parlamenta i nema svoj e prostorije. Osim toga, upravljanje autoritetom i njegovim procedurama treba znatno poboljšati. Ovi nedostaci predstavljaju ozbiljna ograničenja u radu autoriteta. Oni treba da su predmet prioritarnog rešavanja. Treba mnogo više da se radi na podizanju svesti o pravilima konkurencije i njihove zastupljenosti.

Zakon o **državnoj pomoći** na snazi od januara i predstavlja osnovu režima državne pomoći na Kosovu. Pravilnik procedure i format obaveštavanja je na snazi od oktobra 2012. Uspostavljene su Komisija za državnu pomoć i Kancelarija za državnu pomoć (unutar autoriteta za konkurenciju). Zakon o kontroli državne pomoći, sa svim podzakonskim aktima treba da se završi na osnovu *pravnih tekovina* EU-e. Unutrašnja pravilnik o radu za sprečavanje potencijalnih sukoba interesa između organa koji traži ili daje ovlašćenja je potreban. Naznačeni su članovi Komisije za državnu pomoć, ali kancelarija nije još uvek operativna zbog nedostataka adekvatnih prostorija. Nijedan zahtev u vezi državne pomoći nije bio upućen Kancelariji za državnu pomoć u periodu izveštavanja.

Uopšteno, sprovođenje antimonopolske politike i politike spajanja je još uvek u ranoj fazi. Zakon o konkurenciji je delimično u skladu sa *pravnim tekovinama* EU-e. Administrativni kapaciteti kosovske agencije za konkurenciju je nedovoljan za zadatke koje treba da obavi. Usklađenost državne pomoći je u ranoj fazi i ne postoji evidencija o sprovođenju.

4.1.6. Javna nabavka

Zakonodavstvo koji prati zakon o javnoj nabavci je usvojen. Organ za razmatranje javnih nabavki i centralna agencija za javne nabavke usvojile su unutrašnji radni poslovnik. Regulativna komisija javne nabavke podnela je izveštaj za 2012. Parlamentu na usvajanje. Preko 12 000 ugovora je potpisano u 2012. Privredni subjekti su adekvatno informisani o zakonu za javne nabavke.

Skoro 380 žalbi je primljeno i 330 ih je obrađeno. Ovo je blagi pad u odnosu na prethodni period izveštavanja. Veliki broj vraćenih slučajeva za ponovno ocenjivanje i tender u vezi sa prekršajima koje utvrdio organ, ukazuju na nejasne tehničke specifičnosti koje se i dalje pojavljuju na Kosovu. Organ za razmatranje ne rad trenutno, jer je trojici članova komisije od ukupno četiri, istekao mandat u avgustu.

Centralna agencija javnih nabavki obavlja nabavke u ime ugovornih organa za međunarodno finansirane projekte, ali ne i za nabavke na centralnom nivou, iako je to deo njenog osnovnog

mandata. Agencija ima petnaest zaposlenih, od kojih su sedam sertifikovani službenici za nabavke.

Postoji 166 ugovornih organa na Kosovu. Svi službenici za javne nabavke su dobili neke obuke Instituta za javnu administraciju Kosova. Od 600 službenika, njih 530 su sertifikovani. Međutim, trenutni sistem obuke treba da se proširi, u cilju obezbeđivanja svim zvaničnicima za javne nabavke pohađanje obuka u skladu sa zahtevom zakona za javne nabavke.

Na sudskim procesima, visokog nivoa u kojima su angažovane sudije i tužioci EULEX-a, devet osoba je proglašeno krivim u vezi sa korupcijom u javnim nabavkama. EULEX je u procesu istrage u vezi korupcije u javnim nabavkama. Korupcija u javnim nabavkama je pitanje koje se problem koji se ponavlja i pogoršano je shvatanje javnosti o transparentnosti i korektnost javnih nabavki.

Upšteno, zakonski okvir je uglavnom u skladu sa standardima EU-e i nije diskriminirajući. Kapacitet svih obuhvaćenih organa treba i dalje da se unapredi. Veoma je bitno izbegavati da ključne pozicije ne budu nepopunjene u dužem vremenskom periodu. Treba ojačati upravljanje ugovorima i kapacitete planiranja. Treba podići svest u odnosu na procedure javne nabavke i njihovog sprovođenje i Kosovske vlasti treba da suzbijaju korupciju na efikasniji način.

4.1.7. Zakon o intelektualnoj svojini

U vezi **autorskih i srodnih prava**, zakon o posredovanju i uredba o privatnoj raspodeli primeraka usvojene su da poboljšaju usklađenost sa pravnim tekovinama EU-e. Međutim još uvek nedostaju njihovi ključni podzakonski akti. Vlada je usvojila strategiju protiv piraterije u oktobru 2012., i uspostavila radnu grupu za njeno sprovođenje. Svrha radne grupe je da uoči prekršaje autorskih prava, da poveća produktivnost kreativne industrije i da se bori protiv sive ekonomije. Radna grupa, sastavljena od javnih organa, tržišnih operatora (inspektora) i organizacija sa ekonomskim i društvenim interesom za autorska prava, preduzela je prvu akciju u avgustu. Zaplenila je 10. 000 CD-a muzike, filmova, video igara i kompjuterskih programa. Tržišna inspekcija je pokrenula postupke i slučajeve je podnela nadležnim sudovima.

Zaposleno je odgovarajuće osoblje u kancelariji za autorska i srodna prava. Sedam posrednika je zaposleno po važećem zakonu, u cilju olakšavanja kontakata između udruženja za autorska prava i emitera. Osoblju je potrebna dalja obuka radi unapređenja njihove stručnosti. U praksi, dve licence (dozvole) su dodeljene udruženjima za autorska prava, jedna za muzička, a druga za audio-vizuelna dela. Oba udruženja su u procesu pregovora o tarifama.

Što se odnosi na **prava industrijske svojine**, novo zakonodavstvo o naznakama geografskog porekla je usvojeno u maju. Usvojeno je i zakonodavstvo u odnosu na Apelacioni odbor za industrijsku svojinu. Automatski sistem industrijske svojine je potpuno funkcionalan. Odbor za žalbe je osnovan. Nacionalni savet za intelektualnu svojinu je uspostavljen, ali se ne sastaje redovno. Postupci su i dalje dugi, posebno za žigove, i tu je postojan broj zaostalih slučajeva, zbog nedovoljnog broja zaposlenih u kancelariji za industrijsku svojinu.

U odnosu na **sprovođenje**, posebna komora u okviru privrednog odeljenja Osnovnog suda u Prištini je zadužena za rešavanje slučajeva o pravu na intelektualnu svojinu. Carinska jedinica za pravo na intelektualnu svojinu pripremila je akcioni plan sa konkretnim ciljevima i zadacima. Policija nema posebnu jedinicu specijalizovanu za prava na intelektualnu svojinu i stručnost policijskih službenika u ovoj oblasti je ograničena. Zakonodavstvo o sprovođenju nije u skladu sa novom uredbom EU-e o konfiskaciji, skladištenju i uništavanju robe.

Upšteno, zakonski okvir je velikoj meri u skladu sa pravnim tekovinama EU-e, osim njegovog sprovođenja. Administrativni kapaciteti u ovoj oblasti su i dalje slabi, posebno u Kancelariji za autorska i srodna Prava i Kancelariji za industrijsku svojinu, bez obzira na broj

zaposlenih u njima. Sprovođenje i dalje ostaje izazov, posebno u pogledu ljudskih resursa, koordinaciji, zakonodavstvu i infrastrukturi. Prva obećavajuća akcija je nedavno preduzeta.

4.1.8. Zapošljavanje i socijalne politike, javno zdravlje

U odnosu na **politike zapošljavanja** pružanja usluga, informacijski sistem upravljanja zapošljavanja je unapređen u tehničkom smislu i pokrenut u aprilu. Ovaj sistem omogućava službi za zapošljavanje obavljanje što boljeg profilisanja i ciljanja najugroženijih grupa i ima za cilj doprinos za što efikasnije usklađivanje poslova.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite je nastavilo da sprovodi aktivne politike tržišta rada preko mreže sedam regionalnih centara za zapošljavanje i 23 opštinskih kancelarija za zapošljavanje, i preko njenih centara za stručnu obuku u saradnji sa sektorom privatnih preduzeća. Softver za informacijski sistem tržišta rada je razvijen, ali još uvek nije operativan. Posredničke baze podataka su stvorene i formirane u okviru institucija koje su već posedovale interne baze podataka. Politike zapošljavanja će imati koristi od 2012. od istraživanja o radnoj snazi, koja sprovodi zavod za statistiku. Da bi poboljšalo vezu između tržišta rada i obrazovnih institucija, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju usvojilo je strategiju i jedan akcioni plan za profesionalnu praksu.

Kapacitet ministarstava i ostalih institucija u sprovođenju detaljne analize i izrade politike i programa intervencija je i dalje ograničen. Tehnički kapaciteti, ljudski resursi ili fizička infrastruktura predstavljaju ograničenja. Budžetsko izdvajanje za mere aktivnog tržišta rada (manje od 1% od konsolidovanog budžeta) je nedovoljno za efektivno adresovanje potreba. Sprovođenje mera aktivnog tržišta i dalje finansiraju donatori, uz vrlo ograničenu podršku budžeta Kosova, i samim tim ne postoji održivo finansiranje.

Situacija za mlade je u velikoj meri ostala ista, posebno za one koji su u najvećoj meri marginalizovani. Na ovu grupu ima negativan odraz nedostatak odgovarajućih vladinih mehanizama za sprovođenje postojeće politike. Najnovije istraživanje je pokazalo da 75% mladih ljudi smatra kvalitetno obrazovanje (formalno i neformalno) prioritarnim pitanjem. U istraživanju koje je sprovelo Ministarstvo za kulturu, mlade i sport u pravcu razvoja novih strategija za mlade i akcionog plana 2013-2017, 25% ispitanika su rekli da neformalno obrazovanje ima ključnu ulogu u njihovom profesionalnom razvoju. Nezaposlenost mladih (starosti od 15-24) je procenjena na 73%, od kojih 30% traži finansijsku i institucionalnu podršku za pokretanje sopstvenih biznisa. Niska ukupna stopa aktivnosti i zaposlenosti, posebno među ženama, visok udeo siive ekonomije, i veoma visoka nezaposlenost ostaju i dalje ozbiljna zabrinutost za socio-ekonomski razvoj Kosova.

U odnosu na **socijalne politike**, zakon o radu treba biti izmenjen i njegovo sprovođenje treba da je podržano od odgovarajućih finansijskih resursa. *Zakon o zdravlju i bezbednosti na radu* usvojen je u maju. Inspekcija rada je organizovala obuke za zdravstvene i sanitarne inspektore. U 2012., prijavljena su 62 nesrećna slučaja na radnom mestu (sedamnaest sa fatalnim posledicama, 45 sa teškim telesnim povredama). Inspektorat rada ima 49 inspektora. Ovaj broj je nedovoljan.

U pogledu *socijalnog dijaloga*, izdati administrativna uputstva će omogućiti registraciju kolektivnih ugovora. Izmenjen je zakon o štrajku. Predviđen je budžet za socijalno-ekonomski savet. Međutim, socijalni partneri, posebno sindikati imaju ograničeni kapacitet. Većini sindikata, sa izuzetkom onih u zdravstvu i u obrazovanju, nedostaje osnovna veština za upravljanje i zastupanje. Nema dovoljno pravne ekspertize koja bi pomagala u procesu zakonodavstva.

U pogledu *socijalne uključenosti*, Kosovo treba da se usredsredi na poboljšanje redovnog praćenja i ocenjivanja rezultata-orijentisanih ishoda tekućih politika, uključujući razvoj politika zasnovanih na dokazima. Potrebno je značajno ojačavanje lokalnih kapaciteta. Ovo se odnosi i na socijalne partnere za politiku, razvoja, sprovođenja i praćenja u oblasti zapošljavanja i politike u oblasti socijalne uključenosti.

U odnosu na *socijalnu zaštitu*, licenciranje pružalaca socijalnih usluga je započelo i strategija 2013-2017 za decentralizaciju socijalnih usluga je usvojena. Međutim, decentralizovane socijalne usluge se ne primenjuju na efikasan način. Opštine ne ispunjavaju u potpunosti odgovornosti za primenu decentralizovanih socijalnih usluga i budžetsku formulu za decentralizaciju, nastalu u 2012., a koja još uvek nije operativna. Namenski grantovi namenjeni za sve socijalne usluge iz opštinskog budžeta treba da se utvrde, da bi se omogućila što efikasnija decentralizacija. Bolje međuministarske koordinacijske aktivnosti i alokacija resursa se zahtevaju, u smislu pružanja efikasnijih usluga.

U odnosu na *jednake mogućnosti*, kosovski program o ravnopravnosti polova (2008-2013) završiće krajem ove godine. Vlada treba da proceni njegovo sprovođenje pažljivo i da uzme u obzir naučene lekcije za početak izrađivanja novog programa i akcionog plana u ovoj oblasti. Odredba zakona o radu koja uvodi plaćeno porodiljsko odsustvo u trajanju od devet meseci je imala negativan uticaj na zapošljavanje žena u nekim slučajevima, a posebno u privatnom sektoru.

U pogledu **politike javnog zdravlja**, izmenjeni zakon stupio je na snagu u maju. Stopa perinatalne smrtnosti nastavila je sa padom usled poboljšanja usluga zdravlja majke i deteta. koji pogođeni zagađenim olovom, Nastavlja se sa pružanjem medicinske pomoći onim licima iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana koja su bila pogođena kontaminacijom olova. Međutim, nedovoljni finansijski resursi otežava sprovođenje ukupnog pravnog okvira i politika koje se odnosi na zdravstvo. Nepostojanje statističkih podataka o zdravlju, posebno o zdravlju majke i deteta, i dalje izaziva zabrinutost. Kapacitet i funkcionisanje zdravstvenog informacionog sistema mora da se poboljša da bi se omogućili pouzdani statistički podaci o zdravlju i na centralnim i na lokalnim nivoima. Pokrivenost ukupne teritorije ostaje i dalje izazov.

Izmenjeni zakon o *kontroli pušenja* usvojen je u aprilu, i predstavlja 100% javnog prostora za nepušače. U skladu je sa smernicama okvirne konvencije SZO-e o kontroli pušenja. Sa izuzetkom zabrane cigareta za žvakanje, zakon o pušenju se približio evropskim standardima.

U oblasti *zaraznih bolesti*, Nacionalni institut za javno zdravstvo je izvestio za 95% pokrivenosti imunizacije, osim u zajednici Roma, Aškalija i Egipćana.

U odnosu na *prava pacijenata za prekograničnu zdravstvenu zaštitu*, sprovedeni su bilateralni dogovori.

U odnosu na *mentalno zdravlje*, treba se uputiti na stigmatizaciju potreba onih koji su pogođeni. Dalja ulaganja u obuku, infrastrukturu, institucije zaštite mentalnog zdravlja u zajednici i međuministarsku saradnju su neophodna.

U oblast *ranog otkrivanja raka*, odvile su se početne aktivnosti. Dalji napori, uključujući program kontrole raka i dodatna finansijska sredstva, su neophodna pre početka programa za rano otkrivanje. Razvijen je akcioni plan za 2013-2015 za rešavanje problema *retkih bolesti*.

U principu, zdravstveni sektor se smatra prioritarnim. Javni rashodi za zdravstvo su i dalje najniži u regionu, a sredstva se troše na neefikasan način. Lični rashodi su i dalje visoki (40-60%). Ovo i dalje otežava ispunjavanje osnovnih potreba za zdravlje majke i deteta, ishranu i javno zdravlje. Dalja ulaganja u zdravstvenom sektoru (infrastrukturi, kvalitetu i usluzi) su obavezna da bi se omogućio pristup zdravstvenim uslugama svim građanima. Treba da se pojačaju načela odgovornosti i raspodele odgovornosti, procesa izrade, razmatranja, primene i sprovođenja i raspoređivanja budžeta.

Uopšteno, Kosovo se suočava sa velikim izazovima u ovim oblastima. Pažnja treba da se posveti neprestanom unapređenju zakonodavstva, i što efikasnijem, bolje usmerenom korišćenju ograničenih finansijskih sredstava namenjenih ovim oblastima. Posebnu pažnju treba posvetiti poboljšanju mogućnosti zapošljavanja mladih ljudi.

4.19. Obrazovanje i istraživanje

Vlada je usvojila zakon o **obrazovanju** odraslih u decembru i revidirala zakon o stručnom obrazovanju i obuci u februaru. Zakon o visokom obrazovanju je dopunjen sa jedanaest administrativnih uputstava završenih u 2012. Februara, u kontekstu drugog zajedničkog godišnjeg pregleda za obrazovanje, Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije je proizvelo sektorski izveštaj o napretku i mali podsetnik koji postavlja prioritete politike za 2013-2014.

Troškovi vlade za obrazovanje su blago porasli na 4.1% BDP-a, uglavnom zbog povećanja plata nastavnika, dok je potrošnja po nastavniku ostala i dalje mala. Na kraju 2012., ministarstvo je završilo osnovu kosovskog nastavnog plana i programa. Deset škola je uključeno u pilot program okvira kosovskog kurikulumu i osnovnog nastavnog plana i programa. U visokom obrazovanju, ministarska odluka o kvalitetu reformi je programa za obuku nastavnika Univerziteta u Prištini je usvojena. Univerzitet u Prištini je pripremio koncept kako da uvede ove reforme tokom narednih pet godina. Novi državni univerzitet je otvoren u Peći. Sprovođenje sporazuma o prihvatanju univerzitetskih diploma, postignut na dijalogu između Beograda i Prištine, u julu 2011., napreduje.

U pogledu jednakog pristupa kvalitetnom obrazovanju, studenti iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana plaćaju niže cene upisa, imaju višu stopu napuštanja fakulteta, i slabe nivoe akademskog učinka. Isto se odnosi i na decu sa smanjenim sposobnostima.

Predškolsko obrazovanje nije u potpunosti podržano. Polovina registrovanih škola radi u dve smene; mnoge i u tri. Školama nedostaju naučne laboratorije, sportski objekti i odgovarajuće održavanje školskih zgrada. Ministarstvo raspoređuje veći budžet za centre kompetentnosti Stručnog Obrazovanja i Obuke (SOO) nego li druge škole SOO, koje dobijaju nedovoljno sredstava. U visokom obrazovanju, veći naponi su potrebni za povećanje kvaliteta osnovnih i postdiplomskih programa, i za obezbeđivanje da obrazovni programi više odgovaraju potrebama tržišta rada. Dostupnost podataka ostaje izazov.

Što se tiče **istraživanja i inovacija**, zakon o naučno istraživačkim aktivnostima je revidiran i usvojen u martu. Zakon predviđa povećanje nacionalnog finansiranja istraživanja na 0.7% godišnjeg budžeta. Kosovo je preduzelo korake za jačanje kapaciteta. Kosovo je nastavilo da traži prilike za saradnju u okviru sedmog programa istraživačkog okvira EU i sa drugim mrežama EU. Međutim, nivo učešća Kosova u programima istraživačkog okvira je stagnirao u poređenju sa 2012. Finansijski izvori, administrativni kapaciteti i posvećenost su još uvek slabi da uspešno sarađuju na istraživanjima i inovacijama u okviru EU. Više treba da se uradi da se stimuliše učešće u aktivnostima istraživanja, razvoja i inovacija.

Uopšteno, kvalitet razvoja i kvalitet obezbeđivanja ostaju izazov širom sektora obrazovanja. Kapacitet na opštinskim nivoima treba da se ojača. Tešnija saradnja sa privatnim sektorom treba sa pomogne poboljšanju važnosti i kvalitetu programa obuke i istraživačkih aktivnosti. Više naglaska je potrebno za poboljšanje pristupa i kvaliteta obrazovanja za marginalizovane grupe, naročito za decu iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, i za decu sa smanjenim sposobnostima. Za istraživanja i inovacije, neki ohrabrujući razvoji su preduzeti. Više napora je potrebno da se ojača kosovski kapacitet za istraživanja i inovacije i da olakša integraciju Kosova u Evropsku Istraživačku Oblast.

4.1.10. Pitanja STO-a

Kosovo nije član STO-a i nije preduzelo nikakve zvanične korake za pridruživanje.

4.2. Sektorske politike

4.2.14 Industrija i MSP

U pogledu **industrijskih politika i MSP-a**, Kosovo je nastavilo da pojednostavljuje svoje zakonodavstvo. Februara, Skupština je usvojila zakon o ekonomskim zonama. Zakon definiše ulogu vlade i opština u osnivanju slobodnih ekonomskih zona, koje se naročito odnose na slobodne zone, tehnološke parkove i biznis inkubatore. Marta, vlada je usvojila strategiju o razvoju privatnog sektora za 2013 – 2017. sa ciljem razvijanja konkurentnog privatnog sektora. Na kraju, strategija identifikuje industrijske sektore i prioritete za usklađivanje sa pravilima EU u oblasti slobodnog kretanja robe i trgovine.

Kosovo sprovodi Akt o Malim Preduzećima. Naknade za registrovanje kompanija su jeftine i sertifikati za registraciju preduzeća se izdaju za nekoliko dana. Kosovo je eliminisalo naknade za registraciju biznisa i svelo na minimum potrebni kapital za kompanije sa ograničenim odgovornostima. Minimalni potrebni kapital za akcionarska društva je smanjen sa €25 000 na €10 000 i proces registracije biznisa je uravnotežen. Troškovi usklađivanja ostaju prilično visoki. Zaštita za investitore je povećana uvođenjem zahteva za odobrenje transakcija deoničara sa povezanim pravnim licima.

Redovni sastanci radnih grupa u vezi trgovinske politike su doprineli boljoj koordinaciji i saradnji između agencija za razvoj MSP-a, promovisanje investiranja i privredne komore. Drugi akteri kao što je šira biznis zajednica još uvek treba da se više uključe u postavljanje politike.

Zakonodavstvo o stečaju je na snazi. Nije sistematično i njegova primena je u početnoj fazi.

Poslovno okruženje na Kosovo ostaje izazov. Pristup finansijama se smatra jednom od glavnih prepreka koje koče razvoj MSP-a. Slabo pravno izvršavanje ugovora i poslovnih propisa ugrožava dalji razvoj. Onlajn registrovanje kompanija je jedino moguće u 28 'uslužnih centara' ili opštinskih poslovnih centara. Na drugim mestima, kompanije treba da usklade procedure obaveštavanja i dobijanja opštinske dozvole za pokretanje biznisa.

Uopšteno, poslovno okruženje je poboljšano tokom poslednjih nekoliko godina. Međutim, ostaje izazov, naročito za MSP. Vlada treba da uvede procenu regulatornog uticaja. Kosovo treba više da se fokusira na jačanje kontakata, smanjenje nepotrebne poslovne regulative i stvaranje okruženja koje olakšava pristup finansijama. Vlasti treba da stvore institucionalni okvir za sprovođenje politike MSP-a. Sprovođenje strategije razvoja i akcionog plana MSP-a treba da se nastavi i treba da bude bolje praćeno.

4.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo

U pogledu **poljoprivrede i politike ruralnog razvoja**, Kosovo je usvojilo deset zakona i trinaest administrativnih uputstava za poboljšanje usklađivanja svog zakonodavstva sa *pravnim tekovinama* EU. Budžet Ministarstva Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja je povećan za 10% u poređenju sa 2012. Vlada je nastavila svoje šemu plaćanja, koja sadrži spojenu isplatu poljoprivrednicima koji uzgajaju žitarice i stoku. Ovo je prošireno na nove sektore uključujući i proizvodnju mlečnih proizvoda, voća i vina. Specifični projekti ruralnog razvoja su obezbeđeni da pomognu restrukturiranje sektora. Jedinica ministarstva za plaćanje

je nadgrađena u agenciju za upravljanje i kontrolisanje pomoći. Kosovo je preduzelo korake za stvaranje fonda za garantovanje rizika za olakšavanje kredita poljoprivrednicima i prehrambenim proizvođačima. Korišćenje podataka iz Mreže Podataka Poljoprivrednih Gazdinstava je povećano.

Za sprovođenje kako strategije za konsolidaciju zemljišta 2010-2020 tako i zakona, pet administrativnih uputstava je izdato. Šema konsolidacije zemljišta je na snazi u tri opštine. Nezakonita izgradnja na poljoprivrednom zemljištu ostaje izazov. Savetodavne usluge za farmere nisu sistematične i otežane su nedostatkom sekundarnog zakonodavstva. Prošlogodišnji zakon o organskoj poljoprivredi nije još uvek sproveden u odsustvu organa za kontrolu i komisije za organsku proizvodnju. Postoje stalne nepodudarnosti u statističkim podacima između onih iz Eurostat-a, Kosovske statističke kancelarije i ministarstva, o poljoprivrednoj trgovini između EU i Kosova.

U sektoru šumarstva, odbor za upravljanje šumama je uspostavljen. Dva nova zakona o nacionalnim parkovima su promenila okvir delovanja za državni sektor šumarstva. Vlada još uvek treba da donese odluku o institucionalnom modelu za sektor. Nivo ilegalne seče šuma ostaje glavna briga, uprkos prošlogodišnjem jačanju sankcija zakona. Nedostatak koordinacije između organa predstavlja rizik kosovskim naporima za borbu protiv seče šuma.

U pogledu **bezbednosti hrane i veterinarske** kontrole, niz zakona (zakon o hrani, zakon o veterini, zakon o sanitarnoj inspekciji i zakon o stoci) je izmenjen. Oni su praćeni obimnim standardnim operativnim procedurama i smernicama za inspektore. Međutim, sprovođenje i izvršavanje zakonodavstva zaostaje u ovim procesima. Godišnji i višegodišnji plan kontrole je nezavršen i zastareo.

Prenos nadležnosti inspekcije sa opština na Kosovsku Agenciju za Hranu i Vetrinu nije još uvek završen. Neki koraci su preduzeti da postave sistem identifikacije životinja, registracije i sistem kontrole kretanja. Istovremeno, nivo izveštavanja o kretanju životinja i njihova registracija u bazi podataka treba da se poboljšaju.

Kosovska Agencija za Hranu i Veterinu treba da sprovede svoje mere kontrole za krijumčarenje životinja i ilegalno klanje. Budžet agencije ostaje nizak. Oprema i osoblje u Kosovskoj Laboratoriji za Hranu i Veterinu je poboljšano, ali laboratorija nije još uvek akreditovana. Raspon usluga testiranja koji može da se obezbedi je ograničen. Ne postoji sistem za sakupljanje i preradu životinjskih proizvoda. Procena ustanova za preradu mleka i mesa, klanica i hladnjača je završena u 2012. Strategija za nadgradnju ovih ustanova treba da bude uspostavljena.

Za **fitosanitarnu** kontrolu, zakon o zaštiti biljaka je izmenjen. Spisak bolesti biljaka koje postoje na Kosovu nije završen. U pogledu genetski modifikovanih organizama, rad na zakonskom okviru je suspendovan. U sektoru **ribarstva**, većina Evropskih standarda se ne primenjuje na Kosovu, koje nema morski ribolov.

Uopšteno, Vlasti Kosova imaju dovoljan zakonski okvir za izvršavanje svojih zadataka i obaveza. Sada treba da se fokusiraju na sprovođenje. Poboljšanja kapaciteta veterinarskih i fitosanitarnih organa su neophodna. Ograničen budžet za bezbednost hrane, veterinu i fitosanitarnu kontrolu ostaje glavni izazov. Ministarstvo treba da ojača administrativne kapacitete agencije za plaćanje da upravlja i kontroliše vezanim plaćanjem i šemama grantova. Takođe, treba da koristi vezana plaćanja i sisteme grantova koji se podudaraju da ohrabri korisnike da se pridržavaju svojih obaveza (kao što je sistem identifikacije životinja, registracije, i sistem kontrole kretanja, poljoprivredna i zemljišna knjiga i sprovođenje standarda za bezbednost hrane). Proširenje podrške ostalim potrebama podsektora

poljoprivrede i ruralnog razvoja treba da bude pažljivo procenjeno da bi se izbeglo širenje ograničenih sredstava izvora isuviše tankih i preopterećenih već ograničenih administrativni kapaciteta.

4.2.3 Životna sredina i klimatske promene

Usklađivanje zakonodavstva Kosova o **životnoj sredini** je ograničeno na usvajanje zakona o vodama i usvajanje niza administrativnih uputstava o otpadu i industrijskom zagađenju. Novi zaposleni (uglavnom inspektori za životnu sredinu) kako na centralnom tako i na lokanom nivou su regrutovani. Međutim, nedostatak tehničkog osoblja na oba nivoa je još uvek značajan izazov.

Dodatne stanice za praćenje *kvaliteta vazduha* su postavljene i mreža sada pokriva celokupnu teritoriju. Međutim, sistem za upravljanje i održavanje treba da bude poboljšan i kvalitetno tehničko osoblje treba da bude regrutovano, naročito za obradu i objavljivanje podatke. Popis zagađivača vazduha treba da se sačini i zagađenje od glavnih izvora treba da se precizno izmeri, naročito zagađenje iz termoelektrane Kosovo A. Značajni naponi treba da se sprovedu za sprovođenje standarda EU.

U pogledu *upravljanja otpadom*, niz akata koji se sprovode za upravljanje vozilima koja su na kraju životnog veka je usvojen. Kapacitet na opštinskom nivou u vezi upravljanja otpadom, uključujući i ilegalne deponije i odvajanje i recikliranje otpada je još uvek veoma loš. Sprovođenje Evropskih standarda o upravljanju otpadom je na početnoj fazi.

Za *kvalitet vode*, novi zakon o vodi je usvojen. Zakonu će biti potrebna adaptacija da bi bio u skladu sa okvirom direktive EU o vodi. Osetljive i zaštićene oblasti su određene, ali sprovođenje zakonodavstva je nepotpuno i potrebe praćenja treba da budu poboljšane i proširene da bi pokrile sve izvore zagađenja. Upotreba đubriva i njihov uticaj na vodene izvore treba da bude regulisan. Sistem za snabdevanje pijaćom vodom ostaje slabo razvijen i značajan deo stanovništva nije još uvek povezan. Investiranje u ovaj sektor je nedovoljno.

U pogledu *zaštite prirode*, zakoni koji određuju dva nacionalna parka ('Prokletije' i 'Šara') su usvojeni. Međutim, još uvek ne postoje pravila sprovođenja i ne postoji nadgledanje zaštićenih oblasti. Zakonodavni okvir za zaštitu životne sredine i biodiverziteta treba da bude usklađen da bi bio u skladu sa Procenom Uticaja na Životnu Sredinu i Strateškom Procenom Životne Sredine. Zakonodavstvo za sprovođenje (identifikovanje zaštićenih oblasti i vrsta) za postojeće zakone o zaštiti prirode još uvek nije usvojeno.

Kosovo je usvojilo smernice za *kontrolu sprečavanja industrijskog zagađenja*. Takođe je usvojilo set administrativnih uputstava o obliku i sadržaju prijave za izdavanje integrisane dozvole i o procedurama za razvoj i odobrenje Najboljih Dostupnih Tehnika.

U pogledu *hemikalija*, Kosovo je usvojilo administrativno uputstvo o proceni rizika. Ne postoji napredak za izveštavanje o *buci, civilnoj zaštiti, i horizontalnom zakonodavstvu*.

Kosovo nema ni sveobuhvatnu politiku za klimu niti strategiju, i ne postoje dešavanja za izveštavanje u vezi usklađivanja sa *pravnim tekovinama* EU u vezi klime. Šest stacionarnih instalacija za svrhu budućeg sprovođenja sistema trgovine emisijama su identifikovane i popis gasova staklene bašte (2008-2009) je pripremljen.

Kosovo treba da preduzme konkretne mere za usklađivanje sa i sprovođenje *pravnih tekovina* EU u oblasti klime, počevši od zakonodavstva za mehanizme nadgledanja. U skladu sa Zelenom Knjigom EU o 'Okviru za 2030. u pogledu klimatske i energetske politike', Kosovo je pozvano da započne da razmišlja o svom okviru u oblasti klime i energije za 2030. Međuinstitucionalna saradnja sa Ministarstvom Ekonomskog Razvoja i Ministarstvom

Transporta treba da bude osnovana da bi se omogućilo usvajanja zakona o politikama smanjenja emisije gasova sa efektom staklene bašte. Kosovo aktivno učestvuje u radu o klimatskim promenama u okviru Regionalne Mreže za Pristupanje u oblasti životne sredine. Napori su potrebni za podizanje svesti na svim nivoima i za promovisanje saradnje između svih relevantnih zainteresovanih strana.

Administrativni kapacitet u okviru sektora životne sredine i klimatskih promena ostaje slab. Međuinstitucionalna saradnja je krhka i nedosledna. Kvalitet izveštavanja o potrebama životne sredine treba da se poboljša. Ne postoji finansijski mehanizam za podržavanje investiranja u projekte u oblasti životne sredine. Kapitalne investicije, naročito za kanalizacione sisteme, postrojenja za obradu otpadnih voda i sistemi za obradu i odlaganje otpadnih voda ostaju izvan planova troškova vlade.

Uopšteno, pripremanja u oblasti životne sredine i klimatskih promena su još uvek u početnoj fazi. Zakonski i institucionalni okvir za sprovođenje standarda EU je delimično na snazi. Kapacitet za sprovođenje i jačanje zakonodavstva na centralnom i lokalnom nivou treba da bude ojačan. Izdvojen budžet za ovaj sektor je nedovoljan. Standardi za životnu sredinu i klimu nisu usmereni u druge politike, naročito u energetiku, transport, šumarstvo, poljoprivredu i industriju. Kosovo nema dovoljno ljudskih, administrativnih i kapitalnih kapaciteta za sprovođenje standarda EU u oblasti životne sredine i klime. Energetski sektor je glavni izvor zagađenja vazduha, vode i zemljišta. Veliki investicije su potrebne za povezivanje građana Kosova na mrežu pijaće vode i kanalizacionu mrežu. Postoji nedostatak kapaciteta za preradu otpada. Kosovo treba da usvoji svoju strategiju zaštite živote sredine, da uspostavi strategiju o klimatskim promenama, i sistem za nadgledanje i izveštavanje o emisijama gasova staklene bašte, i da završi popis o gasovima staklene bašte.

4.2.4. Politika transporta

U pogledu **trans-evropske transportne mreže**, Kosovo nastavlja da aktivno učestvuje u sprovođenju memoranduma o razumevanju iz 2004. o razvijanju Osnovne regionalne transportne mreže jugoistočne Evrope i Transportne Opservatorije za jugoistočnu Evropu. Izgradnja dela putnog pravca 7 Morine-Merdare je u toku. Tender za autoput Priština-Skoplje (Putni pravac 6) je u toku. Finansiranje za poslednji deo putnog pravca 7 (koji se povezuje na Merdare) još uvek nije obezbeđeno.

Budžet za održavanje infrastrukture nacionalnih puteva je povećan za 15% u 2013., ali je još uvek nedovoljan. Trenutna strategija transporta, sa velikim naglaskom na izgradnju novih puteva, samo dodaje naglasak na neravnotežu u transportnom sektoru, u korist najmanje ekološkog modela i istiskuje investicije za druge vidove transporta, posebno železnice. Revidirana multimodalna strategija transporta (2012-2021) i akcioni plan (2012-2016) nisu još uvek usvojeni.

Za **drumski transport**, zakon o drumskom transportu je usvojen u maju i zakon o transportu opasne robe je usvojen u martu. Zakon o drumskom transportu predviđa usklađivanje sa zakonodavstvom o časovima za vožnju, kao i o korišćenju digitalnih tahografa. Strategija o bezbednosti na putevima i akcioni plan nisu još uvek usvojeni, zbog njihovih troškova. Zakon o bezbednosti na putevima treba da bude usklađen sa pravnim tekovinama EU. Stopa saobraćajnih nesreća ostaje visoka, naročito u pogledu smrtnih slučajeva dece i pešaka. Ograničene sposobnosti inspekcije, zastarela vozila i loš kvalitet putne infrastrukture izvan glavnih puteva sprečavaju sprovođenje zakonodavstva.

Za **železnički transport**, razdvajanje menadžera železničke infrastrukture (Infrakos) i železničkog prevoznika (Trainkos) je završeno. Ova subjekta su dobila licencu i sertifikovana su za bezbednost od strane železničkog regulatornog ograna. Izveštaj o

mreži i šema infrastrukture punjenja za 2013. je usvojen. Nacionalna registar vozila i infrastrukture su završeni. Ograna za železnicu je sada operativan, ali nema dovoljno kapaciteta. Budžet je nedovoljan za efikasno sprovođenje svojih pošto železnička infrastruktura i putničke operacije su osnovane na osnovu ugovora o uslugama samo. Infracos mne može da postavi svoje korisničke naknade kao što se i zahteva pravnim tekovinama EU. Bezbednosti železnice i funkcije istraživanja nesreća treba da budu postavljene. Kosovska železnica nastavlja da bude pod uticajem ozbiljnog nedostatka ljudskih i finansijskih sredstava.

Za **vazdušni transport**, sprovođenje prve faze zahteva Sporazuma o zajedničkom vazдушnom prostoru u nacionalnom zakonodavstvu je završeno. Inspektori civilnog vazduhoplovstva su učestvovali u međunarodnim programima obuke i dobili su međunarodne sertifikate. Uprava za Civilno Vazduhoplovstvo Kosova još uvek nije deo programa Evropske Zajednice - Bezbednosna procena stranih vazduhoplova (SAFA). Međutim, vlast je donela uredbu SAFA-a o inspekciji vazduhoplovstva trećih država i učestvuje u prikupljanju i razmeni informacija. Zakon Agencije za Pružanje Usluga u Vazdušnoj Plovidbi još uvek nije usvojen. Nastavljeni nedostatak sertifikacije za Provajdera Usluga Vazdušne Plovidbe je pitanje za brigu. Kosovski vazduhoplovni sektor nastavlja da trpi usled ograničenja za zabranu letenja od strane Srbije za letove koji dolaze u i iz Prištine. Kontrola gornjeg vazdušnog prostora Kosova je u procesu dodeljivanja Hungarocontrol.

Uopšteno, usklađivanje sa *pravnim tekovinama* transporta EU je nastavljeno. Kosovo je napredovalo u železničkom i vazduhoplovnom sektoru. Kosovo (uključujući svoje vazdušne transportne operatere) ne može da se pridruži evropskim ogranima za transporta ili relevantnim udruženjima sektora. Regulatorne institucije treba da se i dalje jačaju. Dalji naponi za poboljšanje bezbednosti na putevima i povećanje investicija i železnički sektor su neophodni. Usvajanje zakona Agencije za Pružanje Vazduhoplovnih Usluga je hitan prioritet.

4.2.5. Energija

Energetski sektor nastavlja da se suočava sa izazovima, iako su restrikcije struje sada ređe. Distribucija električne energije trpi značajne tehničke gubitke, i investiranje u energetske efikasnost i obnovljive izvore energije je nedovoljno za ispunjavanje ciljeva Kosova za 2020.

O **bezbednosti snabdevanja**, Kosovo nije započelo pripremanje sprovođenja pravnih tekovina o obaveznim zalihama nafte. Trenutne zalihe se procenjuju da su na nivou potrošnje od četiri dana. Investiranje i održavanje su poboljšali pouzdanost sistema za prenos električne energije.

Septembra 2013., Kosovo i Srbija su postigle sporazum o energetici u okviru sporazuma kojim posreduje EU. Sporazum postavlja način da se reši dugogodišnji spor između njih u vezi žalbi kosovskog operatora sistema transmisije električne energije (KOSTT) protiv svog srpskog kolege za kršenje primenjivih regionalnih mehanizama u kojima se sekretarijat Evropske Zajednice našao protiv Srbije. Sporazum obezbeđuje da KOSTT i njegov srpski kolega, Elektromreža Srbije, potpišu operativni sporazum u roku od tri meseca od sporazuma. Takođe, predviđa se da će srpska kompanija za snabdevanje eklektičnom energijom poslovati legalno na severu Kosova.

U pogledu **unutrašnjeg energetskeg tržišta**, tender za građenje nove termoelektrane na lignit je razmatran u vezi isključivanja postojeće elektrane Kosovo B. Procedura trpi značajna odlaganja i malo je verovatno da će biti završeno u okviru planiranog vremenskog okvira. Decembra, vlada je ponovo pokrenula aktivnosti tri radne grupe za pripremanje stavljanja van pogona Kosovo A. Međutim, nema operativnog napretka u unapređenju procesa. Kosovo nije predalo mapu puta za sprovođenje direktive za elektranu sa visokim sagorevanjem Sekretarijatu Evropske Zajednice.

Vlada je završila privatizaciju distribucije i snabdevanje eklektične energije u maju.

Zakonski rok za razdvajanje distribucije i snabdevanja je propušten. Svi potrošači koji nisu domaćinstva imaju sada pravo da legalno kupuju struju od dostavljača po svom izboru. Nastavljaju da se snabdevaju strujom po regulisanim tarifama, nakon odluke Regulatornog Ureda za Energetiku da tržište nije dovoljno konkurentno.

Učinak korporacije za fakturisanje i naplatu je poboljšano, ali je udeo plaćene snabdevene energije nizak: gubici (tehnički i netehnički) čine oko 34% ukupne energije dostupne za prodaju. Stopa naplate računa je poboljšana na 91% sve fakturisane električne energije. Međutim, zaposleni u kompaniji su redovno izloženi nasilju i fizičkim napadima kada obavljaju svoje zadatke na terenu.

Regulatorni Ured za Energetiku je završio pregled energetske tarife za period 2013-2017., i održao postojeće energetske tarife za 2013. Odluka, donesena nakon intervencije vlade, podriva nezavisnost ureda. Vlada treba da izradi finansijske mehanizme za određivanje osetljivih potrošača koji ne mogu da priušte povećanje cene električne energije. Koraci su preduzeti za eliminisanje unakrsnih subvencija između kategorija potrošača.

Za **obnovljive izvore energije**, januara, vlada je usvojila energetske ciljeve za 2013-2020., obavezujući ih na 29.4% udela energije ciljane iz obnovljivih izvora u bruto konačnoj potrošnji do 2020. Ovo je čak i veće nego li 25% obavezujućeg cilja koji sledi iz obaveza Energetske Zajednice za izvore obnovljive energije za 2020. Akcioni plan za obnovljive izvore energije još treba da bude usvojen od strane Ministarstva Finansija. Regulatorni ured je licencirao nekih 67 MW u malim hidroelektranama kapaciteta i 30 MW kapaciteta vetra u decembru. Da bi se ovaj cilj postigao, dalje mere podrške (glatke administrativne procedure i finansijske šeme) su potrebne.

Zakon o **energetskoj efikasnosti** je usvojen. Fond energetske efikasnosti još uvek nije osnovan. Nacionalni srednjoročni plan energetske efikasnosti za 2013-2015. još uvek treba da se usvoji od strane Ministarstva Finansija. Sprovođenje zakonodavstva koje promoviše energetsku efikasnost od krajnjih potrošača je usvojen u novembru. Novo zakonodavstvo koje je u skladu sa okvirnom direktivom o energetskom označavanju je usvojen. Sprovođenje projekta kombinovane toplotne i energetske energije (kogenerecija) u termoelektrani Kosovo B je počelo u oktobru. Nedostatak statistike o energetskoj efikasnosti je glavna prepreka za izveštavanje o uštedi energetske energije. Planiranje energetske efikasnosti na lokalnom/opštinskom nivou je blago poboljšano. Međutim, lokalni kapaciteti ostaju slabi.

Za **nuklearnu bezbednost i zaštitu od zračenja**, Kosovo usvaja svoj zakonski okvir za pripremanje sprovođenja *pravnih tekovina* EU o nuklearnoj bezbednosti i zaštiti od zračenja. Agencija za Zaštitu od Zračenja i Nuklearnu Bezbednosti treba da poveća svoje kapacitete za regulatorne mere i da zaposli više osoblja. Skladište za radioaktivni otpad treba da se uspostavi. Ne postoji odgovorna organizacija za upravljanje radioaktivnim otpadom.

Uopšteno, Kosovo treba da započne usklađivanje sa *pravnim tekovinama* o bezbednosti snabdevanja. Treba da nastavi svoje usklađivanje i sprovođenje *pravnih tekovina* za eklektičnu energiju, gorivo, nuklearnu bezbednost i zaštitu od zračenja. Napori za zatvaranje Kosovo A treba da se ubrzaju. Kosovo treba da ojača svoje institucionalne kapacitete u oblasti regulisanja energetskog tržišta i nuklearne bezbednosti, naročito u zaštiti nezavisnosti energetskog regulatora i osnivanju transparentnog mehanizma za postavljanje cena energije. Sporazum o energiji koji je postignut sa Srbijom pruža jedinstvenu priliku za rešavanje brojnih kosovskih energetskih pitanja. Kosovo treba da sprovede svoju stranu sporazuma.

4.2.6. Informaciono društvo i mediji

Što se tiče **elektronske komunikacije i informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT)**, zakon o elektronskim komunikacijama je usvojen oktobra 2012., sa ciljem prebacivanja regulatornog okvira EU iz 2009. Vlada je usvojila odluku za dalju liberalizaciju tržišta mobilne telefonije pravljjenjem tehnologije traka od 900 i 1 800 MHz neutralnom, što omogućava širenje novih bežičnih širokopojasnih usluga. Vlada je u procesu privatizacije 75% sadašnjih akcija, Pošte i Telekomunikacije Kosova. Regulator telekomunikacija je napravio napredak u sprovođenju zaštite konkurencije, kao što je izbor prenosnika. Marta, vlada je usvojila Digitalnu Agendu za Kosovo 2020, dokument politika koji pokriva elektronsku komunikaciju i IKT. Stopa penetracije fiksnih širokopojasnih usluga ostaje niska na 8% prema najnovijim dostupnim podacima.

Pitanja u vezi statusa Kosova otežavaju sposobnost sprovođenja *pravnihi tekovina* u potpunosti. Kosovo nema ime internet domena. Nije član Međunarodne Telekomunikacione Unije (MTU) i stoga ima nedovoljnu raspodelu spektra, uključujući i digitalno emitovanje.

Kosovo nema svoj državni kod i nastavlja da koristi kodove različitih država za fiksnu i mobilnu telefoniju. Ovo stvara dodatne troškove, smanjuje kontrolu Kosova nad svojim sistemom i to jeste prepreka, npr. sprovođenju pravila EU o prenosivosti broja. Međutim, septembra, Kosovo i Srbija su postigle sporazum u okviru dijaloga kojim posreduje EU. Sporazum obezbeđuje da za Kosovo bude izdvojen kod za pozivanje od tri cifre iz MTU-u do 2015. Takođe, obezbeđuje da Telekom Srbija radi legalno na Kosovu do 2015.

O **uslugama informacionog društva**, dokument Digitalne Agende za Kosovo ističe glavne prioritete i ciljeve nacionalne politike informacionog društva, u skladu sa Digitalnom Agendom za evropsku strategiju. Novi zakon za e-upravljanje je stupio na snagu u maju. Zakon od prošle godine o uslugama informacionog društva ima za cilj da olakša korišćenje elektronskih transakcija, plaćanja i e-potpisa. Zakon iz aprila o informacionom društvu vladinih organa je osnovao Agenciju za Informaciono Društvo u Ministarstvo za Javnu Upravu. Uopšteno, administrativni kapaciteti u ovoj oblasti ostaju slabi. Efikasna saradnja između nadležnih vladinih organa treba da se ojača. Ne postoje konkretni planovi za počinjanje sakupljanja statističkih podataka o informacionom društvu.

Za **audiovizuelnu politiku**, Nezavisna Komisija za Medije nije zakonski uredila zahteve koji mora da se obave za kablovske operatore. Većina kablovskih operatora prenosi stanice širom Kosova i lokalne TV stanice po honorarnoj osnovi (i spusta ih u slučaju kašnjenja plaćanja). Ovo ozbiljno ugrožava pravo publike na pristup zemaljskim besplatnim kanalima. Strategija za prelazak na digitalno emitovanje pripremljena od strane Komisije nije u skladu sa *pravnihi tekovinama* i ne pruža dovoljan tehnički i finansijski okvir za transparentan i otvoren proces. Vraćena je Komisiji za završavanje. Rad Komisije je ozbiljno ugrožen političkim mešanjem u imenovanja svog odbora i žalbenog tela, i dug i nezakonit pokušaj smenjivanja svog izvršnog direktora. (videti *Politički Kriterijumi 2.2 – Ljudska prava i zaštita manjina*).

Javni radiodifuzni servis, Radio i Televizija Kosova (RTK) ostaje zavisna iz finansiranja iz kosovskog budžeta. Skupština nije obezbedila održivo finansiranje RTK-a. Godinu dana nakon usvajanja zakona, odbor RTK-a još uvek nije potpun (sa tri člana od kojih jedanaest nedostaju). Izbor većine odbora RTK-a je u senci političkog mešanja, kao što su imenovanje u njegovom upravljanju. Drugi kanal RTK-a (na srpskom jeziku) je u potpunosti funkcionalan od avgusta, iako je trenutno dostupan jedino preko kablovskih operatera. Fond za Medije Manjina nije dobio nikakva finansijska sredstva iz 2012. Fond je izgubio svoje redovno finansiranje, kada je pretplata na RTK ukinuta u 2009.

Uopšteno, Kosovo treba da nastavi sa naporima za završavanje zakonskog okvira u ovoj oblasti. Regulatorni organi treba da se ojačaju. Nezavisnost i kapacitet kako telekomunikacionog regulatora i medijskog regulatora su bili ugroženi političkim mešanjem, niskim platama i nedostatkom sredstava. Po hitnom postupku, Kosovo treba da obezbedi efikasno sprovođenje prelaska na digitalno emitovanje i da razvije rešenja za održivo finansiranje javnog radiodifuznog servisa. Pored toga, Nezavisna Komisija za Medije mora da očuva nezavisnost od političnog mešanja, ali takođe i da pokaže da može da sprovede svoje zadatke. Sporazum o telekomunikacijama postignut sa Srbijom pruža jedinstvenu priliku za rešavanje niza telekomunikacionih pitanja Kosova. Kosovo treba da sprovede svoju stranu sporazuma.

4.2.7. *Finansijska kontrola*

O **javnim unutrašnjim finansijskim kontrolama**, zakonodavstvo za sprovođenje o sefrifikaciji unutrašnjih javnih revizora u javnom sektoru je usvojeno u januaru. Uključuje opšte zahteve podobnosti, ali ne pominje određeni nastavni plan i program za obuku ili za ispitivanje za sektifikovanje. Broj operativnih jedinica za unutrašnju reviziju u javnom sektoru je povećan na preko 65, sa preko 130 unutrašnjih revizora ukupno. Međutim, većina jedinica za unutrašnju reviziju ima samo jednog ili dva revizora, stoga je to mali broj da bi bila efikasna. Ukupno 48 Komisija za reviziju je osnovano.

Razumevanje koncepta upravljačke odgovornosti za unutrašnju kontrolu je nisko. Zakonski okvir je samo delimično primenjivan u većini budžetskih organizacija. Centralna Jedinica za Harmonizaciju za Finansijsko Upravljanje i Kontrolu je uglavnom uključena u razvijanje procedura za budžetske organizacije i pripremanje godišnjeg izveštaja. Zbog svoje trenutne pozicije i izjava o misiji, jedinica ima ograničene kapacitete za vođenje finansijskog upravljanja i reformu kontrole. Pozicije i osoblje jedinice i dalje mora da se dovedu na isti nivo kao i Centralna Jedinica za Harmonizaciju za Unutrašnju Reviziju za napredovanje reforme javne unutrašnje finansijske kontrole.

Za **spoljnu reviziju**, Kancelarija Generalnog Revizora je nezavisna institucija koja igra ključnu ulogu u borbi protiv korupcije i promovisanju promena u javnim finansijama. Kancelarija sada ima 140 zaposlenih. 2012., 115 revizorskih izveštaja je pripremljeno. Naglasak je stavljen na konsolidovanje kvaliteta finansijske revizije i poboljšanje upravljanja i učinka revizije. Sprovođenje nove strategije razvoja je počelo u maju, a praćeno je jednogodišnjim planom koji ističe u septembru 2014. Strategija se fokusira na održive institucije i postizanje najboljih praksi EU.

Uopšteno, osnovni pravni okvir za javnu unutrašnju finansijsku kontrolu je postavljen, ali značajni naponi su neophodni za sprovođenje koncepta decentralizovane upravljačke odgovornosti i unutrašnju reviziju. Centralna Jedinica za Harmonizaciju za Finansijsko Upravljanje i Kontrolu treba da se premesti za unapređenje reforme javne unutrašnje finansijske kontrole. Osoblje unutrašnje jedinice za reviziju zahteva dalju pažnju. O spoljnoj reviziji, naponi treba da se održavaju, naročito za sprovođenje nove strategije razvoja.

4.2.8. *Statistika*

U pogledu **statističke infrastrukture**, restrukturiranje Agencije za Statistiku je počelo, kao što je i predviđeno zakonom o zvaničnoj statistici. Četiri od pet novih predviđenih radnika je regrutovano u avgustu. Rukovodstvo agencije za statistiku je ojačano kroz osnivanje pokazatelja učinka. Januara, strateški plan 2013-2017 je usvojen, kao i godišnji programa rada. Administrativni kapaciteti agencije za statistiku ostaju slabi što otežava proizvodnju osnovnih statističkih proizvoda.

Za **klasifikacije i registre**, uvođenje Evropske klasifikacije ekonomskih aktivnosti NACE

Rev. 2 u Registar privrednih subjekata je počelo. Registar privrednih subjekata je operativan, ali rutine vođenja registra treba da budu poboljšane. Dalji napori su potrebni za sprovođenje NACE Rev. 2.

U pogledu **sektorskih statistika**, zakon o popisu poljoprivrede je usvojen decembra 2012. i probni popis poljoprivrede je uspešno sproveden u novembru 2012. Pripreme za popis poljoprivrede napreduju dobro. Rezultati popisa stanovništva i domaćinstava održanog u 2011. su uspešno objavljeni.

Za druge sektorske statistike, postoje ograničeni rezultati. Makroekonomska statistika Ministarstva Finansija je pripremljena na vreme, ali su značajna poboljšanja neophodna u oblasti ekonomske statistike, posebno u nacionalnim računima i poslovnim statistikama.

Saradnja između agencije za statistiku i drugih institucija je poboljšana. Međutim, mnogo podataka još uvek nije dostupno elektronski. Bolja saradnja između institucija za prikupljanje podataka je neophodna za obezbeđivanje da su specifične potrebe integrisane u sistem prikupljanja podataka, i da je upotreba klasifikacija i nomenklatura dosledno obezbeđena. Administrativni kapaciteti agencije ostaju slabi i otežavaju proizvodnju osnovnih statističkih produkata.

Uopšteno, Kosovo je preduzelo napore za pripremanje popisa poljoprivrede i poboljšanje statističke infrastrukture. Usled ograničenih izvora agencije za statistiku, postoje skromni rezultati u drugim oblastima. Administrativni kapaciteti agencije za statistiku treba da budu ojačani za ispunjavanje svoje uloge kao provajdera podataka za odluke zasnovane na dokazima i strateško pravljenje politike. Zbog ograničenih resursa, agencija nastavlja da se suočava sa izazovima u proizvodnji pouzdane statistike na vreme, i u skladu sa Evropskim standardima i međunarodnim metodologijama. Jačanje kapaciteta upravljanja agencije, je važno za garantovanje kontinuiteta najvišeg rukovodstva agencije u dugoročnom periodu. U kratkoročnom periodu, potrebe regrutovanja i imenovanja treba da budu zasnovane na profesionalnim kompetencijama.

4.3. Pravda, sloboda i bezbednost

4.3.1. Vize, upravljanje granicom, azil i migracije

Kosovski novi **vizni režim** je stupio na snagu u julu. Novi režim uspostavlja zajednički spisak za države čiji građani mora da imaju vizu ili su izuzeti od zahteva za vizu prilikom ulaska na Kosovo. Vize izdaju konzulati. Samo u nekim izuzetnim slučajevima i pod uslovom, vize mogu da se izdaju na graničnim prelazima. Ne postoje bilateralni sporazumi na snazi za sezonsko ukidanje viza sa trećim državama. Novo zakonodavstvo za sprovođenje je izdato za proceduru prijavljivanja za pasoš. Zahteva od vlasti da uzimaju otiske prstiju od dece preko 12 godina starosti, u skladu sa *pravnim tekovinama*.

Do jula, bilo je preko 1.470.000 validni kosovskih ličnih karti, preko 772.000 validni kosovskih ličnih pasoša (bez čipa) i preko 270.000 validnih kosovskih biometrijskih pasoša (sa čipom). Novi ugovor za proizvodnju biometrijskih pasoša (sa čipom) je potpisan aprila. Ugovor za biomertijske lične karte je potpisan u avgustu.

Sprovođenje zakonodavstva, kao što je poslovnik o radu za vize koje se izdaju na graničnim prelazima, treba da bude izrađen. Istraga o optužbama o korupciji u vezi ugovaranja proizvodnje biomertijskih pasoša (nestanak €1.4 miliona iz Ministarstva za Unutrašnje Poslove u oktobru 2012.) je još uvek u toku.

Dijalog o liberalizaciji viza, pokrenut januara 2012., je nastavljen. Februara, Komisija je izdala prvi izveštaj sa fokusom na zakonodavstvo. Nakon njenih preporuka, Kosovo je

izmenilo šest zakona i usvojilo dva nova zakona. Prevara o dokumentima i ilegalna migracija u određene države članice EU je značajno povećana u 2013. Kosovo je ohrabreno da usvoji i sprovede neophodne reforme, uključujući i u ove dve oblasti.

Ukupno deset delova zakonodavstva za sprovođenje je usvojeno za zakon o civilnom statusu 2011. Novi sistem civilnog statusa je pokrenut februara. Uvodi jednu centralnu bazu podataka za podatke o civilnom statusu, spaja elektronske podatke iz prethodnog civilnog registra i baze podataka o civilnom statusu. Registracija događaja o civilnom statusu je sada povezana na individualne građane sa jedinstvenim ličnim PIN identifikatorom. Certifikati će se izdavati korišćenjem podataka o civilnom statusu iz centralne baze podataka. Agencija za Civilnu Registraciju i Kosovska katastarska agencija su u procesu povezivanja svakog pojedinca na jednu zvaničnu adresu. Proces predaje EULEX-u overenih kopija knjiga civilnog registra koje se nalaze u Srbiji, je u toku i preko 6 300 knjiga je sertifikovano do kraja jula. Kopije omogućavaju verifikaciju podataka o civilnom statusu.

Ujednačeno sprovođenje zakona o civilnom statusu i novouvedeni sistem registracije civilnog statusa dovodi do brojnih izazova koje treba rešiti, uključujući poteškoće sa novim sertifikatima. Obuka za opštinske službenike je neophodna, kao i povećani nadzor i inspekcija. Više izvora mora da se rasporedi za sprovođenje revizije procesa na licu mesta da bi se obezbedilo da su u skladu sa procedurama i instrukcijama. Za osiguravanje da greške neće ući u sistem, nivo odgovornosti rukovodstva treba da se podstakne. Poboljšana komunikacija i koordinacija između centralnog i opštinskog nivoa je važna u ovom pogledu. Nedostatak dosledne registracije umrlih, naročito u ruralnim oblastima, ostaje briga.

Što se tiče **upravljanja granicom**, većina struktura za integrisano upravljanje granicom (IUG) je postavljena. Tri granične agencije uključene u integrisano upravljanje granicom (granična policija, carina i Agencija za Hranu i Veterinu) saraduju preko Nacionalnog Izvršnog Odbora za IUG u skladu sa smernicama i rukovodstvom nacionalnog koordinatora. Januara, Nacionalni Centar za Upravljanje Granicom je zvanično otvoren. Novi zakon o saradnji u vezi integrisanog upravljanja granicom, revidirana strategija i izmene zakona o kontroli granice i nadzoru su usvojeni. Sprovođenje zakona i standardne procedure poslovanja nisu još uvek usvojene. Kao deo Dijaloga za sprovođenje protokola IUG-a, Kosovo i Srbija su se složile o proceduri za zajedničku pravnu pomoć. Procedura je stupila na snagu u martu i olakšava je EULEX.

IT sistem za upravljanje granicom koji finansira EU (SUG) je u potpunosti operativan na svim graničnim prelazima, kao i na regionalnim i centralnim policijskim komandnim centrima. Novi zajednički komandni centar Vermica smešta i kosovsku i albansku policiju. Šest zajedno smeštenih graničnih prelaza sa Srbijom su otvorena. EULEX održava svoje prisustvo na njima. Sloboda kretanja je poboljšana na svih šest prelaza, i saradnja sa obe strane je pozitivna i konstruktivna. Postoje regularne i zajedničke i sinhronizovane granične patrole policije sa Albanijom, bivšom jugoslovenskom Republikom Makedonijom i Crnom Gorom.

Centara za Upravljanje Granicom je otvoren, ali nije u potpunosti operativan i saradnja između agencija je slaba. Policija još uvek treba da potpiše ugovor o održavanju za IT sistem za upravljanje granicom. Demarkacija granice sa Crnom Gorom treba da se završi.

Zakon o **azilu** je revidiran da bolje odrazi međunarodne standarde i *pravne tekovine*. Informativni leci na devet jezika su distribuirani na važnim graničnim prelazima, policijskim stanicama i kancelarijama koje se bave strancima. Centar za azil ima adekvatan kapacitet i zadovoljava tehničke standarde za smeštaj tražilaca azila. Postoji 41 zahtev za azil u prvoj polovini 2013. (45 u 2012.).

Sprovođenje zakonodavstva treba da se ažurira da bi bilo u skladu sa novim zakonom o zakonodavstvu. Ne postoji pouzdana baza podataka za tražioce azila i nema funkcionalne baze podataka o migracijama. Stoga i nema povezanosti između Odeljenja za Državljanstvo, Azil i Migracije i policije koja je odgovorna za početni skrining. Ovo otvara mogućnost za tražioce azila koji su napustili Kosovo da se vrate i traže azil sa različitim identitetom. Poređivanje otisaka prstiju za utvrđivanje identiteta ne može da traje tokom početnog skrininga. Postoji takođe zabrinutost za zaštitu podataka tražilaca azila. Ovo je zbog odsustva pouzdane baze podataka i nepravilnog sprovođenja odredbi kao briga organa za unos podataka u bazu podataka.

Informacije koje nedostaju o poreklu odbijenih azilanata i odsustvo dokumenata za identifikaciju ostaju glavne prepreke za otklanjanje odbijenih zahteva azilanata. Postoji nedostatak odgovarajućih usluga tumačenja. Ovo otežava komunikaciju sa tražiocima azila tokom njihovog početnog skrininga slučaja. Saradnja između institucija uključenih u politiku povratka treba da se poboljša na svim nivoima.

Kosovo nije odobrilo status izbeglice nikome. Većina tražilaca azila napušta Kosovo pre donošenja odluke. Aprila je, drugostepeni ogran, Nacionalna Komisija za Izbeglice, garantovala po prvi put supsidijarnu zaštitu jednom tražiocu azila čiji je zahtev bio odbijen prvi put. Kosovo još uvek treba da razvije mehanizme zaštite osetljivog ulaska za upravljanje mešanim tokovima migracija i da omogući pojedincima kojima je zaista potrebna međunarodna zaštita da imaju pristupa procedurama za azil. Postoji nedostatak komunikacije između različitih institucija i nedostatak kapaciteta i obuke. Centru za azil je potrebno adekvatno finansiranje i obučeno osoblje.

Za **migracije**, Kosovo je promenilo zakon o strancima. Strategija o migracijama i migracionom profilu još uvek treba da se usvoji. Revidirana uredba za reintegraciju repartijisanih osoba je usvojena u avgustu. Dvadeset jedna država je sada obuhvaćena bilateralnim sporazumima o readmisiji. Nedostatak sporazuma o readmisiji sa državama porekla ili tranzita je pitanje za brigu kada je u pitanju određivanje porekla tražilaca azila koji su odbijeni i/ili nemaju lična dokumenta.

Kosovo je ponovo primilo skoro 4 200 državljana u 2012. (preko 2 500 iz Zapadne Evrope). Do jula 2013., preko 2 000 lica je bilo repartijisano (preko 1 400 prinudno i skoro 600 dobrovoljno, preko 730 iz manjinskih zajednica). Kancelarija na aerodromu za reintegraciju Ministarstva Unutrašnjih Poslova dobro radi. Kampanje za podizanje svesti koje ciljaju ka ilegalnim migracijama su organizovane i treba da se nastave.

Novom odeljenju za reintegraciju nedostaje osoblje i kapacitet. Postoji nedostatak koordinacije i komunikacije između službenika na aerodromu i odeljenja ministarstva za readmisiju. Nisu svi dolasci najavljivani na vreme, što ostavlja neke repatrijisane osobe neregistrovane pri dolasku. Plate nekih zaposlenih u kancelariji za reintegraciju su plaćene iz fonda za reintegraciju za 2012., praksa koja mora da prestane. Sistem za upravljanje predmetima za reintegraciju razvijen pod strane Ministarstva Unutrašnjih Poslova je uveden, ali još uvek nije u potpunosti operativan. Harmonizacija sprovođenja zakonodavstva sa revidiranim zakonom o strancima ostaje izvanredna.

Kosovo treba da posveti više pažnje izazovima sa kojima se suočavaju lica iz manjinskih zajednica koja su se vratila. Ovo uključuje ograničen pristup zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj pomoći i adekvatnom stambenom prostoru. Saradnja između država koje ta lica šalju i vlasti Kosova treba da se ojača da bi se rešili nedostaci u procesu civilne registracije. Ovo pitanje postoji za ograničen broj pojedinaca (rođeni u državi azila) za koje originalni izvod rođenih nije dostavljen.

Uopšteno, Kosovo je usvojilo novo zakonodavstvo i politike u ovoj oblasti. Sprovođenje je u početnoj fazi i mnogi izazovi ostaju da se reše. U pogledu integrisanog upravljanja granicom, Kosovo treba da poboljša unutar i među-agencijsku saradnju. Prikupljanje informacija treba da se napravi pogodnim za stratešku procenu pretnje. U vezi reintegracije, dovoljan broj ljudskih resursa treba da se rasporedi u novo odeljenje Ministarstva Unutrašnjih Poslova. Koordinacija treba da se značajno poboljša među ministarstvima, ali takođe i na centralnom i lokalnom nivou. Vlasti Kosova treba da obrate više pažnje na potrebe (naročito na obrazovanje, zapošljavanje i stambeni prostor) lica iz manjinskih zajednica. Dalji naponi za osiguravanje baze podataka su neophodni da bi baze podataka/ sistem za upravljanje predmetima za migracije i reintegraciju bili dostupni i funkcionalni.

4.3.2. Pranje novca

Strategija za sprečavanje pranja novca je usvojena u 2012. Izmene zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma su stupile na snagu u martu. Revidirani zakon proširuje i jača mandat finansijsko obaveštajne jedinice (FOJ). Policija i FOJ su potpisale memorandum o razumevanju u februaru. Imenovanje policijskog službenika za vezu je još uvek u toku. FOJ je potpisala memorandum o razumevanju sa odeljenjem za registrovanje NVO-a u okviru Ministarstva Javne Uprave za bolje obezbeđivanje praćenja finansijskih obaveza obveznika. FOJ je ojačala svoje odnose sa Centralnom Bankom Kosova obezbeđujući zajedničke inspekcije Banke i Jedinice

U 2012., policija je istražila 120 slučajeva u vezi pranja novca; 150 osumnjičenih je uhapšeno, 800 krivičnih prijava je podneseno i preko 460 slučajeva je poslato za krivično gonjenje. Ne postoje statistički podaci o ukupno procenjenoj uzrokovanoj šteti. Tokom perioda izveštavanja, FOJ se bavila sa oko 120 slučajeva potencijalnog pranja novca/finansiranja terorista. Oko 40 slučajeva je završeno i, blizu 80 slučajeva je i dalje u procesu istrage. Odeljenje policije za privredni kriminal i korupciju je otvorio 200 novih slučajeva u prvoj polovini 2013. U istom periodu, FOJ je primila preko 100 zahteva za informacije od drugih agencija, kao što je policija, carina i poreska uprava. Postoji povećanje u broju izveštaja o sumnjivim transakcijama (oko 130 u 2011., nešto više od 200 u 2012. i preko 200 do danas).

Saradnja između FOJ i carine je dobra. Ilegalna aktivnost u uvozu i izvozu velikih količina novca na aerodromu u Prištini je uključena u rutinski rad carine. Ovo je postalo prioritet. Došlo je do smanjenja u zapleni gotovine u 2012. u odnosu na 2011., kao rezultat intenzivne kampanje za podizanje svesti, vodeći ka povećanom prijavljivanju gotovine na polasku.

Akcioni plan za strategiju za sprečavanje pranja novca nije još uvek usvojen. Sprovođenje zakonodavstva i standardne operativne procedure su potrebne za jačanje sprovođenja novog zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma. Saradnja i koordinacija između nadležnih sektora javnih institucija o ovim pitanjima treba da budu standardizovani. Pored toga, svest i učešće privatnih i trećih sektora treba da se poboljša.

Analitički i istraživački kapaciteti FOJ-a treba da se poboljšaju. Procena unutrašnjih i spoljnih pretnji od pranja novca/ finansiranja terorizma treba da se sprovede. Uzimajući u obzir prirodu podataka kojima rukovodi FOJ, sistem unutrašnje i spoljašnje bezbednosti treba da se poboljša. Usled kompleksnosti privrednog i finansijskog kriminala i borbe protiv pranja novca, stručnost sudija, tužilaca i osoblja koje radi na takvim slučajevima treba da se poboljša.

Uopšteno, Kosovo je nastavilo da poboljšava svoje zakonodavstvo u ovoj oblasti. Međutim, primena treba da se poboljša. Primena zakona i pravosudni institucije treba da poboljšaju svoju stručnost da bi bile u stanju da rešavaju ovakve kompleksne vrste kriminala.

4.3.3. Droga

Kosovo je usvojilo strategiju i akcioni plan za period od 2012-2017. za borbu protiv trgovine drogom. Postoji značajno povećanje zaplenjivanja droge od strane policije od 2011. do 2012. posebno u pogledu heroina, kokaina i kanabisa. Za 2013., postoji značajno smanjenje zaplenjenih količina. Mala ali redovno zaplenjivana količina sintetičkih droga je zabeležena. Broj slučajeva u vezi droge je povećan od skoro 290 u 2011. na nešto preko 400 u 2012. Postoji osamnaest pasa tragača za otkrivanje droge na Kosovu.

U pogledu sprečavanja i smanjenja štete, vlada je odlučila da osnuje 'opservatoriju za drogu' u okviru Ministarstva Unutrašnjih Poslova za promovisanje i podršku istraživanjima i praćenju droga. Čim se osnuje, izveštavaće Evropskom Centru za Praćenje Droga i Narkomanije. Uključivanje policije u sprečavanje zloupotrebe droge je povećano. Kampanje za podizanje svesti u srednjim školama su organizovane u saradnji sa Ministarstvom Zdravlja i EULEX-om. Metadonski program se sprovodi na pet lokacija. Tokom prve polovine 2013., 120 osoba je podvrgnuto metadonskom lečenju.

Kosovo nastavlja da bude region za tranzit i skladištenje, naročito heroina uključujući i lokalne kriminalne organizovane grupe. Značajno povećanje zaplena kanabisa u 2012., ukazuje da je Kosovo tranzitni put za trgovinu kanabisa sa plantaža u Albaniji. Uprava carine treba da napravi kontinuirane i održive napore za detektovanje i zaplenu narkotika na granicama.

Uopšteno, povećanje resursa policije za bavljenje drogom ima neke pozitivne rezultate u pogledu zaplene droge. Odvojene finansijske istrage ili istrage kombinovane sa kriminalnim istragama za trgovinu ili posedovanje narkotika treba da se ojača imenovanjem više analista i finansijskih istražitelja.

4.3.4. Policija

Policija se naširoko smatra kao institucija sa najviše poverenja za 'vladavinu zakona' na Kosovu. Osnovana je specijalnu jedinicu za zaštitu i obezbeđivanje kulturnih i verskih lokaliteta. Policija je postala proaktivnija u stvaranju i održavanju partnerstva sa svim zajednicama. Osnova za ovakav pristup je strategija i akcioni plan za politiku zajednice za 2012-2016 i opštinska veća za bezbednost zajednice. Većina opštinskih veća za bezbednost zajednice je postavljena. Neka od njih treba da poboljšaju svoje aktivnosti.

Kosovski, EULEX-ovi i stručnjaci EU rade zajedno u odeljenju za zaštitu svedoka u okviru policije. Odeljenje je operativno, ali zahteva dodatna sredstva i izgradnju kapaciteta. Sprovođenje zakonodavstva o zaštiti svedoka je usvojeno i memorandum o razumevanju između policije i EULEX-a je potpisan. Policija je takođe osnovala i prostorije za obavljanje intervjua sa decom u sedam regionalnih stanica. Udruženja žena u policiji je osnovano da promoviše rad policije za žene i rešavanje izazova sa kojima se žene suočavaju u ostvarivanju karijere u okviru policije. Strategija o policiji zasnovanoj na obaveštajnim podacima je usvojena u februaru.

Podela odgovornosti između nezavisnog policijskog inspektorata i jedinice za disciplinske standarde su jasni i saradnja je dobra. U 2012., inspektor je primio skoro 1080 žalbi protiv policijskih službenika. Krivične prijave su podnesene u preko 120 slučajeva i preko 770 slučajeva je poslato disciplinskoj jedinici. Izvršavanje disciplinskih mera je još uvek izazov i neke krivične istrage nisu još uvek ozbiljno rešene.

Prijateljske sobe za intervjuisanje dece u policijskim stanicama su ostale neiskorišćene. To je zbog nedostatka specijalizovanih službenika i odsustva holističkog pristupa u bavljenju sa decom kao osumnjičenim prestupnicima, žrtvama ili svedocima krivičnih dela. Više adekvatnih resursa je potrebno u ovoj oblasti. Sprovođenje strategije policija u zajednici je počelo, ali kapaciteti i svest treba da budu izgrađeni više. Granična policija takođe treba da bude deo programa za policiju u zajednici. Policija u zajednici nije još uvek iskorišćena efikasno kao izvor informacija za policiju na osnovu obaveštajnih podataka. Uopšteno, sprovođenje policije na osnovu obaveštajnih podataka ostaje izazov.

Veze između političkog nivoa i rukovodstva policije su bliske. Zakon o međunarodnoj pravnoj saradnji u oblasti kriminalnih pitanja je usvojen u julu. Međunarodna Jedinica za Saradnju u oblasti Primene Zakona u Ministarstvu Pravde nastavlja da obavlja svoje funkcije na profesionalan način. Obradila je preko 1 600 zahteva za informacije u periodu izveštavanja. Kancelarija za Vezu Interpola je pod odgovornošću UMNIK-a. Službenik Kosovske policije je upućen na rad u ovu kancelariju. U 2012., Kancelarija za Vezu UMNIK-a olakšala je 31 Međunarodnu Poternicu za privremeno hapšenje traženih osoba za privremeno lišavanje slobode (u poređenju sa 27 u 2011.). Dvanaest izručenja iz/na Kosovo su sprovedena u 2012. U 2013., deset izručenja i jedno deportovanje su olakšani.

Uopšteno, Kosovo je uspostavilo novu strukturu u okviru policije, posebno za odeljenje za zaštitu svedoka. Takođe, poboljšalo je strukturu za bavljenje policijom za zajednice. Policija treba da se fokusira na isporuku rezultata u borbi protiv organizovanog kriminala (uključujući drogu, trgovinu ljudima i oružjem), i za borbu protiv korupcije. Više rezultata je potrebno za zaštitu svedoka. Sprovođenje policije na osnovu obaveštajnih podataka ostaje poseban izazov. Primena disciplinskih mera treba da se obezbedi.

4.3.5. Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma

Tokom perioda izveštavanja, Skupština je usvojila četiri strategije i akcione planove za borbu protiv sprečavanja **organizovanog kriminala**, terorizma, trgovine drogom i kriminala. U novembru, Kosovski Tužilački Savet je odobrio strateški plan za međuinstitucionalnu saradnju u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala. Baza podataka (mehanizam za praćenje) je postavljen u saradnji sa Sudskim Savetom, policijom i drugim agencijama. Cilj je obezbeđivanje pregleda istraga, gonjenja i konačne sudske odluke u slučajevima koji se odnose na krivična dela organizovanog kriminala, korupciju, trgovinu ljudima, trgovinu oružjem, trgovinom drogom i pranjem novca.

Zakon o proširenim nadležnostima za konfiskovanje imovine je usvojen u februaru. Agencija za upravljanje Zaplenjenom i Konfiskovanim Imovinom je nastavila da funkcioniše i obim konfiskovane imovine je neznatno povećan. Kosovo je postalo član Integracijske Mreže za Povratak Sredstava iz Kamdena (CARIN) u 2012. Lokalna policija i tužilaštvo dobro saraduju sa svojim partnerima iz EULEX-a na operativnom nivou.

Organizovani kriminal ostaje i dalje ozbiljna briga za Kosovo. Zastrahivanje svedoka nastavlja da bude briga. Većinom osetljivih suđenja za organizovani kriminal i korupciju nastavljaju da predsedavaju mešana veća od lokalnih i EULEX-ovih sudija. Specijalno Tužilaštvo je u procesu postepenog prebacivanja odgovornosti za krivična gonjenja visokog profila iz međunarodnog na lokalno vlasništvo. Kosovske agencije za sprovođenje i institucije treba da saraduju na strukturisaniji način sa ciljem da budu što efikasnije i efektivnije u istragama.

Kosovo treba da uspostavi ispravan pravni okvir za presretanje telekomunikacija. Jasna razlika između sudskog presretanja i presretanja za obaveštajne svrhe treba da se napravi. Ovo je zbog izbegavanja mogućeg političkog uticaja u krivičnim predmetima i obezbeđivanje adekvatnog sudskog nadzora.

Agencije za sprovođenje zakona pokazuju neodlučnost za pokretanje finansijskih istraga. Kao rezultat niza naloga za konfiskovanje i zaplenu od strane pravosuđa i izvršeno od strane policije je loše. Pravosuđe, naročito, tužilaštvo treba da koristi odredbe za konfiskovanje aktivnije. Mandat i lanac odgovornosti Agencije za Upravljanje Konfiskovanom i Zaplenjenom Imovinom treba da se pojasne zainteresovanim stranama uključenim u ovaj proces. Saradnja između ovih zainteresovanih strana treba da se poboljša značajno.

Razmatranja u vezi statusa Kosova nastavljaju da utiču na međunarodnu saradnju u borbi protiv organizovanog kriminala. Istovremeno, policija je bila deo zajedničke operacije sa EUROPOL-om na početku 2013.

Novi zakon o sprečavanju i borbi **protiv trgovine ljudima** i zaštiti svedoka trgovine, je usvojen u julu. U skoro 100 slučajeva, odeljenje policije za istraživanje o trgovini ljudima je sprovelo 180 hapšenja u periodu izveštavanja, i 60 žrtava je identifikovano. Tužilaštvo i sudovi su rešili jedino ograničen broj krivičnih prijavi i slučajeva tokom perioda izveštavanja. Učesnici u devet kriminalnih grupa, umešani u trgovinu ljudima su uhapšeni. Bilo je 19 razmena informacija sa drugim državama. Standarde operativne procedure zaštite žrtava su uspostavljene i sprovedene. Kampanje za podizanje svesti su organizovane u 2012. i planirane su za 2013- 2014.

Aprila, slučaj Medikus o ilegalnoj transplantaciji organa sa pomešanim većem sastavljenim od dvoje sudija iz EULEX-a i jednog sudije iz Prištinskog osnovnog suda je proglasilo pet osoba krivim. Osuđeni su na ukupno dvadeset godina za krivična dela organizovanog kriminala, trgovine ljudima i nanošenja teških telesnih povreda.

Kosovo ostaje mesto porekla i tranzita žrtava trgovine zarad seksualne eksploatacije sa povećanjem broja maloletnih žrtava. Trgovina i eksploatacija dece za svrhu prosjačenja ostaje veoma visoka. Stopa osuđenih za ova krivična dela je visoka. Sveobuhvatni, multidisciplinarni i pristup koji se orijentiše na žrtve treba da se dalje poboljšava. Odgovarajuće, održivo finansiranje vlade za skloništa i reintegraciju žrtava je važno. Žrtve treba da imaju nesmetan pristup pomoći, podršku i zaštitu, uključujući i reintegraciju žrtava nakon povratka. Saradnja sa civilnim društvom kao i naponi ka efikasnim merama sprečavanja treba da se intenziviraju.

Policija je osnovala istrage o sajber kriminalu u 2011. Slučajevi sajber kriminala su identifikovani kao krivična dela koja se odnose na smetnje u kompjuterskom sistemu ili prevare sa kreditnim karticama. Stoga i nisu registrovani kao slučajevi sajber kriminala. Od svog osnivanja jedinica je istražila 30 slučajeva i pružila pomoć drugim istragama.

Kosovska strategija za **borbu protiv terorizma** odražava 'sprečavanje, zaštitu, gonjenje i odgovaranje' strategije EU u borbi protiv terorizma. Pretnja od terorizma je niska, iako postoje neke brige u pogledu radikalnih i ekstremističkih grupa i njihovog finansiranja. Ovo treba da se nadgleda.

Uopšteno, pravni okvir je uglavnom postavljen, ali sprovođenje je ograničeno. Ovo je delimično zbog nedostatka kapaciteta. Kosovo treba da poboljša nivo stručnosti u rešavanju kompleksnih krivičnih istraga. Povećanje resursa za policiju u borbi protiv trgovine ljudima nije još uvek odvelo do poboljšanja. Koordinator strategija i akcionih planova treba da saraduju bolje i da se fokusiraju na sprovođenje. Kosovo treba da uspostavi ispravan zakonski okvir za presecanje telekomunikacija. Proaktivnije sprovođenje novog zakona o konfiskovanju imovine je potrebno. Sajber kriminal je pitanje za koje Kosovo treba da se bolje pripremi, čak iako se ne dešava toliko često. Podjednako, postoji potreba za bolje pripremanje i praćenje kada je u pitanju borba protiv terorizma.

4.3.6. *Zaštita ličnih podataka*

Agencija za Zaštitu Ličnih Podataka je skoro u potpunosti opremljena i svi delovi zakonodavstva za sprovođenje su usvojeni. Agencija je napravila odlučne napore za podizanje svesti svog rada putem niza proširenih aktivnosti koji su usmereni na javne i privatne ograde. Sprovela je seriju direktnih, generalnih i inspekcija po službenoj dužnosti. Agencija je takođe obezbedila niz komentara za izradu zakona. Agencija održava jednog člana sa punim radnim vremenom u policiji.

Agencija nastavlja da se suočava sa poteškoćama u regrutovanju osoblja iz manjinskih zajednica. Operativne aktivnosti agencije su se povećale, ali još uvek treba da se dobije zamah. Agencija treba da gradi svoje kapacitete i stručnost i dalje. Agencija treba da preduzme proaktivan i nezavisan pristup za proveru i u javnom i u privatnom sektoru. Briga za zaštitu ličnih podataka u policiji treba da se hitno reši.

Uopšteno, zaštita ličnih podataka na Kosovu je u svojoj početnoj fazi. Agencija treba da podrži sprovođenje zakonodavstva i u javnom i privatnom sektoru. Treba da bude proaktivnija i da dela nezavisno.

Statistički Aneks

STATISTIČKI PODACI Kosovo

Osnovni podaci	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
stanovništvo (u hiljadama)	1)	:	2 153	2 181	2 208p	1,799	1,816
ukupna površina zemlje (km ²)		10 887	10 887	10 887	10 887	10 887	10 887
Nacionalni proračuni		2001	2008	2009	2010	2011	2012
(Bruto nacionalni dohodak(BND) (milijon evra)	2) 3)	1 624	3 940e	4 008e	4 291e	4 776e	:
BND (evra po stanovniku)	4)	:	2 291e	2 293e	2 418e	2 650e	:
BND (u standardima kupovne moći(SK) po glavi)		:	:	:	:	:	:
BND po stanovniku u SKM (EU-27 = 100)		:	:	:	:	:	:
Realna stopa rasta BND (stopa rasta obima BND, nacionalna valuta, procenat izmene u odnosu na prethodnu godinu)	5)	:	7.2	3.5	3.2	4.5	:
Porast zaposlenosti (nacionalni proračuni,% izmene u odnosu na		:	:	:	:	:	:
Porast radne produktivnosti: BND porast po zaposlenoj osobi(% izmene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	:
Realna jedinica porasta izdatak(nacionalni proračuni, % izmene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	:
Radna produktivnost po zaposlenoj osobi(BND u SKM po zaposlenoj		:	:	:	:	:	:
Bruto dohodak u glavnim sektorima (%)							
Poljoprivreda ribarstvo		:	15.1	15.1	17.1	17.5	:
Industrija		:	17.3	18.9	17.3	16.6	:
Građevinarstvo		:	9.4	9.5	10.1	9.9	:
Usluge		:	58.3	56.5	55.6	56.1	:
Izdaci za finalnu potrošnju, učešće u BND (%)		:	110.3	107.3	106.2	105.2	:
Bruto investicije u osnovna sredstva, učešće u BND (%)		:	23.8	25.6	27.8	28.8	:
Promene u zalihama, učešće u BND (%)		:	4.0	3.4	3.5	3.3	:
Izvoz roba i usluga, u odnosu na BND(%)	6)	:	15.5	16.4e	19.5	20.1	:
Uvoz roba i usluga u odnosu na BND (%)		:	53.5	52.8	56.9	57.3	:
Industrija	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Indeks industrijskog obima nacionalne proizvodnje (2010=100)		:	:	:	:	:	:
Stopa inflacije	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Prosečna godišnja stopa inflacije (CPI,% izmene u odnosu na BND		:	9.4	-2.4	3.5	7.3	2.5
Platni bilansi	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Platni bilans: ukupno na tekovnim računima (milijon evra)		228	-461	-374	-516	-658	-380
Platni bilansi tekućih računa: trgovinski bilansi (milijon evra)		-646	-1 650	-1 652	-1 752	-2 059	-2 073
Platni bilansi tekućih računa: neto usluge (milijon evra)		10	152	232	187	266	346
Platni bilansi tekućih računa: neto prihodi (milijon evra)		141	164	62	67	114	154
Platni bilansi tekućih računa: neto tekući transferi (milijon evra)		723	873	983	982	1 021	1 192
Od kojih su vladini transferi (milijon evra)		809	224	323	320	322	402
Neto direktne strane investicije (FDI) (milijon evra)		:	342	281	331	379	216
Direktne strane investicije (FDI) u inostranstvu (milijon evra)		:	-25	-11	-35	-16	-16
Od kojih DSI iz izveštaja ekonomija 27-zemalja EU-e ekonomije (milijon evra)		:	-9	-2	-1	0	-5
Direktne strane investicije (DSI) iz izveštaja ekonomije (milijon evra)		:	366	291	366	395	232
Od kojih DSI 27 EU zemalja iz izveštaja ekonomije (milijon evra)		:	212	184	218	205	86
Javno finansiranje	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Opšti vladini deficit/višak, u odnosu na BND (%)		:	:	:	:	:	:
Opšte vladino dugovanje u odnosu na BND (%)		:	:	6.2	6.1	5.3e	:
Finansijski pokazatelji	Note	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Bruto strana dugovanja cele ekonomije, u odnosu na BND (%)		:	:	7.7	7.6	6.7e	:
Bruto strana dugovanja cele ekonomije, u odnosu na ukupan izvoza		:	3.6	6.9	4.6	4.6	5.0
Snabdevanje novcem: M1 (novčanice, kovanice, depoziti) preko noći		971	:	:	:	:	:
Snabdevanje novcem: M2 (M1 plus depoziti sa rokom dospeća do dve godine)		1 096	:	:	:	:	:
Snabdevanje novcem: M3 (M2 plus tržišni instrumenti, milijon evra)		:	:	:	:	:	:
Ukupan kredit finansijskih institucija građanima (konsolidovan) (milijon evra)		26	1 183	1 289	1 459	1 698	1 763
Kamatna stopa: novčana stopa iz dana u dan, za godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa: novčana stopa iz dana u dan, za godinu (%)	7)	:	14.8	14.1	14.3	13.7	13.8
Kamatna stopa za pozajmice (jednogodišnja), za godinu (%)	7)	:	4.2	4.0	3.4	3.7	3.6

Stopa razmene evra: prosečna za period - 1 euro = ... nacionalna valuta	2)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Indeks efektivne stope razmene (2005=100)		:	:	:	:	:	:
Vrednost rezervnih aseta (uključujući zlato) (milijon evra)		286	670	577	635	575	:
Spoljna trgovina	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Vrednost uvoza: svih roba, svih partnera (milijon evra)		:	1 930	1 934	2 146	2 492	2 488
Vrednost izvoza: svih roba, svih partnera (milijon evra)		:	196	165	292	319	270
Trgovinski bilans: svih roba, svih partnera (milijon evra)		:	-1 734	-1 769	-1 854	-2 173	-2 218
Uslovi za trgovinu (indeks cene izvoza/ indeks cene uvoza)		:	1.0	1.0	1.2	1.0	:
Učešće izvoza u 27 zemlje EU u vrednosti ukupnog izvoza (%)		:	47.7	43.1	45.1	42.8	39.6
Učešće uvoza iz 27 zemalja EU u vrednosti ukupnog uvoza (%)		:	36.2	39.0	38.5	38.0	39.0
Demografija	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Prirodna stopa rasta: prirodna promena (rođenja minus smrtnost) (na 1000 stanovnika)		:	12.7	12.5	:	11.4bp	11.3
Stopa smrtnosti odojčadi: smrt dece ispod 1 godine starosti 1000 živorođenih		:	9.7	9.9	:	12.1e	11.4
Očekivano trajanje života pri rođenju: muškarci(godine)		:	:	:	:	68.0e	69.0
Očekivano trajanje života pri rođenju: žene(godine)		:	:	:	:	71.9e	71.0
Tržište rada	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Stopa ekonomske aktivnosti (20-64): učešće stanovništva u dobi od 20-64 koji su ekonomski aktivni (%)		:	:	:	:	:	:
* Stopa zaposlenosti (20-64): učešće stanovništva dobi od 20-64 u		:	:	:	:	:	:
Stopa zaposlenosti kod muškaraca (20-64) (%)		:	:	:	:	:	:
Stopa zaposlenosti kod žena (20-64) (%)		:	:	:	:	:	:
Stopa zaposlenosti starijih radnika (55-64): učešća starijih radnika dobi od (55-64) (%):		16.7	23.8	27.9	:	:	:
Zaposlenost po glavnim sektorima (%)							
Poljoprivreda		6.2	8.0	6.2	:	:	:
Industrija		16.9	15.4	15.5	:	:	:
Građevinarstvo		8.6	8.6	7.9	:	:	:
Usluge		68.3	65.3	67.5	:	:	:
Stopa nezaposlenosti: učešće radne snage koja je nezaposlena(%)		57.1	47.5	45.4	:	:	35.1
Učešće muške radne snage koja je nezaposlena (%)		51.8	42.7	40.7	:	:	:
Učešće ženske radne snage koja je nezaposlena (%)		69.9	59.6	56.4	:	:	:
Stopa nezaposlenosti lica < 25 godina: učešće radne snage <25 koje je nezaposlena (%)		80.0	73.0	73.0	:	:	:
Dugoročna stopa nezaposlenosti: učešće radne snage koja je nezaposlena od 12 meseci i duže (%)		47.6	38.9	37.1	:	:	:
Socijalna kohezija	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Indeks nominalnih prosečnih mesečnih plata i dnevnica (indeks		:	:	:	:	:	:
* Rano napuštanje škola –Učešće stanovništva dobi od 18-24 sa nižim srednjim obrazovanjem i nedolazak na dalje obrazovanje i obuke		:	:	:	:	:	:
Indeks nominalnih prosečnih mesečnih plata i dnevnica (indeks nominalnih plata i dnevnica podeljenih sa		:	:	:	:	:	:
Standardi za život	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Broj putničkih vozila na 1000 stanovnika		:	74.1	:	90.6p	111.2e	111.3
Broj pretplatnika mobilne telefonije na 1000 stanovnika		:	376.2	369.2	:	:	:
Infrastruktura		2001	2008	2009	2010	2011	2012
Gustina železničke mreže(linije operativne, za 1000 km ²)		:	:	30.6	30.3	30.6	30.6
Dužina auto-puta (km)		:z	:z	:z	:z	:z	60
Inovacije i istraživanja	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Potrošnja na humane resurse (javna potrošnja za obrazovanje u %		:	:	:	:	:	:
* Bruto domaća potrošnja na istraživanje o R&D u %BND		:	:	:	:	:	:
Broj domaćinstva koja imaju pristup internet u svojim domovima (%)		:	:	:	:	:	:
Životna Sredina	Note	2001	2008	2009	2010	2011	2012
* Emisija gasova staklene bašte, CO ₂ jednak (tone, 1990=100)		:	:	:	:	:	:
Energetski intenzitet ekonomije (kg jednak nafti 1000 euro BND)		:	:	:	:	:	:
Električna energija iz obnovljivih izvora energije u % od bruto potrošnje električne energije		:	:	:	:	:	:
Učešće puta u unutrašnjoj špediciji (% of tona-km)		:	:	:	:	:	:

Energija	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Primarna proizvodnja svih energetske proizvoda (hiljada TOE)		:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja čvrstih goriva (hiljada TOE)		:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja čvrstog uglja i lignita (hiljada TOE)	8)	:	5 466	7 842	7 960	8 212	8 028
Primarna proizvodnja prirodnog gasa (hiljada TOE)		:	:	:	:	:	:
Neto uvoz svih energetske proizvoda (hiljada TOE)		:	:	:	:	:	:
Bruto unutrašnja potrošnja energije (hiljada TOE)		:	:	:	:	:	:
Proizvodnja električne energije (GWh hiljada)		:	:	5.3	5.5	5.7	5.9

Poljoprivreda	Ocen	2001	2008	2009	2010	2011	2012
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje roba i usluga (proizvođačke cene, prethodne godine=100)		:	:	:	:	:	:
Ukupna površina iskorišćenog poljoprivrednog zemljišta (hiljada		539	:	:	:	:	:
Stoka: goveda (hiljadu glavu, krajni period)		347	342	344	357e	362e	314
Stoka: svinje (hiljadu glava, krajni period)		75	27	51	51e	51e	56
Stoka: ovce i koze (hiljadu glavu, krajni period)		230	180	217	229e	247e	123
Proizvodnja i korišćenje mleka na farmama (ukupna zapremina mleka, hiljade tona)		:	:	:	:	:	:
Biljna proizvodnja: žitarice (uključujući pirinač) (hiljada tona, iz berbe)		459	438	411	423e	430e	428
Biljna proizvodnja: šećerna repa (hiljadu tona, iz berbe)		:	:	:	:	:	:
Biljna proizvodnja: povrće (hiljade tona, iz berbe)		169	176	144	248e	254e	135

: = nije dostupno
 :z = nije primenljivo
 b = podeljeno u serijama
 e = procenjena vrednost
 p = privremene
 * = indikatori Evropa 2020

Konvencionalni znak platnih bilansa se koristi za FDI(SDI). Za FDI u inostranstvu a minus znači investicije u inostranstvu za period izveštavanja, dok unos bez znaka znači da su neinvesticije za period izveštavanja premašile investicije. Za FDI u periodu izveštavanja za ekonomiju unos bez znaka znači da su investicije premašile neinvesticije, dok čak minus pokazuje da su neinvesticije premašile investicije.

Fusnote:

- 1) Broj stanovnika je zasnovan na nedavnom popisu od 2011 i procenjuje se da KAS ima još tri opštine na severu koje nisu učestvovala u popisu i prirodnom porastu stanovništva za period 15 april 31 decembar.
- 2) Euro je valuta koja se koristi Podaci za godine 2018-2010 su izmenjeni zbog revizija BoP podataka
- 3) BND podaci su izmenjeni na osnovu podataka iz popisa stanovništva iz aprila 2011.
- 4) 2008 - 2010, podaci su izmenjeni zbog revizije podataka BoP u CBK (decembar 2011) za godine 2008-2010. Ove izmene su uticale na porast stope BND za spomenute godine.
- 5) Iskrivljene vrednosti veoma visokim odnosom uvoza i izvoza roba i usluga
- 6) Od januara 2008 kamatne stope na pozajmice uključuje isplatu naknade obračunate od banke
- 7) Lokalna proizvodnja uglja u hiljadama tona.